

Sosiaalialan osaamiskeskus

**Opetussosiaalikeskustyöryhmän
muistio**

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖLLE

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 13.10.1999 opetussosiaalikeskustyöryhmän, jonka tehtävänä oli:

- tehdä arvio nykyisestä opetussosiaalikeskustoiminnasta,
- tehdä ehdotus opetussosiaalikeskustoiminnan organisoimiseksi ja rahoittamiseksi niin, että kaikilla kunnilla, myös ruotsinkielisillä, on mahdollisuus tulla toiminnan piiriin, sekä

- arvioida mahdollisuudet laajentaa opetussosiaalikeskustoiminta kattamaan kaikki sosiaalihuollon toiminta-alueet, erityisenä kysymyksenä varhaiskasvatustoiminta, ja tehdä arvionsa pohjalta tarpeelliset toimenpide-ehdotukset.

Työryhmän määräaika päättyi 15.12.2000.

Työryhmän puheenjohtajana toimi sosiaalineuvos Martti **Lähteinen** ja varapuheenjohtajana hallitusneuvos Jouko **Narikka**, molemmat sosiaali- ja terveysministeriöstä, sekä jäsenenä budjettineuvos Raija **Koskinen** valtiovarainministeriöstä, ylitarkastaja Sirkka-Leena **Hörkkö** opetusministeriöstä, kehittämisspäällikkö Mikko **Mäntysaari** sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesista, sosiaalineuvos Elli **Aaltonen** Itä-Suomen lääninhallituksesta, kehittämisspäällikkö Rolf **Eriksson** Suomen Kuntaliitosta, professori Kyösti **Urponen** Lapin yliopistosta, professori Eeva **Hujala** Oulun yliopistosta, professori Synnöve **Karvinen** Helsingin yliopistosta, johtaja Leena **Niemi** Seinäjoen ammattikorkeakoulusta, toimitusjohtaja Aulikki **Kananoja** Helsingin kaupungin sosiaalivirastosta, perusturvajohtaja Erkki **Torppa** Hämeenlinnan kaupungista, sekä toimitusjohtaja Lasse **Murto** Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry:stä.

Professori Eeva Hujalan oltua lähes koko työryhmän toiminta-ajan estynyt osallistumasta työryhmän työskentelyyn, hänen sijaisenaan on toiminut professori Riitta-Liisa Korkeamäki. Työryhmä kiittää arvokkaasta työpanoksesta myös muita työryhmän työhön sijaisena osallistuneita, erityisesti professori Kyösti Urposen varajäsenenä toiminutta vanhempi tutkija Anneli Pohjolaa, joka on seurannut työryhmän työtä tiiviisti, muun muassa kommentoiden työryhmän muistiolounnoksia ja tehden niihin tärkeitä huomautuksia.

Työryhmän sihteereinä ovat toimineet sosiaali- ja terveysministeriön erikoistutkija Pirjo **Marjamäki**, joka maaliskuusta 2000 lähtien on ollut Sosiaalikehitys Oy:n palveluksessa, hallitussihteeri Anne **Palonen** sosiaali- ja terveysministeriöstä, sekä kehittämisspäällikkö Anna-Leena **Välimäki** sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesista.

Työryhmä on työnsä aikana kuullut seuraavia asiantuntijoita:

Professori Tarja Pösö Tampereen yliopistosta, koulutusohjelmajohtaja Anna Riitta Mylärinen Hämeen ammattikorkeakoulusta, erikoissuunnittelija Kirsti Laakso Jyväskylän kaupungista, professori Ilmari Rostila Jyväskylän yliopistosta, koulutuspäällikkö Aino Jussila Jyväskylän ammattikorkeakoulusta, johtaja Heikki Lyytinen Niilo Mäki Instituutista, koulutus- ja tutkimussihteeri Marit Holmberg Turun kaupungin sosiaalikeskuksesta, professori Veli-Matti Ritakallio Turun yliopistosta, suunnittelija Kaisu Haapala Oulun kaupungista, professori Riitta-Liisa Korkeamäki Oulun yliopistosta, suunnittelija Pia Skaffari Lapin yliopistosta, apulaiskaupunginjohtaja Aulis Laaksonen Porin kaupungista, aluekehityssuunnittelija Tuula Telin Satakuntaliitosta, tutkimussihteeri Juha Sandberg Porin kaupungista, tutkija Teppo Kröger Tampereen yliopistosta, apulaisjohtaja Tuula Rouhiainen-Valo Satakunnan ammattikorkeakoulusta, toimialajohtaja Anneli Mattila Satakunnan ammattikorkeakoulusta, suunnittelupäällikkö Harri Peltoniemi Porin kaupungista sekä projektipäällikkö Alpo Komminaho Satakunnan Makropilotti-hankkeesta.

III

Saatuaan esityksensä valmiiksi työryhmä jättää sen kunnioittaen sosiaali- ja terveysministeriölle.

Helsingissä joulukuun 15. päivänä 2000

Martti Lähteinen

Elli Aaltonen

Rolf Eriksson

Eeva Hujala

Sirkka-Leena Hörkkö

Aulikki Kananoja

Synnöve Karvinen

Raija Koskinen

Lasse Murto

Mikko Mäntysaari

Jouko Narikka

Leena Niemi

Erkki Torppa

Kyösti Urponen

Pirjo Marjamäki

Anne Palonen

Anna-Leena Välimäki

Julkaisija

Sosiaali- ja terveysministeriö

Julkaisun päivämäärä

15.12.2000

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)

Opetussosiaalikeskustyöryhmä

Puheenjohtaja: Martti Lähteinen

Sihteerit: Pirjo Marjamäki

Anne Palonen

Anna-Leena Välimäki

Julkaisun laji

Työryhmämuistio

Toimeksiantaja

Sosiaali- ja terveysministeriö

Toimielimen asettamispyvm

13.10.1999

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)

Sosiaalialan osaamiskeskus. Opetussosiaalikeskustyöryhmän muistio

Julkaisun osat**Tiivistelmä**

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti lokakuussa 1999 työryhmän viemään valtakunnallisesti eteenpäin aikaisempaan opetussosiaalikeskustoimintaan pohjautuvaa kehittämistyötä. Sosiaalialan opetuksen, tutkimuksen ja käytännön yhteistyön parantamista oli esitetty jo useassa yhteydessä, ja myös eri puolilla maata oli virinnyt tähän tähtäävää uudenlaista alueellista yhteistyötä. Työryhmä päätyi heti alkuvaiheessa kutsumaan valmisteilla olevaa toimintaa sosiaalialan osaamiskeskuksiksi. Käsite sosiaaliala kattaa sosiaalityön lisäksi myös varhaiskasvatuksen sekä sosiaalialan ammattikorkeakoulutasoiset tehtävät.

Sosiaalialan osaamiskeskusten tehtävä on edistää alan perus- ja erityisosaamista koko maan kattavasti. Tämä tapahtuu luomalla pysyvät yhteistyörakenteet sosiaalialan käytännön sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välille. Kaikki osaamiskeskukset toteuttavat työryhmän määrittelemiä tehtäviä: 1) sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminta vuorovaikutuksessa käytännön kanssa, 2) perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen lähentäminen käytännön kehittämiseen, 3) erityisosaamista vaativan konsultaation ja erityispuolvelujen tuottaminen ja välittäminen sekä 4) sosiaalisten vaikutusten arviointi ja ennakointi.

Työryhmä on tehnyt ehdotukset koskien osaamiskeskusten 1) hallintomallia, sijoittumista ja henkilöstörakennetta, 2) rahoitusta, 3) säädöksiä, 4) alueellista organisoitumista ja 5) jatkotyötä.

Sosiaalialan osaamiskeskus on monien toimijoiden verkosto, minkä vuoksi sen toiminta voi sijoittua useisiin eri yksiköihin. Johtajan pätevyydelle asetetaan korkeat vaatimukset ja tieteellinen ohjaus ehdotetaan liitettäväksi läheisesti yliopiston tehtäviin. Rahoitusta koskien työryhmä ehdottaa pysyvää valtionavustusta osaamiskeskusten perustoimintoihin. Tämän lisäksi se esittää erityisosaamisen kehittämiseen ja ylläpitämiseen vaadittavan resursoinnin jatkoselvittelyä sekä hankerahoituksen ohjaamista siten, että se tukee osaamiskeskusten kehittämistyötä. Perustoimintoihin tarkoitettu pysyvä valtionavustus olisi suuruusluokaltaan 25 milj. markkaa vuodessa.

Työryhmä esittää, että sosiaalihuoltolaista ja -asetuksesta kumottaisiin opetussosiaalikeskustoimintaa koskevat pykälät ja sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa koskevat säännökset. Sosiaalihuoltolaissa säädettäisiin toiminnan tavoitteista, tehtävistä, hallinnosta ja rahoituksesta.

Työryhmä on yhdessä alueellisten toimijoiden kanssa valmistellut suunnitelman toiminnan alueellisesta organisoimisesta ja ehdottaa sen toteuttamista. Suunnitellut kahdeksan suomenkielistä ja yksi ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus kattavat koko maan.

Työryhmä esittää, että sosiaalialan osaamiskeskusten toiminnan valmistelu varten vuodelle 2001 perustetaan työryhmä jatkamaan työtä. Jatkotyön tehtävä on huolehtia, että toiminnan valmistelu etenee kaikilla alueilla koko sosiaalialaa koskien ja kaikki kunnat kattavasti, sekä valmistella tätä tukevat valtakunnalliset toimenpiteet. Työryhmä esittää, että valmisteluvaiheen jälkeen, vuonna 2002, toimintaa ohjaamaan ja koordinoimaan perustetaan valtakunnallinen sosiaalialan osaamiskeskusten neuvottelukunta.

Avainsana (asiasanat)

Koulutus, opetus, tutkimus, sosiaalialan koulutus, sosiaalihuolto, sosiaalityö

Muut tiedot**Sarjan nimi ja numero**Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita
2000:24**ISSN**

1237-0606

ISBN

952-00-0917-5

Kokonaissivumäärä

88

Kieli

suomi

Hinta

86,-

Luottamuksellisuus

julkinen

JakajaSosiaali- ja terveysministeriön julkaisumyynti
puh. (03) 260 8158 ja 260 8535**Kustantaja**

Sosiaali- ja terveysministeriö

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare

Social- och hälsovårdsministeriet

Utgivningsdatum

15.12.2000

Författare (uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare)

Arbetsgruppen för undervisningssocialcentralerna

Ordförande: Martti Lähteinen

Sekreterare: Pirjo Marjamäki

Anne Palonen

Anna-Leena Välimäki

Typ av publikation

Promemoria

Uppdragsgivare

Social- och hälsovårdsministeriet

Datum för tillsättandet av organet

13.10.1999

Publikation (även den finska titeln)

Den sociala sektorns kunskapscentral. Rapport av arbetsgruppen för undervisningssocialcentralerna (Sosiaalialan osaamiskeskus. Opetussosiaalikeskustyöryhmän muistio)

Referat

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte i oktober 1999 en arbetsgrupp med uppgift att fortsätta utvecklingsarbetet som grundar sig på den tidigare verksamheten i undervisningssocialcentralerna. Förbättrande av undervisning, forskning och praktiskt samarbete inom socialbranschen hade redan presenterats under flera tillfällen och med detta i sikte hade också nya former av regionalt samarbete vuxit fram på olika håll i landet. Arbetsgruppen bestämde sig genast i början för att kalla verksamheten som var under arbete, för den sociala sektorns kunskapscentral. Begreppet den sociala sektorn omfattar förutom socialt arbete även tidig uppfostran samt uppgifter på den sociala sektorns yrkeshögskolor.

Den sociala sektorns kunskapscentraler har som uppgift att främja grund- och specialkunnande i hela landet. Detta sker genom att skapa permanenta samarbetsstrukturer mellan den sociala sektorns praxis och universitet samt yrkeshögskolor. I alla kunskapscentraler genomför man de uppgifter som arbetsgruppen definierat: 1) forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet i växelverkan med praxis, 2) närmande av grund-, fortsättnings- samt vidareutbildningen och utvecklingen i praktiken, 3) produktion och förmedling av konsult- och specialtjänster som kräver specialkunskaper, samt 4) värdering och prognostisering av sociala effekter.

Arbetsgruppen har framlagt förslag på kunskapscentralernas 1) administrationsmodell, stationering och personalstruktur, 2) finansiering, 3) stadgor, 4) regional organisering och 5) fortsatta arbete.

Den sociala sektorns kunskapscentraler är ett nät av många aktörer vilket innebär att verksamheten kan placeras i flera olika enheter. Man ställer höga krav på ledarens kompetens samt föreslår att den vetenskapliga handledningen har en nära koppling till universitetets uppgifter. Då det gäller finansieringen föreslår arbetsgruppen permanent statligt stöd för grundverksamheten i kunskapscentralerna. Dessutom föreslår gruppen vidare utredning för den resurstilldelning som krävs för att utveckla och upprätthålla specialkunnande samt för ledandet av projektf finansieringen så att det stöder utvecklingsarbetet i kunskapscentralerna. Det permanenta statliga stödet för grundverksamheten skulle uppgå till ca. 25 milj. mark per år.

Arbetsgruppen föreslår att man i socialvårdslagen och -stadgan skulle upphäva paragraferna som gäller verksamheten i undervisningssocialcentralerna och att man i socialvårdslagen skulle tillägga stadgor som gäller verksamheten i kunskapscentralerna. Verksamhetens mål, uppgifter, administration och finansiering skulle vara stadgade i socialvårdslagen.

Arbetsgruppen har tillsammans med de regionala aktörerna förberett en plan för verksamhetens regionala organisering och föreslår att den skall förverkligas. De planerade åtta finskspråkiga kunskapscentralerna och en svensk kunskapscentral inom den sociala sektorn är landsomfattande.

Arbetsgruppen föreslår att man för förberedandet av verksamheten i den sociala sektorns kunskapscentraler för år 2001, tillsätter en kommitté för att fortsätta arbetet. Det fortsatta arbetet skall säkra att verksamhetsförberedelserna fortskrider på alla områden i hela den sociala sektorn och omfattande alla kommuner samt förbereda landsomfattande åtgärder som stöder detta. Arbetsgruppen föreslår att man efter det förberedande skedet, år 2002, grundar en landsomfattande delegation för den sociala sektorns kunskapscentraler, med uppgift att leda och koordinera verksamheten.

Nyckelord

Undervisning, forskning, socialvård

Seriens namn och nummer

Social- och hälsovårdsministeriets promemorior
2000:24

ISSN

1237-0606

ISBN

952-00-0917-5

Sidoantal

88

Språk

finska

Pris

86,-

Sekretessgrad

offentlig

Distribution

Social- och hälsovårdsministeriets publikationsförsäljning
tfn (03) 260 8158 och 260 8535

Förlag

Social- och hälsovårdsministeriet

DOCUMENTATION PAGE

Publisher

Ministry of Social Affairs and Health

Date

15 December 2000

Authors

The working group for "the teaching social service centres"

Chairperson: Martti Lähteinen

Secretaries: Pirjo Marjamäki

Anne Palonen

Anna-Leena Välimäki

Type of publication

Working Group Memorandum

Commissioned by

Ministry of Social Affairs and Health

Date of appointing the organ

13 October 1999

Title of publication

The centres for excellence on social welfare. The report of the working group for "the teaching social service centres"

Summary

In October 1999, a working group was set up by the Ministry of Social Affairs and Health to promote developmental work based on the former practice of arranging field training opportunities in municipal social welfare units (teaching social service centres) for degree programme students in social welfare and health care institutes. It has become evident in various contexts that it is necessary for those in charge of education, research and practical work in the social welfare sector to conduct closer cooperation. New forms of regional cooperation, aiming at enhanced cooperation, have already been launched in different parts of the country. The working group decided right at the start of its operation that the projected units be called centres of excellence on social welfare. The concept "social welfare" covers not only social work but also early childhood education and work where the employees need to have a polytechnic-level social welfare qualification.

The centres of excellence on social welfare are responsible for enhancing basic and special knowledge in the field throughout the country. This takes place by establishing permanent structures of cooperation between field work in the social welfare sector, on the one hand, and universities and polytechnics, on the other. Based on instructions given by the working group, each centre of excellence is expected to: 1) interact between those engaged in research, experimental and developmental activities and those in charge of practical social work; 2) bring basic, advanced and further training closer to practical development work; 3) produce and provide such consultation and special services as require a particular skill or expertise; 4) assess and anticipate the social impact.

The working group has made suggestions concerning: 1) the model of administration, location and staff structure; 2) financing; 3) statutes; 4) regional organisation; and 5) further work of the centres of excellence.

A centre of excellence on social welfare is a network in which several actors are involved, which is why it can operate in different units. The director of such a centre of excellence is expected to fulfill strict requirements, and it is proposed that scientific tutoring remain an activity in which universities exercise authority. As concerns financing, the working group suggests that the basic functions of each centre of excellence be supported through a state subsidy, payable on a permanent basis. In addition, the group proposes that, in order to support the developmental work conducted in the centres of excellence, attention should be paid to the allocation of resources necessary for the centres to be able to improve and carry on the development of special skills and expertise. Project financing should also be channelled to help this objective to materialise. The permanent state subsidy, targeted at the basic functions, would amount to approximately FIM 25 million a year.

The working group proposes that the sections dealing with the teaching social service centres be abolished from the Social Welfare Act and Decree, and provisions related to the activities of centres of excellence on social welfare be included in the Social Welfare Act. The Social Welfare Act would provide for the objectives, duties, administration and financing of the activities.

The working group has, in cooperation with regional actors, prepared a plan on the regional organisation of the activities and suggests that it be implemented. The activities of the projected eight Finnish and one Swedish centres of excellence on social welfare cover the whole country.

The working group suggests that a separate working group be set up to prepare the operation of the centres of excellence on social welfare in 2001. Those engaged in the further work should ensure that the preparation will proceed on all fronts and cover the entire social welfare sector and all municipalities. It should also pave the way for ancillary national measures. The working group suggests that, as the preparative phase will have been completed in 2002, a national consultative committee be set up to steer and coordinate the activities of the national centres of excellence on social welfare.

Key words

Training, education, research, social welfare

Other information**Title and number of series**

Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2000:24

ISSN

1237-0606

ISBN

952-00-0917-5

Number of pages

88

Language

Finnish

Price

FIM 86.00

Publicity

Public

Distributor/Orders

Ministry of Social Affairs and Health,
Publications Sale tel. +358 3 260 8158 and 260 8535
fax +358 3 260 8150

Financier

Ministry of Social Affairs and Health

SISÄLLYS

Sivu

1. LÄHTÖKOHDAT	1
2. KUVAUS AIKAISEMMASTA TOIMINNASTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSISTA	4
2.1. Opetussosiaalikeskustoiminnan historia ulottuu 1970-luvulle	4
2.2. 1990-luvun lopun työryhmä- ja selvitystyö	5
2.3. Varhaiskasvatuksen aiempaa osaamiskeskustyyppistä kehittämistyötä	7
2.4. Alueelliset kehittämishankkeet aloitteentekijöinä	8
3. SOSIAALIALAN OSAAMISEN KEHITTÄMISHANKKEET MUISSA POHJOISMAISSA	8
3.1. Norja	9
3.1.1. Päihdealan osaamiskeskukset Norjassa	9
3.1.2. ”Kunnskap og brobyggning” – toimintasuunnitelma sosiaalipalvelujen uudistamiseksi ja osaamisen lisäämiseksi Norjassa	10
3.2. Tanskan sosiaalialan kokemusten välittämis- ja tietokeskukset (formidlings- og videncentre)	11
3.3. Ruotsi	12
3.3.1. Sosiaalihuollon ohjelma ”Forskning – Praktik” tutkimuksen ja käytännön lähentämiseksi Ruotsissa	12
3.3.2. Nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten – sosiaali- hallituksen ehdotus sosiaalityön tiedonvahvistamisen ohjelmaksi	13
4. AJANKOHTAINEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTOIMINTAAN LIITTYVÄ MUU KEHITTÄMISTYÖ	15
4.1. Korkeakoulutuksen uudistukset	15
4.1.1. Yliopistojen sosiaalityön koulutus	15
4.1.1.1. <i>Peruskoulutus</i>	15
4.1.1.2. <i>Jatkokoulutus</i>	15
4.1.2. Ammattikorkeakoulut	17
4.1.2.1. <i>Peruskoulutus</i>	17
4.1.2.2. <i>Ammattikorkeakoulujen erikoistumis- ja jatkokoulutus</i>	18
4.1.3. Varhaiskasvatuksen korkeakoulutus	18
4.1.3.1. <i>Yleistä varhaiskasvatuksesta</i>	18
4.1.3.2. <i>Varhaiskasvatuksen yliopistokoulutus</i>	19
4.1.3.3. <i>Varhaiskasvatuksen tieteellinen jatkokoulutus ja täydennyskoulutus</i>	20
4.1.3.4. <i>Varhaiskasvatuksen ammattikorkeakoulutus</i>	20
4.2. Täydennyskoulutus sosiaalialalla	21
4.3. Verkostoituvat erityispalvelut -hanke	22
4.4. Sosiaalihuollon ekonsultaatiopalveluhanke	23
4.5. Perustamishankejärjestelmän uudistaminen – betonista kehittämiseen	24
4.6. Sosiaalialan ammatinharjoittamista koskevan lainsäädännön uudistaminen	25
4.7. Varhaiskasvatuksen hankkeita	25
5. TUTKIMUKSEN JA KOULUTUKSEN NYKYINEN RAHOITUS	26
5.1. Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja koulutustoiminnan rahoituksen kokonaisuus	27

5.2.	Ammattikorkeakoulujen rahoitus	28
5.3.	Yliopistojen rahoitus	29
5.4.	EU:n rakennerahastot	30
5.4.1.	Kolme tavoiteohjelmaa	30
5.4.2.	Alueelliset tavoiteohjelmat (Tavoite 1- ja Tavoite 2 -ohjelmat)	31
5.4.3.	Tavoite 3 -ohjelma	31
5.4.4.	EU-rakennerahastot sisäasiainministeriön osaamiskeskusohjelman rahoittajana	32
5.5.	Raha-automaattiyhdistyksen varoista myönnettävä rahoitus	32
6.	SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTEN TEHTÄVÄT	33
6.1.	Perustehtävä ja keskinäinen erikoistuminen	33
6.2.	Sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminta vuorovaikutuksessa käytännön kanssa	33
6.2.1.	Käytännöstä nouseva tiedonmuodostus	33
6.2.2.	Tutkimus-, kokeilu- ja kehittämishankkeiden toteuttaminen ja evaluointi	34
6.2.3.	Kunnallisten ja muiden palvelujen arviointi	34
6.2.4.	Tehtäväkierron mahdollistaminen	35
6.3.	Perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen lähentäminen käytännön kehittämiseen	36
6.3.1.	Perusopetuksen ja käytännön opetuksen kehittäminen	36
6.3.2.	Varhaiskasvatuksen yliopistokoulutus ja käytännön opetus	37
6.3.3.	Lisensiaatin- ja tohtorinkoulutusohjelmat	38
6.3.4.	Ammattikorkeakoulujen erikoistumisopinnot ja jatkotutkinnot	38
6.3.5.	Täydennyskoulutuksen järjestäminen ja kehittäminen	39
6.4.	Erityisosaamista vaativan konsultaation ja erityispalvelujen tuottaminen ja välittäminen	39
6.4.1.	Erityisosaamisen kehittäminen	39
6.4.2.	Alueellisen erityisosaajaverkoston ylläpitäminen ja asiantuntija-avun antaminen	40
6.4.3.	Erityispalvelujen tuottaminen ja välittäminen	40
6.4.4.	Tietoteknologian hyväksikäytön kehittäminen	41
6.4.5.	Valtakunnallista väestöpohjaa vaativa erityisosaaminen	41
6.5.	Sosiaalisten vaikutusten arviointi ja ennakointi	42
7.	ERI TOIMIJOIDEN ROOLI OSAAMISKESKUSTEN TOIMINNASSA	43
7.1.	Kunnat	43
7.2.	Maakuntaliitot	45
7.3.	Lääninhallitukset	46
7.4.	Yliopistot	46
7.5.	Ammattikorkeakoulut	48
7.6.	Sosiaali- ja terveysministeriö	49
7.7.	Opetusministeriö	50
7.8.	Stakes	50
7.9.	Sosiaali- ja terveysjärjestöt	52
7.10.	Kuntaliitto	54
8.	TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET	55
8.1.	Hallintomalli, sijoittuminen ja henkilöstörakenne	55
8.1.1.	Joustava, mutta riittävän yhtenäinen hallintomalli	55
8.1.2.	Eri toimipisteisiin sijoittuva hajautettu organisaatio	56
8.1.3.	Johtaminen ja henkilöstörakenne	56

8.2.	Rahoitus	57
8.2.1.	Monikanavainen rahoitus	57
8.2.2.	Valtionavustus perustoimintoihin	58
8.2.3.	Valtionavustus erityisosaamisen kehittämiseen	58
8.2.4.	Toiminnan muu rahoitus ja sen suhde valtionavustukseen	59
	8.2.4.1. Erityispalvelujen tuottaminen	59
	8.2.4.2. Hankerahoitus	59
8.2.5.	Rahoituksen aikataulut	60
8.3.	Tarvittavat säädösmuutokset ja niiden aikataulu	60
8.4.	Suunnitelma koko maan kattavasta sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta	61
8.4.1.	Yhteistyössä valmisteltu suunnitelma	61
8.4.2.	Kuvaus alueellisista osaamiskeskuksista	62
	8.4.2.1. Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ESO)	62
	8.4.2.2. Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus	63
	8.4.2.3. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ISO)	64
	8.4.2.4. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus	65
	8.4.2.5. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus	65
	8.4.2.6. Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus	66
	8.4.2.7. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus	67
	8.4.2.8. Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus – Den finlandssvenska kompetenscentralen inom det sociala området	68
	8.4.2.9. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus	69
8.5.	Työryhmän jatkotyön organisointi	69
8.5.1.	Jatkotyön organisointi suunnitteluvaiheessa	69
8.5.2.	Valtakunnallista väestöpohjaa vaativat erityispalvelut ja niiden kehittäminen	70

1. LÄHTÖKOHDAT

Tausta

Tarve lähteä kehittämään ja uudistamaan 1980-luvulla käynnistynyttä opetussosiaalikeskustoimintaa voimistui selvästi 1990-luvun loppupuolella. Mm. useat työryhmät ja selvityshenkilöt esittivät toiminnan kehittämistä ja rahoituksen järjestämistä, kuten seuraavassa luvussa on yksityiskohtaisemmin kuvattu. Myös osa nykyisistä opetussosiaalikeskuksista yhdessä muiden alueellisten yhteistyökumppaneiden kanssa lähti aloitteellisesti kehittämään uudenlaista sekä alueellisesti että yhteistyötahoiltaan laajapohjaisempaan yhteistyöhön perustuvaa toimintaa. Uutta suuntaa haettaessa etsittiin myös uudenlaista nimitystä. Puhuttiin mm. yliopistollisista sosiaalikeskuksista ja myös jo alueellisista osaamiskeskuksista.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti loppuvuodesta 1999 Opetussosiaalikeskustyöryhmän viemään valtakunnallisesti eteenpäin aikaisempaan opetussosiaalikeskustoimintaan, sen kehittämistä koskeviin ehdotuksiin ja uudenlaiseen alueelliseen aktivoitumiseen pohjautuvaa kehittämistyötä.

Sosiaalialan osaamiskeskus

Opetussosiaalikeskustyöryhmä päätyi melko pian yhteisen keskustelun jälkeen käyttämään nimitystä ”sosiaalialan osaamiskeskustoiminta”, koska katsoi tämän hyvin vastaavan nyt kehitteillä olevaa toimintaa. Jotta tämä sosiaalialaa koskeva hanke ja sen osaamiskeskukset erottuisivat muista alueellista osaamiskeskuksista, joita ovat esimerkiksi sisäministeriön osaamiskeskusohjelman mukaisesti perustetut keskuksien, on sosiaalialan osaamiskeskusten yhteydessä perusteltua aina käyttää määritettä ”sosiaaliala” tai muutoin nimetä keskuksien siten, että nimestä johtuvia sekaannuksia voidaan mahdollisimman pitkälle välttää.

Opetussosiaalikeskuksista osaamiskeskuksiin

Sosiaalialan osaamiskeskuksia on lähdetty rakentamaan jo käynnissä olevan opetussosiaalikeskustoiminnan ja muun jo olemassa olevan alueellisen yhteistyön pohjalta, mutta se eroaa aikaisemmasta opetussosiaalikeskustoiminnasta lähinnä alueellisen kattavuutensa ja yhteistyötahojen osalta. Seuraavaan on tiivistetty eräitä muita osaamiskeskushankkeen keskeisiä lähtökohtia ja verrattu niitä opetussosiaalikeskustoimintaan. Samalla tämän vertailun kautta tulee perusteltua toiminnan uudenlainen nimitys.

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan on tarkoitus olla alueellisesti kattavaa, niin että sen piirissä ovat kaikki kunnat, kun opetussosiaalikeskustoiminta on perustunut yliopiston ja yksittäisen kunnan väliseen sopimukseen ja ollut vaikutuksiltaan alueellisesti verrattain rajattua kattaen lähinnä yliopiston sijaintipaikkakunnan sekä lähipaikkakuntia. Työryhmän mietinnön ehdotusosaan sisältyvän suunnitelman mukaan alueellinen kattavuus hoidettaisiin perustamalla kahdeksan alueellista ja yksi valtakunnallinen ruotsinkielinen osaamiskeskus.

Osaamiskeskustoiminnassa on opetussosiaalikeskustoimintaan verraten tarkoitus siirtää painopistettä selkeästi kuntatasolle, koska tämä on nähty edellytyksenä mm. sille, että tutkimuksen ja käytännön lähentämisessä ja tutkimuksen kysymyksenasetteluissa voidaan päästä eteenpäin.

Keväällä 1999 mietintönsä jättäneen sosiaali- ja terveysministeriön asettaman Varhaiskasvatustyöryhmän ehdotusten mukaisesti Opetussosiaalikeskustyöryhmän tehtäväksi anto määriteltiin siten, että uudenlaisen toiminnan tulisi kattaa mahdollisuuksien mukaan koko sosiaaliala, jolloin aiemmin sosiaalityön kysymyksiin keskittyneen toiminnan rinnalle nousee merkittävimpänä uutena alueena koko varhaiskasvatuksen kenttä.

Merkittävä koko sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan luonteen kannalta on myös sen opetussosiaalikeskustoimintaa oleellisesti laajempi yhteistyötahojen määrä. Opetussosiaalikeskustoiminnan keskeisten perinteisten yhteistyötahojen eli kuntien ja sosiaalityön opetusta antavien yliopistojen lisäksi uudenlaisessa yhteistoiminnassa ovat mukana varhaiskasvatuksen opetusta antavat yliopistot, kuntayhtymät, sosiaali- ja terveysalan opetusta antavat ammattikorkeakoulut, maakuntaliitot, lääninhallitukset ja alusta alkaen uudenlaiseen alueelliseen yhteistyöhön aktiivisesti suuntautuneet alan järjestöt.

Perustehtävät

Näiden alueellisesti painottuvien ja osittain uudenlaisten tehtävien rinnalla, mutta niihin toki monin tavoin kytkeytyen, sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan perustehtävä on käytäntöön kytkeytyvän ja sieltä lähtökohtansa saavan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämis- sekä toisaalta koulutustoiminnan toteuttaminen ja kehittäminen sekä pysyvän rakenteen ja voimavarojen turvaaminen tälle toiminnalle. Sekä varhaiskasvatuksen että sosiaalityön alueilla on tarkoitus vahvistaa käytäntöyhteyttä ja uudenlaiseen käytännöstä lähtevän tiedon muodostumista, kokoamista ja välittämistä, mikä tapahtuu organisoimalla tutkimus- ja kehittämistoimintaa kunnallisten palveluja tuottavien toimintayksiköiden yhteyteen, kuten päiväkoteihin tai vanhainkoteihin. Erityispalvelujen osalta myös järjestöjen palveluja tuottavat yksiköt voivat muodostaa tällaisia toimintayksiköitä.

Koulutuksen osalta osaamiskeskusten tehtävänä on tiivistä perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen käytäntöyhteyttä. Perusopetuksen osalta tämä tapahtuu mm. käytännönopetuksen ja opinnäytetöiden kautta. Sosiaalityön ammatillisen lisensiaattitutkinnon suorittamisen ja eri tavoin organisoitujen tutkijakoulujen tukeminen on luonteva tapa jatkokoulutuksen kytkemiseen osaamiskeskusten toimintaan. Koko sosiaalialan henkilöstön täydennyskoulutuksen järjestämiseen ja kehittämiseen osaamiskeskukset tarjoavat niinikään hyvän kanavan.

Uudenlaiseen verkostomaiseen alueelliseen yhteistyöhön perustuvaan sosiaalialan osaamiskeskustoimintaan on alusta alkaen luontevana osana kuulunut myös erityispalveluiden järjestämisen, välittämisen ja kehittämisen tehtävät. Yhtä kuntaa laajempaa väestöpohjaa vaativista erityispalveluista huolehtiminen edellyttää välttämättä alueellista yhteistyötä, jossa mm. palveluja tuottavat järjestöt ovat kiinteästi mukana. Tarvittavan erityisosaamisen ylläpitämisen ja kehittämisen välttämätön edellytys taas on tiivis ja hyvin organisoitu yhteistyö alueella sijaitsevien alan korkeakoulujen kanssa.

Yhdessä Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen kanssa osaamiskeskushankkeella on tarkoitus saada aikaan kaikki maan kunnat kattavia seudullisia ja maakunnallisia sopimuksia erityispalvelujen järjestämisestä, joiden sopimusten tulisi turvata myös erityispalveluiden kehittämisen edellyttämä taloudellinen panostus ja tarvittavan tutkimus- ja kehittämisosaamisen kanavoiminen toimintaan.

Sosiaalialan osaamiskeskusten voi myös katsoa muodostavan verkostomaisia hallinnollisesti kevyitä, mutta kuitenkin pysyväisluonteista alueellista rakenteita, jotka mahdollistavat uudenlaista alueellista vastuunottoa sosiaalihuollon järjestämisessä ja yhteistyötä muiden toimintasektoreiden kanssa. Tässä mielessä osaamiskeskushanke tukee hyvin VEP-hankkeessa liikkeelle saatua ylikunnallisen yhteistyön edistämistä. Näiden hankkeiden voidaankin nähdä myös jossain määrin korvaavan entisiä purkautuneita alueellisia yhteistyörakenteita ja vastaavan aivan erityisesti pienten kuntien kohdalla jatkuvasti kasvavaan yhteistyön tarpeeseen.

Sosiaalialan osaamiskeskusten on tarkoitus palvella laajaa käytännön kenttää monipuolisesti, jolloin niiden toiminnassa ei samalla tavalla voi painottua kapea-alaisen huippuosaamisen kehittäminen, kuten joillekin muille aloille perustettujen osaamiskeskusten toiminnassa.

Toisaalta osaamisen kehittäminen edellyttää välttämättä erikoistumista, jonka tulee perustua mahdollisimman pitkälle yhteisesti sovittuun työnjakoon ja joiltakin osin myös määrätietoiseen voimavarojen keskittämiseen. Toisaalta sellaiseen alueellisesti rajattuun toimintapohjaan pääseminen, että alueen toimijat voivat perustellusti tuntee toiminnan omakseen on aivan keskeinen tavoite. Tämän ”läheisyysperiaatteen” toteuttaminen ja kuitenkin verrattain vähäisten voimavarojen hajottamisen estäminen ovat vaikeasti yhteen sovittavissa olevia tavoitteita. Työryhmän ehdotuksiin sisältyvä suunnitelma toiminnan alueellisesta organisoitumisesta pitää luonnollisesti myös tässä suhteessa sisällään monien erilaisten näkökulmien yhteensovittamista ja käytäntö tulee osoittamaan, kuinka suuria muutoksia alueelliseen toimintapohjaan jatkossa on perusteltua tehdä.

Tietoteknologia

Osaamiskeskustoiminnan kehittäminen edellyttää välttämättä myös tietoteknologian antamien mahdollisuuksien hyödyntämistä. Sosiaalialan osaamiskeskushankkeessa tietoteknologian hyödyntämistä on tarkoitus toteuttaa mm. sosiaalihuollon *ekonsultaatiopalveluhankkeella*. Hanke on osa hallituksen ns. tulevaisuuspaketin turvin rahoitettua hankekokonaisuutta. Hankkeella on tarkoitus saada aikaan koko maan kattava tietoteknologian antamia mahdollisuuksia hyödyntävä konsultaatiopalvelujärjestelmä sosiaalihuollon tarpeisiin. Tarkoituksena on kehittää toisaalta alan työntekijöiden keskinäiseen vertaistukeen ja toisaalta erikseen organisoituun varsinaiseen erityisosaamiseen perustuvaan konsultaatiopalveluun perustuva osittain alueellisesti osittain valtakunnallisesti toimiva järjestelmä. Hankkeessa on tarkoitus myös rakentaa sosiaalihuollon ammattilaisten käyttöön tietojärjestelmiä, joista työntekijä voisi saada käyttöönsä tarvittavaa ammatillista erityistietoa ja johon toisaalta voitaisiin järjestelmälliseen muotoon koota yhteiseen käyttöön käytännöstä syntyvää tietoa (”sähköinen käsikirja”). Osaamiskeskuksilla tulee olemaan keskeinen alueellisen toimijan rooli myös sosiaali- ja terveydenhuollon tietoteknologiahankkeiden hyvien tulosten käyttöönotto- ja juurrut-

tamishankkeessa, jota vuosina 2000 – 2003 toteutetaan niinkään ns. tulevaisuuspaketti-rahoituksella.

Pohjoismaat

Työryhmän työn kuluessa on lisääntynyt tietoisuus siitä, että muissa Pohjoismaissa on meneillään varsin pitkälle samoihin kysymyksenasetteluihin ja tavoitteisiin perustuvaa kehittämistyötä. Näitä hankkeita on lyhyesti kuvattu työryhmän mietinnössä ja pohjoismaista yhteistyötä osaamiskeskustoiminnan kehittämisessä on tarkoitettu entisestään tiivistää.

Ehdotukset

Työryhmä on koko työskentelyjaksonsa aikana kuullut runsaasti alueellisia asiantuntijoita ja alueellisen toiminnan suunnittelijoita ja edustajia. Työryhmän edustajat ovat myös osallistuneet useisiin eri puolilla maata järjestettyihin sosiaalialan osaamiskeskusten suunnittelua koskeviin neuvottelutilaisuuksiin. Työryhmän tehtävänä on ollut tehdä valtakunnallisia linjauksia koskien toiminnan järjestämisen lähtökohtia, tehdä ehdotuksia toiminnan rahoittamisesta ja tarvittavista säädöksistä ja rakentaa yhdessä alueellisten toimijoiden kanssa suunnitelmaa osaamiskeskustoiminnan alueellisesta organisoinnista. Työryhmä esittää tässä mietinnössään ne ehdotukset, jotka se näkee tässä vaiheessa tarpeelliseksi sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan kehittämiseksi.

Jatkotyö

Osaamiskeskustoiminnan rakentaminen on kuitenkin vasta hyvässä alussa ja tässä mielessä Opetussosiaalikeskustyöryhmän mietintökin on välimietintö. Tämän työryhmän toimikauden päätyttyä tarvitaan välittömästi uusi työryhmä jatkamaan sosiaalialan osaamiskeskusverkoston rakentamisen valtakunnallista koordinoitua ja valmistelua. Työryhmässä tulee olla keskeisten valtakunnallisten tahojen lisäksi edustettuna kaikki sosiaalialan osaamiskeskukset.

2. KUVAUS AIKAISEMMASTA TOIMINNASTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSISTA

2.1. Opetussosiaalikeskustoiminnan historia ulottuu 1970-luvulle

Ajatusta sosiaalityön opetuksen, käytännön toiminnan ja tutkimuksen yhdistävästä yksiköstä, jota useimmiten on kutsuttu opetussosiaalikeskukseksi, on esitetty 1970-luvulta lähtien monissa sosiaalihuollon ja opetustoimen komitea-, toimikunta- ja työryhmämuistioissa sekä myös alan järjestöjen, yliopistoväen ja sosiaalihuollon yksittäisten vaikuttajien aloitteesta.

Ensimmäinen opetussosiaalikeskushanke käynnistyi Jyväskylässä vuonna 1986. Ratkaisevana tekijänä toiminnan käynnistymisessä oli sosiaalityön opiskelun käytännön harjoittelun järjestäminen, johon haettiin aiempaa parempaa ratkaisua.

Laajemmin varsinaisia opetussosiaalikeskuksia syntyi sosiaali- ja terveysministeriön asettaman opetussosiaalikeskustoimikunnan mietinnön ehdotusten pohjalta (komiteamietintö 1990:48). Vuosina 1992 – 1993 opetussosiaalikeskustoiminta käynnistyi seitsemällä korkeakoulupaikkakunnalla (Helsinki, Turku, Tampere, Kuopio, Jyväskylä, Joensuu ja Rovaniemi). Tavoitteena oli tuolloin luoda perusta valtakunnalliselle järjestelmälle, joka lähtisi sitten itsestään kehittymään ja kattamaan ajan oloon myös merkittävässä määrin tutkimus- ja kehittämistoiminnan.

Sosiaalityön käytäntöön kytkeytyvää tutkimustyötä kehitettiin vuosina 1986 – 1990 Helsingin sosiaaliviraston ja Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen yhteistyöprojektissa ”Käytännön sosiaalityö tiedontuottajana”. Tässä hankkeessa kokeiltiin ja tutkittiin sitä, miten käytännön sosiaalityötä tekevä sosiaalityöntekijä voi samalla tuottaa yleisempää tietoa asiakkaiden elämätilanteista ja toimia myös tutkijan roolissa.

Opetussosiaalikeskusten perustamiseen liittyvien kysymysten käsittelyyn asetettiin työryhmä (STM 1992:8; opetussosiaalikeskusten seurantatyöryhmä). Työryhmän ehdotuksen mukaisesti sosiaalihuoltoasetukseen tehtiin muutos, jonka mukaan kunta ja korkeakoulu voivat sopia sosiaalityön ammatillisen opetuksen järjestämiseen osallistuvan sosiaalikeskuksen nimeämisestä opetussosiaalikeskukseksi.

Edelleen opetussosiaalikeskustoimikunnan esitysten mukaisesti valtion vuoden 1991 tulo- ja menoarvioon sisältyi ratkaisu, jonka mukaan sosiaalityön opetuksen tehostamiseen opetussosiaalikeskuksissa perustettiin yhteensä kahdeksan lehtorin virkaa. Seurantatyöryhmä esitti lisäksi vuoden 1993 tulo- ja menoarvioon neljä opetusvirkaa lisää, jotka eivät kuitenkaan toteutuneet.

Opetussosiaalikeskusten tutkimus- ja kehittämistoiminnan käynnistämistä varten sosiaali- ja terveyshallitus osoitti toimintaan vuosina 1992 – 1995 vuosittain avustuksia noin 300 000 – 500 000 markkaa. Vuodesta 1996 lähtien erillistä rahoitusta valtiolta ei toimintaan ole tullut, vaan toiminta ja sen rahoitus on ollut kuntien, yliopistojen ja erillisten projektirahoitusten varassa.

Esimerkkinä muusta käytännössä tapahtuvan harjoittelun ja opetuksen järjestelmästä voidaan mainita kasvatus- ja perheneuvolojen työntekijöiden erikoistumiskoulutusta varten luotu koulutusneuvolojen verkosto. Kasvatus- ja perheneuvonnan erityistyöntekijän tehtäviin pätevöittävää erikoistumiskoulutusta psykologeille ja sosiaalityöntekijöille järjestetään vuosittain niissä kuntien omistamissa kasvatus- ja perheneuvoloissa, jotka Stakes on hyväksynyt koulutusneuvoloiksi. Valtio korvaa koulutusneuvolaa ylläpitäville kunnille koulutuskustannukset sopimuksen mukaan.

2.2. 1990-luvun lopun työryhmä- ja selvitystyö

Muutaman vuoden ”hiljaiselon” jälkeen opetussosiaalikeskustoiminnan kehittämisen nosti jälleen esille Sosiaalihuollon erityisosaamisen turvaamista selvittänyt työryhmä (Sesse, STM 1997:4). Kun opetussosiaalikeskustoiminta aikaisemmissa vaiheissa oli kiinnittynyt tiiviisti sosiaalityön opetuksen ympärille ja toisaalta toiminta perustui yliopiston ja yksittäisen kunnan välisiin sopimuksiin, Sesse-työryhmä lähestyi kysymystä jossain määrin aiemmasta poikkeavasta näkökulmasta painottaen opetussosiaalikeskus-

ten mahdollisuuksia toimia alueellisesti kattavina sosiaalihuollon opetuksen, tutkimus- ja kehittämistoiminnan ja erityisosaamisen turvaajina. Työryhmä näki myös sosiaalihuollon erityispalveluja ja erityisosaamista tuottavat ja ylläpitävät järjestöt keskeisenä yhteistyökumppanina toiminnan kehittämisessä. Työryhmä esitti, että opetussosiaalikeskustoimintaa tulisi kehittää yliopistollisten sosiaalikeskusten suuntaan, jolloin yksikön tehtävänä voisi myös olla sille soveltuvien sosiaalihuollon erityispalvelujen järjestäminen tai järjestämisen organisointi omalla alueellaan. Rahoituksen työryhmä esitti turvattavaksi suuntaamalla toimintaan erityisvaltionosuutta.

Sesse-työryhmä teki myös suppean kartoituksen opetussosiaalikeskusten toiminnan tilasta ja kartoitti myös keskusten suhtautumista siihen, että niiden roolia laajennettaisiin koskemaan sosiaalihuollon erityispalvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja kuntayhtymien kanssa. Tähän saatiin lähes yhtenäinen myönteinen vastaus.

Opetussosiaalikeskustoimintaa on 1990-luvun loppupuolella Sesse-työryhmän lisäksi käsitellyt muun muassa selvityshenkilö Kananoja raportissaan ”Murros on mahdollisuus, 1997”, jossa hän tuki Sesse-työryhmän ehdotusten eteenpäin viemistä. Niin ikään opetusministeriön asettama selvityshenkilö Anneli Pohjola (OPM 1998) ehdotti sosiaalityön koulutuksen kehittämistä koskevassa selvitysraportissaan opetussosiaalikeskustoiminnan kehittämistä Sesse-työryhmän linjausten suuntaisesti. Pohdinta opetussosiaalikeskustoiminnan kehittämisestä sosiaalihuollossa on 1990-luvun lopulle saakka ollut varsin sosiaalityökeskeistä. Sesse-työryhmässä pohdittiin näkökulman laajentamista koskemaan koko sosiaalihuoltoa.

Keskeiseksi puutteeksi opetussosiaalikeskustoiminnan kehittämisessä on kaikissa selvityksissä nähty toiminnan resursoinnin vähäisyys ja sattumanvaraisuus. Lähettäessä kehittämään periaatteessa koko maan ja kaikki kunnat kattavaa opetussosiaalikeskus/varhaiskasvatuskeskustoimintaa, on rahoituksen järjestäminen keskeinen kysymys. Muun muassa Sesse-työryhmän esityksenä oli, että toimintaan tulisi osoittaa erityisvaltionosuutta periaatteessa samaan tapaan kuin terveydenhuollossa, mutta määrätymiskriteerit tulisivat sosiaalihuollon osalta olemaan todennäköisesti hyvin erilaiset. Keskeistä määrätymiskriteereissä olisi myös se, että ne ohjaisivat toimintaa selkeästi siihen suuntaan, että opetussosiaalikeskustoiminnasta tulisi todella kuntien ja yliopistojen yhteistä toimintaa. Esimerkiksi aiemmin toteutettu erityisten virkojen perustaminen tai resurssien siirto yliopistoille eivät välttämättä ole kovin tehokkaita ratkaisuja pitkällä aikavälillä, koska tällaiset voimavaroalisäykset helposti hukkuvat perustehtävien hoitamiseen. Jotta yliopistollinen sosiaalikeskus/varhaiskasvatuskeskus ei kuitenkaan jäisi vain ”virtuaalisyksiköksi”, tarvittaisiin kuhunkin keskukseen kuitenkin yksi päätoiminen vetäjä sekä tutkimus-, opetus- ja suunnitteluhenkilöstöä. Keskuksen kokonaisuus kuitenkin muodostuisi hankkeista, joita rahoitettaisiin erityisvaltionosuudella, kuntien omarahoitusosuudella, yliopistoissa toteutettavien tutkimushankkeiden rahoituksesta, raha-automaattivaroista sekä esimerkiksi EU:n rahastoista. Lisäksi pitkällä aikavälillä keskus voisi saada rahoitusta toimintaansa mm. myymällä kunnille erityisosaamista/erityispalveluja.

Opetussosiaalikeskustoiminnan kehittämisen edellytyksiä on osaltaan parantanut se, että sosiaalityön opetuksen asemaa eri yliopistoissa on yhtenäistetty ja vahvistettu (mm. päätös kahden uuden professuurin perustamisesta). Jatkokoulutuksen kehittämishankkeena on päätetty aloittaa sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkinto vuoden 2000 alusta ensi vaiheena pilottihankkeena erikoisalana ”lapsi- ja nuorisososiaalityö”

joka on yksi määritellyistä erikoisaloista. Tutkinto on nelivuotinen ja tarkoitettu suoritettavaksi työn ohessa, joten opetussosiaalikeskus tarjoaa luontevat puitteet myös tämän hankkeen edistämiseksi.

2.3. Varhaiskasvatuksen aiempaa osaamiskeskustyyppistä kehittämistyötä

Vaikka varhaiskasvatuksen alueella kehittämistyötä ei ole esitetty opetussosiaalikeskustoiminnan tai osaamiskeskustoiminnan nimellä, vastaavaa toimintaideaa käytännön toiminnan, tutkimuksen ja opetuksen yhteistyön tiivistämiseksi on etsitty monellakin tavoin.

Kun laki lasten päivähoitosta säädettiin vuonna 1973, siihen oli sisällytetty käytännön toiminnan kehittämisen tavoite säätämällä korotetun valtionosuuden mahdollisuus kehittämishankkeille, jotka silloinen sosiaalivaltio oli hyväksynyt. Tällä suoraan päiväkodeille kohdennetulla erillisrahoituksella käynnistyi runsaasti kehittämishankkeita, jotka toteutettiin usein toimintayksiköiden, lastentarhanopettajakoulutusten ja yliopistojen yhteistyönä.

Stakesissa toimi vuosina 1992 – 1998 Kuperkeikka-hanke, jossa eri puolella maata sijaitsevat päiväkodit (16 kpl) erikoistuiivat toimimaan kehittämiskeskuksina ja verkostoivat ympärilleen kustakin kehittämisaalueesta kiinnostuneita yhteistyötahoja. Kehittämisen kohteena oli varhaiskasvatuksen sisältöalueita kuten ympäristö- ja taidekasvatus, lasten kuuleminen, projektioppiminen.

Oulun yliopiston varhaiskasvatuskeskuksen ja Oulun kaupungin käytännön toiminnan, tutkimuksen ja opetuksen yhteistyön tiivistämiseksi aloitettiin vuonna 1995 kehittämishanke, jossa yliopiston varhaiskasvatuksen opettajat toimivat päiväkotien oman toiminnan konsultteina. Päiväkotien lastentarhanopettajat puolestaan ohjasivat varhaiskasvatuksen opiskelijoita kolmen vuoden ajan heidän prosessiopintojaan. Hankkeeseen sisältyi myös yliopiston antamaa kyseisten päiväkotien työntekijöiden täydennuskoulutusta. Hanke mahdollisti yliopiston ja alueen käytännön työntekijöiden yhteistyön ja ammatillisen kasvun sekä avasi uusia väyliä tutkimukselle.

Oulun yliopiston varhaiskasvatuksen keskus toteutti vuosina 1997 – 2000 Laadunarviointi päivähoitossa -projektin, jossa oli mukana 22 kuntaa. Projektissa kunnat ja yliopisto kehittivät arviointiperustaa suomalaiseen päivähoitoon. Projektin yhteydessä kuntien edustajilla oli myös mahdollisuus suorittaa varhaiskasvatuksen PD-koulutus. On nähty mielekkääksi, että varhaiskasvatuskoulutusta antavat yliopistot olisivat myös alueellisia kehittämiskeskuksia, jotka toimivat yhteistyössä kuntien ja muiden varhaiskasvatusta kehittävien tahojen kanssa.

Kun keväällä 1999 STM:n Varhaiskasvatustyöryhmä (1999:4) jätti mietintönsä se esitti, että myös varhaiskasvatus tulisi ottaa mukaan pohdittaessa opetussosiaalikeskustoiminnan kehittämistä. Työryhmän näkemyksen mukaan yliopistollisten opetussosiaalikeskusten toiminta- ja rahoitusmallien tulisi kattaa varhaiskasvatuksen alueella toimivat yliopistot ja ammattikorkeakoulut. Työryhmä esitti varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmän kehittämistarpeena laadunhallinnan ja ohjauksen kehittämishanketta. Samoin työryhmä esitti sosiaali- ja terveysministeriön Verkostoituvat erityispalvelut

-hankkeen (VEP) nivoutumista tiiviimmin varhaiskasvatukseen Työryhmä esitti tästä näkökulmasta valtakunnallisen erityispäivähoidon kehittämishankkeen käynnistämistä.

Varhaiskasvatustyöryhmä totesi myös, että koska jatkuva tutkimus- ja kehittämistoiminta on eräs laadukkaiden palvelujen tuottamisen elinehdoista, tulee kunnallinen tutkimus- ja kehittämistoiminta turvata erillisellä rahoitusjärjestelmällä. Sosiaali- ja terveydenhuollon käyttökustannusten valtionosuudesta tulee irrottaa erillinen määräraha suunnattavaksi sosiaali- (ja terveydenhuollon) huollon kunnalliseen tutkimustoimintaan, jonka turvin myös varhaiskasvatuksen tason ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyvä järjestelmällinen tutkimus- ja kehittämistoiminta voidaan turvata.

2.4. Alueelliset kehittämishankkeet aloitteentekijöinä

Ajatusta opetussosiaalikeskustoiminnan kehittämisestä kohti yliopistollisia sosiaalikeskuksia ovat aktiivisesti lähteneet edistämään myös alueelliset toimijat. Vuonna 1999 käynnistyi Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskushanke (ISO), johon on myönnetty ESR-rahoitusta 200 000 mk. Keskeisiä liikkeellepanijoita ISO-hankkeessa ovat olleet vuonna 1997 perustettu Itä-Suomen opetussosiaalikeskusten kannatusyhdistys ry jäsenyhteisöineen (mm. Kuopion ja Joensuun yliopistot) sekä VEP-hankkeen Itä-Suomen alueelliset johtoryhmät.

Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen organisoimana käynnistettiin vuonna 1999 hanke Pohjois-Suomen yliopistollisen sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan kehittämiseksi. Hankkeeseen sisältyy omina osaamiskeskusyksikköinä Lapin läänin ja Oulun läänin alueet kattava rakenne. Toimintaan on liitetty alusta alkaen yhteistyö Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan varhaiskasvatuksen laitoksen kanssa varhaiskasvatuksen liittämiseksi kehittämistyön piiriin. Suunnittelulle on luonut taustaa Lapin yliopiston alueille hajautettu opetussosiaalikeskustoiminta, Lapin ja Oulun läänien VEP-ryhmien työ sekä Oulun seudun kuntien kehittämishankkeet yhdessä järjestöjen ja yliopistojen kanssa. Nämä käynnistetyt alueelliset kehittämishankkeet oli perusteltua kytkeä STM:n työryhmän työhön kokeiluhankkeina. Molempien hankkeiden keskeiset toimijat nimitettiin tämän työryhmän jäseniksi.

Seinäjoen ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehitystoiminnan yksikkö (SoTe) perustettiin 1999. Yksikkö on ensimmäinen ammattikorkeakoulun yhteyteen muodostettu alan kehittämistoiminnan yksikkö, jolla on myös yhteistyösopimus Stakesin kanssa. SoTe on osallistunut Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen suunnittelu- ja käynnistämistyöhön.

3. SOSIAALIALAN OSAAMISEN KEHITTÄMISHANKKEET MUISSA POHJOISMAISSA

Tarve sosiaalialan henkilöstön osaamisen turvaamiseen ja sen kehittämiseen näyttää olevan yhteinen kaikissa Pohjoismaissa. Kuntien vastuu hyvinvoinnista on korostunut.

Norjassa päihdehuollon osaamiskeskustoiminta on jo hyvin vakiintunut. Lisäksi sosiaalityön kehittämiseksi on käynnistynyt ammatillisten tapaamisareenoiden ja työnoh-

jauksen kehittämisprosessi, jota viedään eteenpäin kaikkien läänien (fylke) alueella. Pysyvien rakenteiden organisoimista harkitaan myös tämän toiminnan osalta.

Tanskassa sosiaalialan osaamiskeskustoiminta käynnistettiin nk. SUM-kehittämisohjelman puitteissa, jossa on keskitytty kokemusten koonnii ja tiedonvälityksen organisointiin. Tanskalaisessa osaamiskeskustoiminnassa korostuu sisällöllinen profiloituminen alueellisen toiminnan rinnalla. Toimintaa varten on Sosiaaliministeriön aloitteesta ja tuella perustettu kaikkiaan kolmisenkymmentä keskusta. Ajankohtainen kysymys Tanskassa on mahdollinen osaamiskeskusten määrän supistaminen ja selkeämpi alueellinen vastuu.

Ruotsissa toimii myös kolmisenkymmentä tutkimus- ja kehittämissyksikköä (FoU – miljö) sosiaalihuollon kehittämisohjelman puitteissa eri puolella maata. Nyt toimintaa halutaan syventää ja laajentaa kansallisella tuella sosiaalityön tiedon vahvistamiseksi, sekä käytännön ja tutkimuksen lähentämiseksi.

Seuraavassa esitetään hieman laajempi kuvaus toiminnasta muissa Pohjoismaissa. Kuvauksen on työryhmälle koontanut Pohjoismaisen Ministerineuvoston alaisuudessa olevan NOPUS-toiminnan Suomen koulutusjohtaja Ulla Salonen-Soulie. Tähän katsaukseen on ollut mahdollista koota tietoa lähinnä sosiaalityön näkökulmasta muissa Pohjoismaissa tapahtuvasta kehittämistoiminnasta, mutta pohjoismaista yhteistyötä on tarkoitus Osaamiskeskushankkeen puitteissa edelleen tiivistää ja laajentaa se kattamaan myös varhaiskasvatuksen alue.

3.1. Norja

3.1.1. Päihdealan osaamiskeskukset Norjassa

Alueelliset päihdealan osaamiskeskukset perustettiin suurkäräjillä 1990-luvun alussa tehdyn aloitteen seurauksena. Aloitteen käsittelyssä vuonna 1993 puitiin perusteellisesti koko päihdehuollon asiakkaille tarjottavan avun kirjo. Aloitetta ja syntyneitä keskuksia voi kuvata sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti.

Toisaalta Norjassa korostetaan horisontaalisesti päihdyttävien aineiden ja niiden väärinkäytön kokonaisuutta. Palvelujärjestelmä rakentuu pääasiassa iän, sukupuolen ja sosiaalisen verkoston perusteella ja siinä otetaan huomioon lastensuojelunäkökulma sekä yhteys psykiatriaan, eikä palvelumuotoja rakenneta päihdeaineen perusteella, eli sen perusteella, onko kysymyksessä alkoholin, lääkeaineiden tai laittomien huumeiden käyttö.

Vertikaalinen tarkastelutapa puolestaan korostaa paikallisyhteisön ja kunnan osuuden vahvistamista. Se koskee ennaltaehkäisyä, varhaista puuttumista ja seuranta hoidon aikana ja sen jälkeen. Tämä näkökulma arvioitiin tärkeimmäksi ja näin osaamiskeskukset perustettiin tavoitteena ennen kaikkea ensimmäisen linjan (= kuntataso) sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön osaamisen lisääminen. Osaamiskeskustoiminta kytkeytyy suuriin klinisiin toisen linjan (= fylkekunta, vastaa kuntayhtymää, jolla vetäjäoikeus) hoitoyhteisöihin joko erillisenä toimintana tai niiden osaksi.

Päihdealan osaamiskeskuksilla voi olla omaa tutkimusta ja/tai yhteistyötä tutkimuslaitosten, yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa. Osaamiskeskusten pitää edistää erityispalvelun metodikehitystä, osallistua kansallisen dokumentointijärjestelmän kehittämiseen ja olla mukana alan kansallisessa Norgesnett-verkostossa. Kaikilla osaamiskeskuksilla on tässä verkostossa yksi tai useampi erityisosaamisen alue, jonka tiedonmuodostuksen ja metodien kehittämisestä se vastaa kansallisella tasolla. Päätehtävänä on kuitenkin ollut tietopohjan vahvistaminen, menetelmien kehittäminen ja valmiuksien harjoittaminen tarjoamalla täydennyskoulutusta kuntien henkilöstölle. Viime vuosina osaamiskeskukset ovat saaneet uusia ennaltaehkäisyntehtäviä ja näin ne on nostettu norjalaisen päihdehuollon tukipyylväiksi.

Päihdealan osaamiskeskusten tehtävä on kehittää ja järjestää alan täydennyskoulutusta terveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen ensilinjan (= kuntatason) henkilöstölle. Osaamiskeskukset tuottavat ja kehittävät toisen linjan (= fylketason) erityispalveluja. Niiden pitää osallistua säännölliseen verkostoyhteistyöhön osaamiskeskusten välillä sekä avustaa alueellisen hoito- ja kuntoutusjärjestelmän kehittämistä tuomalla siihen kansallinen kartoitustyöväline yhteistyössä Rusmiddeldirektoratetin (= päihdehuollon keskushallitus) kanssa, huolehtia yhteiseen tietopankkiin kuulumisesta ja avustaa kiinnostavan kirjallisuuden rekisteröimiseksi. Uutena tehtävänä on osallistua päihteiden väärinkäytön ennaltaehkäisevään työhön kunnissa.

Osaamiskeskusten rahoituksen lähtökohtana on ollut valtion ja fylkekuntien välinen yhteisrahoitus. Yleisesti ottaen on jokainen osaamiskeskus saanut n. 1,5 milj. NOK vuosittaista rahoitusta. Lisäksi valtio on varannut lisärahoitusta uusille aloitteille ja uusille projekteille. Jossakin määrin myös kunnat ostavat osaamiskeskusten palveluja, mutta tämä käytäntö vaihtelee eri osaamiskeskusten välillä. Vuonna 2000 valtion rahoitusvaraus on kaikkiaan 18,3 milj. NOK.

Uusien ennaltaehkäisyntehtävien vuoksi vuoden 2001 kokonaisuudessa päihdealan osaamiskeskuksille on n. 46 milj. NOK. Se kattaa tavanomaisen osaamiskeskusten toiminnan, uudet tehtävät sekä käynnissä olevat ja uudet projektit. Lopullista rahoituksen jakoperustetta osaamiskeskusten välille ei ole vielä työstetty. Valtion rahoitus on ollut ja on mitä todennäköisemmin myös vastaisuudessa korvamerkittyä.

Henkilökunnan koostumus vaihtelee osaamiskeskusten tehtävien mukaan. Mukana on joitakin tutkijoita, mutta pääosin henkilöstö koostuu käytännön tai kliinisen työn osaajista.

3.1.2. “Kunnskap og brobyggning” -toimintasuunnitelma sosiaalipalvelujen uudistamiseksi ja osaamisen lisäämiseksi Norjassa

Handlingsplanen for sosialtjenestens førstelinje “Kunnskap og brobyggning” (Tietoa ja sillanrakennusta) on Sosiaali- ja terveysdepartementin toimintasuunnitelma, jota toteutetaan läänien (fylke) toimesta ja jonka tavoitteena on kunnallisen sosiaalialan palvelujen, laadun, osaamisen ja toimivuuden lisääminen koulutuksella, ammatillisilla foorumeilla ja työnohjauksella. Lisäksi tehtäviin kuuluu selvitystyötä ja tutkimusaloitteiden tekemistä. Päähuomio kiinnitetään palveluihin ja niiden saatavuuteen ja eri tahojen yhteistyön parantamiseen. Tavoitteena on lisätä työntekijöiden osaamista ja motivaatiota. Ohjelman nimi tulee ajatuksesta, jonka mukaan on rakennettava siltoja yhteis-

kunnan kehityksessä vanhan ja uuden ajan välille ja sosiaalityöllä nähdään olevan tärkeä sillanrakentajan rooli palvelukokonaisuuden yhteensovittamisen prosesseissa. Sil- lat symboloivat myös tasavertaisen dialogin tarvetta asiakkaan ja työntekijän, eri am- mattiryhmien ja -tahojen välillä, johdon ja työntekijöiden välillä, eikä vähiten sosiaali- palvelujen ensimmäisen linjan ja eri tasojen päätöksentekijöiden välillä.

Handlingsplanen ”Kunnskap og brobygning” on nelivuotinen 1998 – 2001 suunni- telma Sosial- og helsedepartementin toimesta ja sen ohjauksessa. Joka läänissä (18 fylkeä) on tehtävää varten yksi koordinaattori. Vuonna 2000 jaettiin 28 milj. NOK 18 lääniin ja projektikuntiin. Toimintaohjelman taustalla on kaksi aikaisempaa valtion rahoittamaa sosiaalialan kehittämisohjelmaa, joiden kokemukset muodostavat pohjan tälle toimintasuunnitelmalle.

Ammatillisia foorumeita on perustettu koko maassa jo yli sata ja opetusohjelmien laa- timisessa ovat kunnat vahvasti mukana. Foorum on jatkuva käytäntöön liittyvien ko- kemusten vaihdon areena, ylikunnallinen kokoontumispaikka ja pysyvän osaamisen pitkäjänteinen perusta.

Kaikissa lääneissä rakennetaan työnohjauspankkeja ja tavoitteena on saada ne kuntoon kuluvana vuonna. Toiminnan onnistumisen edellytykseksi nähdään operatiivinen fyl- keapparaatti ja hyvät yhteistyösuhteet muihin toimijoihin, erityisesti päihdealan osaa- miskeskukseen ja yksittäisiin kuntiin. Erityisesti kuntien vastuu henkilöstön osaamises- ta korostuu.

Eräs pääajatus toimintasuunnitelmassa on muodostaa hyviä reflektointiareenoita am- matilliseen kehittämiseen ja työnohjaukseen. Tutkimustieto on työstettävä käytäntöön ja ensimmäisen linjan (= kunnallisten) palveluiden käyttäjien hyväksi. Palvelujen tulee olla hyvin saatavilla ja palvelujen käyttäjien mahdollisuus vaikuttaa palvelujen toteut- tamismuotoihin on taattava. Tämä puolestaan edellyttää sosiaalityöntekijöiden tietojen ja taitojen vaihtoa ja jatkuvaa kehittämistä.

Toimintasuunnitelman toteuttamista arvioidaan ja arviointitutkimuksen tehtävänä on antaa jatkuvaa palautetta kehittämisprosessista. Keväällä 2001 pidetään alueelliset so- siaalijohtajien konferenssit, joissa käydään läpi kuntien panos sosiaalialan osaamisen lisäämiseksi.

Ministeriön tarkoituksena on saada pysyviä rakenteita osaamisen kehittämiselle. Jo käynnissä olevan toiminnan ankkurointia pidetään tärkeänä. Samanaikaisesti haetaan uusia ideoita tukemaan jo olemassa olevaa ja kehittämään uutta.

3.2. Tanskan sosiaalialan kokemusten välittämis- ja tietokeskukset (formid- lings- og videncentre)

Sosiaalialan kehittämiskeskuksia perustettiin ensimmäisen kerran Tanskaan Sosiaali- ministeriön SUM-ohjelman 1989 – 1991 yhteydessä kokoamaan ohjelman eri osa- alueilta koottua arviointi- ja kokemustietoa. Nykyisin toiminnassa olevat keskukset on perustettu vuodesta 1995 alkaen itsenäisinä laitoksina Sosiaaliministeriön aloitteesta. Ministeriö on perustanut kaikkiaan 29 keskusta, joista kaikista löytyy yksityiskohtai- nen kuvaus ministeriön kotisivulta

<http://www.sm.dk/ministeriet/sitemap/videnindhold.html>). Tavoitteena on tietojen kansallinen kerääminen ja välittäminen, jonka jokainen hoitaa omalta sisällölliseltä vastualueeltaan.

Keskukset rahoittaa Sosiaaliministeriö, mutta ne toimivat itsenäisinä juridisinä yksiköinä. Keskukset löytyvät sosiaaliministeriön rahoituslaista. Joillakin keskuksilla on lisäksi tuloja tuottavaa toimintaa, esim. arviointia ja tutkimusta kunnille ja ministeriölle. Useimmilla keskuksilla on hallitus, jossa on mukana yksi ministeriön edustaja ja joka määrittelee keskuksen tehtävät keskuksen teema-alueella. Vuosittain keskukset laativat statusraportin ministeriölle. Parhaillaan laaditaan tulossopimuksia keskusten kanssa, jotta ne näin sitoutuisivat paremmin ministeriön ohjaukseen siitä, mitä tehtäviä niiden tulee ratkaista. Tyypillisesti keskuksessa työskentelee 2 – 4 konsulttia, mahdollisesti myös jotain lisätyövoimaa, joka rahoitetaan tuloja tuottavalla toiminnalla.

Vain yhdellä keskuksella on tehtävänä vastata laajasti alan opetuksesta: Vapaaehtoistyön kehittämisen keskus Center for frivilligt socialt arbejde Odensessa. Vapaaehtoistyön koulutukseen on varattu 10 milj. DKK 4 vuoden aikana. Muut keskukset eivät vastaa koulutuksesta, mutta ne osallistuvat luennoin kursseille ja opetukseen, joita kunnat järjestävät työntekijöilleen.

Tanskassa keskuksia on perustettu pienille osaamisen erityisalueille (esim. autismi, aivovammat, kuurosokeat, änkyttäminen, epilepsia jne.), laajoille sisältöalueille (esim. Videncenter på Ældreområdet, Videncenter om Alkohol) sekä maantieteellisille alueille (esim. Formidlingscenter Nord Ålborgissa ja Utviklings- og Formidlingscentret for Fyn og Sønderjylland Aabenraassa), joilla on kansallinen vastuu teema-alueestaan, ja jotka osallistuvat oman maantieteellisen alueensa kehittämistyöhön.

Pienten keskusten suuri määrä on antanut Sosiaaliministeriölle aihetta pohtia keskusten yhdistämistä suuremmiksi alueellisiksi keskuksiksi, mutta tästä vasta alustavasti keskustellaan eri tahojen kanssa.

3.3. Ruotsi

3.3.1. Sosiaalihallituksen ohjelma ”Forskning – Praktik” tutkimuksen ja käytännön lähentämiseksi Ruotsissa

Kuntien toiveesta ja niiden tarpeisiin käynnisti Sosiaalihallitus 1990-luvun puolivälissä Forskning-Praktik -ohjelman. Kunnat halusivat parantaa mahdollisuuksiaan sosiaalialan seurantaan, arviointiin ja laadunparantamiseen. Lisäksi haluttiin tietoa omasta toiminnasta ja toiminnan vaikuttavuudesta. Organisaatiomuutokset ja kuntiin hajautettu vastuu esim. psykiatrian ja vanhushuollon alueella sekä tulosajattelu lisäsivät tarvetta työntekijöiden osaamisen vahvistamiseksi. Kuntien tahto rakentaa omaa FoU-toimintaa (= tuke-toimintaa) voidaan nähdä myös akateemisuuden ja perinteisen tutkimuksen kritiikkinä. Yliopistotutkimuksen merkitys käytännön työlle kyseenalaistettiin ja toisaalta tutkijoita eivät eri syistä kiinnostaneet käytännön ongelmat.

Jo 1980-luvulla perustettiin ensimmäiset kenttäasemat Länsi-Ruotsiin. Lisäksi eri puolilla Ruotsia on ollut yksittäisiä tutkijoita, jotka ovat tehneet yhteistyötä käytännön työntekijöiden kanssa. 1980-luvun lopulta alkaen Sosiaalihallitus on tehnyt ja tukenut

aloitteita uusien työmuotojen kehittämiseksi ja tietojenvaihdon ja -kehittämisen alueiksi.

Sosiaalihalitus haluaa saattaa yhteen eri osaamisen osa-alueita tutkimuksen, käytännön ja koulutuksen välillä, jotta syntyisi uusia yhteyksiä teorian, analyysin ja toiminnan välille. Päätarkoituksena ohjelmassa Forskning-Praktik on tehdä näkyväksi ja kehittää tietoa, joka edistää sosiaalityön ammattiosaamista. Oppimisen ja toiminnan etäisyyttä halutaan pienentää.

Vuonna 1995 alkaneen ohjelman puitteissa Sosiaalihalitus tukee ensinnäkin taloudellisesti FoU-yksiköiden perustamista. Toinen osa Sosiaalihalituksen tehtävää on osaltaan neuvoa ja tukea erilaisia verkostoja toiminnan kehittämiseksi ja osaltaan tukea alan tutkimusta. Verkostoprojektissa toiminnan kehittämiseksi toteutettiin viiden kunnan alueella tutkijoiden tuella perhe- ja yksilötyön muotojen, prosessien ja työtapojen seuraamista, kokeilua ja kehittämistä sekä neljässä kunnassa vastaavaa toimintaa vanhustyön alueella.

Tutkimuksen ja käytännön yhteistoiminnan tutkimus on koostunut eri tutkimuksista ja projekteista, joissa on kiinnitetty huomiota siihen, mitä tapahtuu, kun käytäntö, tutkimus ja koulutus kohtaavat. Tulokset ovat vahvistaneet käsitystä koulutuksen ja tutkimustiedon kehittämistoimintaan kytkemisen tarpeellisuudesta.

Tällä hetkellä toimii 34 FoU-yksikköä ympäri Ruotsia. Niistä 29 saa suunnittelu- tai perustamistukea Sosiaalihalitukselta. Suunnittelutukea voi saada korkeintaan yhden vuoden ajan. Se on tarkoitettu toimintasuunnitelman laatimiseen, muuhun valmistelutyöhön ja erityisesti tässä vaiheessa korostetaan toiminnan ankkurointia poliittiseen päätöksentekoon ja muihin toimijoihin.

Sosiaalihalituksen perustamistuki FoU-yksiköille on osa niiden perusrahoitusta ja sitä saa korkeintaan kolme vuotta. Asianomaisten tahojen on itse rahoitettava vähintään 50 %. Sosiaalihalituksen kokonaisrahoitus on 10 milj. SEK vuosittain. Sosiaalihalitus ei määrää toimintaa, vaan asianomaiset tahot vastaavat toiminnasta: tekevät aloitteen, osarahoittavat, rakentavat ja ylläpitävät toiminnan. Sosiaalihalituksen rooli on olla käytettävissä erilaisiin tukitoimiin, mutta tarjota apuaan myös yksiköiden väliseen tietojen vaihtoon.

Tiivistäen voi todeta, että FoU-toiminta on hyvin vaihtelevaa niin kuntien panostuksen kuin väestöpohjankin osalta, organisoinniltaan ja sisällöiltään. Myös tutkijakontaktien määrä ja intensiivisyys vaihtelee.

3.3.2. Nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten – sosiaalihalituksen ehdotus sosiaalityön tiedonvahvistamisen ohjelmaksi

Ruotsin sosiaalihalitus on hallituksen toimeksiannosta laatinut ehdotuksen ohjelmaksi kansallisesta tuesta sosiaalityön tiedon kehittämiseksi ja vahvistamiseksi. Ohjelman tarkoituksena on luoda rakenteet systemaattiselle tiedonkeruulle ja -välitykselle siten, että sosiaalityö suuremmissa määrin voi perustua tutkimustietoon ja systemaattisesti kerättyyn kokemukseen. Tärkeä osa ohjelmaa on antaa empiiriselle ja toimintaan suuntauneelle tutkimukselle suurempi merkitys sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Ohjelmaehdotuksen Sosiaalihalitus on valmistellut alan tahojen kanssa yhteistyössä ja

Sosiaalihalitus on järjestänyt kuulemistilaisuuksia asiakasjärjestöjen, vapaaehtoisjärjestöjen, sekä alueellisten ja paikallisten FoU-yksikköjen kanssa. Lisäksi on järjestetty seminaareja, tehty haastatteluja ja pidetty lyhyt lausuntokierros.

Laajaan tausta-aineistoon on pyritty keräämään olennaiset vahvuudet, heikkoudet ja ongelmat sosiaalityön käytännössä, koulutuksessa ja tutkimuksessa. Mietinnössä esitetyn arvion mukaan on ollut historiallisesti merkittävää koota käytäntö sekä tutkimus- ja kehittämistoiminta samaan yhteyteen.

Ennen kaikkea ohjelmassa korostuu kuntatason vastuu sosiaalityön tiedon kehittämisessä ja sekä paikallistason tarpeiden ja edellytysten huomioon ottaminen tiedon muodostuksessa. Ohjelmassa ehdotetaan, että jokaisella kunnalla tulee olla strategia sosiaalityön tiedonmuodostuksen kehittämiseksi.

Sosiaalihalituksen tehtävänä on tiedonvälityksen ja kansallisten suuntaviivojen avulla vaikuttaa hyvien käytäntöjen kehittämiseen. Sosiaalihalitus aikoo tiivistää tätä työtään tekemällä kansallisia ja kansainvälisiä katsauksia alan tutkimukseen, muodostaa laajalaisten sosiaalityön hyvien käytäntöjen neuvoa-antava ryhmä sekä tukea järjestelmällistä, vertailevaa kuntien välistä tutkimusta.

Työnjohdon ratkaisevaa merkitystä sosiaalityön tiedonmuodostukselle, laadulle ja kehittämiseksi korostetaan monessa yhteydessä. Edellytykset sosiaalityön maisteritason johtamiskoulutukselle selvitetään. Tutkimuslaitokset niin Pohjoismaissa kuin kansainvälisestikin ovat vain hyvin rajoitetusti olleet kiinnostuneita sosiaalityön johtamisesta ja organisoimisesta. Sen lisäämiseksi tulisi mietinnön mukaan harkita alan tutkimusohjelman laatimista.

Peruskoulutuksen vahvistamista varten ehdotetaan sosionomitutkimuksen tavoitteita täydennettäväksi henkilökohtaisia valmiuksia antavilla osuuksilla. Korkeakoulutasoinen perus-, täydennys- ja jatkokoulutus tarvitsee paremmat rakenteet ja siksi on luotava edellytykset sosiaalityön, koulutuksen ja tutkimuksen yhteensovittamiselle ”sosiaalityön korkeakoulussa” (= visio pysyvästä koulutuksen, käytännön ja tutkimuksen rakenteesta). Lisäksi jatkokoulutukseen ehdotetaan uutta maisteritasoista linjaa.

Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa tuetaan paikallisten ja alueellisten FoU-yksiköiden toiminnan jatkamista ja arvioinnin tekemistä niiden toiminnasta. Käytännön ja tutkimuksen lähentämiseksi Sosiaalihalitus pyrkii yhtenäistämään alan käsitteistöä. Lisäksi ehdotetaan tutkijavirkojen perustamista sosiaalitoimeen.

Sosiaalityön tulosten ja vaikutusten tutkimuksen sekä tutkimusosaamisen vahvistamiseksi ehdotetaan tutkijakoulutuskursseja ja tutkijakouluja, tutkijakoulutusta ulkomailla ja lyhytaikaisia stipendejä tieteelliseen raportointiin esim. FoU-yksiköissä. Pidemmällä tähtäimellä ehdotetaan ohjelmatukea tiedonmuodostukseen tutkimuksen ja käytännön välillä. Lisäksi ohjelmassa ehdotetaan parannuksia tilastointiin ja alan tiedonsaantiin.

4. AJANKOHTAINEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS- TOIMINTAAN LIITTYVÄ MUU KEHITTÄMISTYÖ

Parhailaan on menossa tai jo toteutettu monia uudistuksia tai kehittämishankkeita, joilla on keskeinen merkitys sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan kehittämiseksi. Osaamiskeskustoiminnan yhteistyömalleja suunnitellaan tässä vaiheessa ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kanssa. Seuraavassa kuvataan alan korkeakoulutuksen kehittymistä.

4.1. Korkeakoulutuksen uudistukset

4.1.1. Yliopistojen sosiaalityön koulutus

4.1.1.1. Peruskoulutus

Opetusministeriön toimenpitein on uudistettu sosiaalityön ammattihenkilöstölle soveltuva peruskoulutus ja perustettu alalle erikoistumiskoulutusjärjestelmä. Yliopistoissa annettavasta sosiaalityön koulutuksesta on säädetty erikseen yhteiskuntatieteellisistä tutkinnoista annettuun asetukseen lisätyssä 4 a §:ssä (21.5.1999, 615/1999). Asetuksen muutos on tullut voimaan 1.8.1999 lukien. Uusi 4 a §, Sosiaalityön koulutus, kuuluu seuraavasti:

”Helsingin, Jyväskylän, Kuopion, Lapin, Tampereen ja Turun yliopistoissa järjestettävässä sosiaalityön koulutuksessa opiskelijalle annetaan valmius itsenäiseen toimintaan sosiaalityössä. Koulutus käsittää sosiaalityö -nimisen oppiaineen perus-, aine- ja syventävät opinnot, laajuudeltaan vähintään 55 opintoviikkoa, ja sosiaalityön alueeseen kuuluvan pro gradu -tutkielman. Koulutukseen sisältyy käytännön opetusta, ohjattu harjoittelu mukaan luettuna, vähintään 15 opintoviikkoa. Helsingin yliopistossa sosiaalityön koulutus järjestetään myös Svenska social- och kommunalhögskolanissa ja yliopistossa suoritettavina opintoina.”

Sosiaalityö erottuu yliopistoissa tämän perusteella omana tutkimus- ja opetusalanana, johon perustuen maisterin tutkintoon johtavaa alan koulutusta toteutetaan. Koulutus muodostaa myös pohjan alan tieteelliselle jatkokoulutukselle ja uudelle lisensiaatintutkintona suoritettavalle erikoistumiskoulutukselle. Maisterin tutkinnon laajuus on vähintään 160 opintoviikkoa ja se voidaan suorittaa viidessä vuodessa. Asetuksessa on nyt myös erikseen säädetty tutkintoon kuuluvasta käytännön opetuksesta. Harjoittelun järjestämiselle on aiempaa selkeämpi lähtökohta tutkintoon kuuluvana osana opiskelua ja se antaa myös erityisen veloitteen kehittää tätä osaa koulutuksesta.

4.1.1.2. Jatkokoulutus

Sosiaalityön jatkokoulutuksen kehittämisen keskeinen uudistus on erikoistumiskoulutusjärjestelmän perustaminen ammatillisesti suuntautuneena lisensiaatin tutkintona. Myös erikoistumiskoulutuksen osalta säädöspohja on uudistettu. Yhteiskuntatieteellisistä tutkinnoista annettuun asetukseen on 15. päivänä marraskuuta 2000 voimaan tullella muutoksella (901/2000) lisätty säännökset lisensiaatin tutkinnosta ja erikoistu-

miskoulutuksesta. Asetuksen 12 §:ään lisätyn uuden 3 momentin mukaan lisensiaatin tutkintoon sisältyvän erikoistumiskoulutuksen tavoitteena on, että koulutuksessa oleva perehtyy hyvin erikoisalansa tieteelliseen tietoon, hankkii erikoisalallaan tarvittavat tiedot ja taidot sekä kyvyn itsenäiseen toimintaan omalla erikoisalallaan.

Asetukseen lisätty uusi 14 a §, *Lisensiaatin tutkinto ja erikoistumiskoulutus*, kuuluu seuraavasti:

”Kun lisensiaatin tutkinto suoritetaan sosiaalityön alalla valtiotieteiden tai yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinnon tai muun vastaavan tutkinnon pohjalta, tutkintoon voidaan sisällyttää erikoistumiskoulutusta sosiaalityön erikoisaloilla.

Erikoistumiskoulutusta sisältävän lisensiaatin tutkinnon laajuus on 80 opintoviikkoa. Erikoistumiskoulutukseen sisältyy järjestelmällinen teoreettinen ja käytännöllinen syventyminen johonkin erikoistumisalaan ja tutkimus omalta erikoisalalta.

Opetusministeriö päättää kunkin yliopiston esityksestä, minkä erikoisalojen koulutusta kussakin yliopistossa järjestetään.”

Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen sisältävä lisensiaatintutkintoon johtava koulutus toteutetaan alan yliopistojen yhteistyönä. Opetusministeriön ja yliopistojen kesken on sovittu, että koulutus hoidetaan valtakunnallisena tehtävänä, josta vastaa Sosiaalityön yliopistoverkosto, SOSNET. Verkostoon kuuluvat kaikki kuusi sosiaalityön koulutusta antavaa yliopistoa: Helsinki, Jyväskylä, Kuopio, Lappi, Tampere ja Turku, jotka ovat sopineet SOSNETin yhteistyöstä ja organisaatiosta yliopistojen välisellä sopimuksella. Verkoston koordinaatioyliopistona toimii Lapin yliopisto opetusministeriön kanssa sovitulla tavalla. SOSNET täydentää toiminnallaan yliopistojen peruslaitosten toimintaa kehittäen ja koordinoiden uuden lisensiaatin tutkinnon sekä tohtorikoulutuksen yhteistä toteutusta ja myös maisterikoulutuksen kehittämistä. Yliopistoverkoston yhteistyö on muodostunut laaja-alaiseksi koko sosiaalityön alan tutkimus- ja koulutustehävään kuuluvan toiminnan kehittämisen muodoksi. Opetusministeriö rahoittaa SOSNETin toimintaa tässä vaiheessa hankerahoituksella, josta osa on osoitettu virtuaaliopetuksen kehittämiseen verkoston toiminnassa. Sosiaalityön laitosten omat toiminamenot rahoitetaan osana yliopistojen perusrahoitusta.

Ensimmäiseksi sosiaalityön erikoisalaksi on valittu lapsi- ja nuorisososiaalityö, koska lastensuojelun alueella on ilmennyt kiireellisintä erityisosaamisen tarvetta. Ohjelmaan valittiin 25 jatko-opiskelijaa ja koulutus aloitettiin alkuvuonna 2000. Yliopistot ovat SOSNETin piirissä tapahtuneen valmisteluun perustuen esittäneet opetusministeriölle neljää muuta erikoistumisalaa: yhteisösosiaalityö, kuntouttava sosiaalityö, hyvinvointipalvelujen erikoisala sekä marginalisaatiokysymysten sosiaalityö. Erikoisalojen jatko-opintojen suunnittelu on tapahtunut SOSNETin yhteistyöryhmissä, joihin kuuluu myös työelämän edustajia.

Lisensiaatin tutkintona suoritettava erikoistumiskoulutus kestää työn ohella neljä vuotta. Useimmat jatko-opiskelijat suorittavatkin tutkinnon oman työnsä ohessa jossakin kunnallisessa sosiaalihuollon toimipisteessä.

Uuden ammatillisesti suuntautuneen lisensiaatin tutkinnon suorittaneiden tutkintonimike on yhteiskuntatieteiden tai valtiotieteiden lisensiaatti ja tutkintotodistukseen

merkitään minkä sosiaalityön erikoistumisalan koulutuksen tutkinto sisältää. Ao. tutkinnon suorittaneet voivat käyttää ammattinimikettä erikoissosiaalityöntekijä.

Sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen alueella toimii myös valtakunnallinen tutkijakoulu, joka tarjoaa yhteensä 8 kokopäiväistä tohtorinkoulutuspaikkaa.

4.1.2. Ammattikorkeakoulut

4.1.2.1. Peruskoulutus

Ammattikorkeakoulujärjestelmä on rakentunut aikaisemmin ylempää ammatillista koulutusta antaneista oppilaitoksista, joiden kehittäminen ammattikorkeakouluiksi on tapahtunut koulutuksen tasoa nostamalla ja oppilaitoksia yhteen liittämällä. Työelämän tarpeista ja kansainvälisyyden haasteista noin kymmenen vuotta sitten liikkeelle lähtenyt ammattikorkeakoulu-uudistus on toteutettu prosessinomaisesti. Kokeiluvaiheen aikana ammattikorkeakouluilla oli mahdollisuus kehittää toimintaansa. Vakinaisia toimilupia on myönnetty ammattikorkeakouluille 1990-luvun loppupuolella vuosittain. Valtioneuvoston myöntämien toimilupien perusteina ovat olleet laatu sekä kokeilu- ja kehittämistoiminnassa osoitetut näytöt. Vuoden 2000 elokuusta alkaen kaikki ammattikorkeakoulut toimivat vakinaisina. Verkko koostuu tällöin 29 ammattikorkeakoulusta.

Ammattikorkeakoulujen alueellisesta luonteesta johtuen niiden ylläpitäjät ovat useimmiten kuntia tai kuntayhtymiä. Ylläpitäjinä on myös kuntien muodostamia osakeyhtiöitä. Ammattikorkeakoulujen hallinnon järjestämisestä päättää pääosin ylläpitäjä. Ammattikorkeakoulujärjestelmän piirissä olevat oppilaitosyksiköt ovat siirtyneet järjestelmään ylläpitäjien esitysten pohjalta.

Koulutusohjelmat suuntautuvat johonkin työelämän ammatillista asiantuntemusta edellyttävään tehtäväalueeseen ja sen kehittämiseen. Koulutusohjelmassa voi olla myös suuntautumisvaihtoehtoja. Opetusministeriö on vuoteen 2000 saakka vahvistanut koulutusohjelmat ammattikorkeakoulujen kanssa vuosittain.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon laajuus on 140 ov. Koulutusohjelmasta riippuen koulutukseen sisältyy harjoittelua 30 – 50 opintoviikkoa. Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon tutkintonimike on sosionomi (AMK). Tutkintoon sisältyy tällä hetkellä yhdeksän suomenkielistä koulutusohjelmaa ja niiden suuntautumisvaihtoehtoja. Sosionomikoulutus sisältää myös varhaiskasvatuksen toimintakentällä tarvittavaa asiantuntijuutta. Sosionomikoulutuksen ohella eräissä ammattikorkeakouluissa toteutetaan kuntoutuksen koulutusohjelmaa sekä vanhustyön geronomi (AMK)-koulutusohjelmaa, jotka sisältävät sosiaalialan työhön liittyviä osaamisalueita.

Sosionomi (AMK)-tutkinnoilla sijoitetaan tällä hetkellä ainevalinnoista riippuen samoihin tehtäviin kuin aiemmillä sosiaalialan opistotutkinnoilla. Laajempina tutkintoina ne antavat valmiuksia myös suunnittelu-, johto- ja kehittämistehtäviin.

4.1.2.2. Ammattikorkeakoulujen erikoistumis- ja jatkokoulutus

Vakinaisia ammattikorkeakouluopintoja koskevassa lainsäädännössä ammattikorkeakoulujen jatkotutkintojen asema on määritelty osana ammattikorkeakoulujen aikuis-koulutustehtävää. Ammattikorkeakouluissa voidaan toteuttaa aikuiskoulutuksena tutkintoon johtavaa koulutusta, avointa ammattikorkeakoulutusta, erikoistumisopintoja sekä jatkotutkintoja.

Ammattikorkeakouluopinnoista annetun asetuksen (256/1995) 3 §:n mukaan ammatilliset erikoistumisopinnot ovat ammattikorkeakoulututkintoon pohjautuvia ammatillisiin jatkotutkintoihin johtavia tai muita laajoja täydennyskoulutusohjelmia ja näiden opintojen asemasta korkeakoulututkintojen järjestelmässä säädetään erikseen. Asetuksen 5 §:n mukaan ammatillisten erikoistumisopintojen laajuus on 20 – 40 opintoviikkoa, mutta erityisestä syystä opetusministeriö voi vahvistaa opintojen laajuuden 40 opintoviikkoa laajemmaksikin. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksena on toteutettu erikoistumisopintoja vuodesta 1997 alkaen eri ammattikorkeakouluissa. Sisältöaiheina ovat olleet muun muassa sosiaalipedagogiikka, sosiaalivakuutus, vanhustyö, monikulttuurisuus sosiaalialan työssä, lastensuojelu ja perhetyö sekä uudistuva päihde- ja kriminaalisyö.

Ammattikorkeakoulujen jatkotutkintoja kehitetään valtioneuvoston vuoteen 2004 hyväksymän koulutusta ja tutkimusta koskevan suunnitelman mukaisesti siten, että ammattikorkeakoulujen kyky tuottaa uutta tietoa työelämästä, ammatillisesta asiantuntijuudesta ja sen kehittämisestä vahvistuu. Ammatilliset jatkotutkinnot ovat laajuudeltaan 40 – 60 opintoviikkoa ja ne käynnistetään muutamilla aloilla, joilla työelämäntarpeet sitä edellyttävät. Sosiaalialan jatkotutkintojen kehittämistyö ja koulutustarpeen selvittäminen ei ole vielä niin pitkällä, että toteuttamista suunniteltaisiin.

Myös sosiaalialan ammattikorkeakoulut ovat keskenään verkostoituneet ja kehittävät alansa yhteistyötä.

4.1.3. Varhaiskasvatuksen korkeakoulutus

4.1.3.1. Yleistä varhaiskasvatuksesta

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmaan vuosille 2000 – 2003 liit-tyen Stakes on valmistellut sosiaali- ja terveysministeriölle ehdotuksen varhaiskasva-tuksen valtakunnallisia linjauksia käsitteleväksi asiakirjaksi. Sen mukaan varhaiskasvatus on määritelty seuraavasti:

Varhaiskasvatus on lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaiku-tusta.

Vanhemmilla (huoltajilla) on ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu lapsiinsa ja yh-teiskunnan tarjoamat varhaiskasvatuspalvelut tukevat lapsen kotikasvatusta. Vanhem-mat valitsevat lastensa varhaiskasvatuspalvelut.

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan yhteiskunnan järjestämää tai valvomaa alle oppivel-vollisuusikäisten lasten kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuutta. Varhaiskas-

vatuksen piiriin käsitetään kuuluvan myös oppivelvollisuusikäiset, jotka käyttävät varhaiskasvatuspalveluita. Varhaiskasvatus on tietoista, suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoinen leikki on keskeisessä asemassa. Tavoitteenasettelun pohjana on kokonaisvaltainen näkemys lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta, joka perustuu laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä varhaiskasvatuksen menetelmien tuntemiseen.

Päivähoito eri muotoineen on vallitsevin yhteiskunnallisen varhaiskasvatuksen toimintaympäristö. Esiopetus osana varhaiskasvatusta on kuusivuotiaille vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista tarjottavaa suunnitelmallista opetus- ja kasvatustyötä.

Varhaiskasvatuksessa on oleellista lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön sekä vanhempien vuorovaikutus ja kasvatuksellinen kumppanuus. Varhaiskasvatus toteutuu yhteistyössä laajan lasta ja perhettä palvelevan verkoston kanssa, jossa ovat osallisina sosiaali-, terveys- ja opetustoimi sekä erilaiset lapsi- ja perhetyötä tekevät järjestöt, yhteisöt ja seurakunnat varhaiskasvatuspalveluineen.

4.1.3.2. Varhaiskasvatuksen yliopistokoulutus

Yhteiskunnan ylläpitämän institutionaalisen varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ovat kasvatusta ja opetusvastuuta kantaneet 1900-luvun ajan lähinnä lastentarhanopettajan tutkinnon suorittaneet. Heidän koulutuksensa pitkäaikaisena kehittämistavoitteena oli tutkinnon suorittamisen siirtäminen muun opettajankoulutuksen yhteyteen.

Lasten päivähoitosta annetun lain voimaantulon (1.4.1973) jälkeen lastentarhanopettajakoulutusta annettiin eri muodoissa ja opetusministeriön eri hallinnonhaarojen alaisena. Laajimmillaan koulutusmuodot olivat 1970-luvun loppupuolella, jolloin tutkinto oli mahdollista suorittaa joko yliopistojen lastentarhanopettajakoulutuksissa tai opetushallituksen alaisissa lastentarhanopettajaopistoissa sekä neljän vuoden aikana myös ammattikasvatustieteiden järjestämänä työllisyyskoulutuksena. Valtioneuvoston periaatepäätöksen 18.6.1994 mukaisesti koulutus siirtyi yliopistoihin 1.8.1995 lähtien (laki 1159/94). Tutkinto määriteltiin 120 opintoviikon laajuiseksi alemmaksi korkeakoulututkinnoksi. Tämä kasvatustieteen kandidaatin tutkinto antaa pätevyyden lastentarhanopettajan virkoihin. Koulutus on useimmiten järjestetty yliopistojen opettajankoulutuslaitosten yhteyteen. Lisäksi yliopistoissa on mahdollisuus suorittaa kasvatustieteen, erityisesti varhaiskasvatuksen maisteritutkinto (160 ov).

Varhaiskasvatuksen yliopistokoulutusta annetaan nykyisin kasvatustieteellisen tiedekunnan yhteydessä Oulun (Oulu, Kajaani), Tampereen, Jyväskylän, Joensuun (Savonlinna), Turun (Rauma) ja Helsingin yliopistoissa. Varhaiskasvatus toteutuu tällä hetkellä osana kasvatustiedettä, mutta keskustelua on käyty varhaiskasvatuksen eriyttämisestä omaksi tieteenalaksi.

Varhaiskasvatuksen koulutuksen toteuttamisen perustana on tutkimuksen ja opetuksen integraatio. Koulutus on laaja-alainen monitieteinen pedagoginen koulutus, joka rakentuu lapsuuden ja lapsuuden kasvuympäristöjen tutkimuksen pohjalle. Varhaiskasvatuksen tutkimuksen ja ammattikäytännön vuorovaikutuksella pyritään koulutettavien kriittisen ajattelun ja heidän kasvattajapersoonallisuutensa kehittymiseen varhaiskasvatustyön lähtökohtana. Ammatillisuus perustuu educare-ajatteluun lapsen hyvinvoinnista ja

perheen tukemisesta. Opintojen pääaineen – kasvatustieteen, erityisesti varhaiskasvatus – lisäksi sivuaineita ovat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tehtäviin ammatillisia valmiuksia antavat opinnot sekä muut valinnaiset sivuopinnot.

Koulutuksen tavoitteena on antaa valmius toimia mm. varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetus- ja kasvatustehtävissä, erilaisissa lastenkulttuurin asiantuntijatehtävissä, perheiden kasvatusneuvonnan yhteistyötehtävissä, erilaisten tutkimus- ja kehittämishankkeiden yhteistyötehtävissä, päivähoidon hallinnollisissa tehtävissä sekä varhaiskasvatuksen asiantuntija- ja vaikuttamistehtävissä.

Varhaiskasvatuksen erikoistumiskoulutuksen mahdollisuuksista selkein ammatillinen jatkokoulutusorientaatio on erityisopetuksen koulutuksella. Sen koulutusmahdollisuuksia hyväksi käyttäen opiskelijalla on mahdollisuus hakeutua suorittamaan laaja-alaista varhaiskasvatuksen erityisopetuksen yleistutkintoa, oppivelvollisuuskoulun piiriin kuuluvia aistivammaisten esiopetustehtäviin liittyviä koulutuksia tai kehitysvammaisten opettajan pätevyyskoulutusta.

4.1.3.3. Varhaiskasvatuksen tieteellinen jatkokoulutus ja täydennyskoulutus

Yliopistoissa suoritettavalla tieteellisellä jatkokoulutuksella tarkoitetaan jatkotutkintoon tähtäävää tutkijankoulutusta. Siihen kuuluvana voi suorittaa kasvatustieteen lisensiaatin (80 ov) tai kasvatustieteen tohtorin (160 ov) tutkinnon.

Yliopistot ovat järjestäneet joko yksin tai yhteistyössä muiden organisaatioiden kanssa erimuotoista varhaiskasvatuksen ja päivähoidon täydennyskoulutusta. Osa koulutuksesta on luonteeltaan pätevyyskoulutusta. Yleisimpiä koulutusteemoja ovat olleet esi- ja alkuopetus, opetusharjoittelu ja sen ohjaus sekä erilaiset työyhteisön kehittämiseen ja ammatillisen osaamisen täydentämiseen liittyvät aihealueet.

4.1.3.4. Varhaiskasvatuksen ammattikorkeakoulutus

Varhaiskasvatuksen tehtävissä lastentarhanopettajan tutkinnon suorittaneiden rinnalla työskentelee sosiaalialan opistoasteen koulutuksen saaneita sosiaalikasvattajia ja opistoasteisen koulutuksen päätyttyä ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita sosionomeja. Sosionomi (AMK)-tutkinto on 140 opintoviikon laajuinen korkeakoulututkinto.

Sosionomi (AMK)-koulutus tuo varhaiskasvatukseen sosiaalis-pedagogisen näkökulman, jossa kasvatuksellisten ja ohjauksellisten taitojen lisäksi korostuu kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen, hyvinvointivajeiden (esim. päihde- ja mielenterveysongelmat, perheen kriisit) tunnistaminen, vanhemmuuden tukeminen, perhetyö, ennaltaehkäisevä työ ja palveluverkostojen hyödyntäminen päivähoidon, perhetyön ja lastensuojelun tehtävissä.

Varhaiskasvatus on monenlaisten haasteiden kohteena, jotta tähän kasvatustehtävään pystytään vastaamaan tulee verkostotyön ja erilaisen moniammatillisen yhteistoiminnan mahdollisuuksia tarkastella mahdollisuutena ja voimavarana. Moniammatillisen työn haasteet kasvavat kun keskustellaan mahdollisimman varhaisesta puuttumisesta mahdollisiin ongelmiin, jotta eriyttäviin ja tukeviin toimenpiteisiin päästäisiin mahdollisimman varhain. Varhaiskasvatus on merkittävässä roolissa lasten ja perheiden perus-

sosiaalipalveluna ja ennaltaehkäisevänä toimintana. Varhaiskasvatuksen kehittämises-
sä tarvitaan monitasoisista ja monialaista pitkäjänteistä yhteistyötä, joka ylittää perintei-
set sektorirajat. Sosionomikoulutus pyrkii osaltaan vastaamaan näihin haasteisiin.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto toimii sosionomi (AMK)-koulutusta
antavien ammattikorkeakoulujen yhteistyöelimenä. Verkoston sisällä toimii varhais-
kasvatuksen työryhmä, jonka tavoitteena on kehittää ammattikorkeakouluissa annetta-
vaa varhaiskasvatuksen opetusta.

4.2. Täydennyskoulutus sosiaalialalla

Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa vuosille 2000 – 2003
(TATO) korostetaan täydennyskoulutuksen merkitystä. Täydennyskoulutuksella luo-
daan edellytyksiä muutostarpeisiin vastaamiselle ja uusien työorientaatioiden kehitty-
miselle, oman työn tekemisessä esiin nousseiden tarpeiden ja kerääntyneen tiedon
kautta.

Vuoteen 1993 saakka sosiaalihuoltolaissa oli seuraava säännös (53 §) täydennyskoulu-
tuksesta: ”Milloin sosiaalihuolto pitää sitä tarpeellisenä, kunta on velvollinen mää-
räämään sosiaalilautakunnan alaisen ammatillisen henkilöstön tämän toimialaa koske-
vaan sosiaalihuollon hyväksymään täydennyskoulutukseen, kuitenkin vähintään
kerran viidessä vuodessa.” Samansisältöinen määräys sisältyi myös kansanterveysla-
kiin ja työterveyshuoltolakiin. Valtionosuusuudistuksen yhteydessä sosiaalihuoltola-
kiin ja kansanterveyslakiin sisältyvä säännös täydennyskoulutusvelvollisuudesta pois-
tettiin. Velvoite jäi edelleen työterveyshuoltolakiin.

Terveydenhuollon koulutuksen saaneiden työntekijöiden täydennyskoulutusvelvoite on
kirjattu lakiin terveydenhuollon ammattihenkilöistä. Terveydenhuollon puolella sään-
nös täydennyskoulutautumisvelvollisuudesta ei tosin ole riittävästi edistänyt tarpeelli-
sen täydennyskoulutuksen toteutumista. Työnantajat eivät ole esimerkiksi riittävästi
luoneet mahdollisuuksia irrottautua työstä täydennyskoulutautumista varten, ja koulu-
tus on ollut hajanaista.

Sosiaali- ja terveysministeriön ja Stakesin koulutuksen yhteistyöryhmä teki vuoden
1999 alkupuolella selvityksen sosiaali- ja terveysalan täydennyskoulutustarpeesta ja
siihen vastaamisesta. Kysely tehtiin ammattikorkeakouluille, täydennyskoulutuskes-
kuksille ja lääninhallituksille. Selvityksen mukaan täydennyskoulutustarpeet liittyvät
palvelurakenteen muutokseen sekä siitä johtuviin työhön liittyviin muutoksiin ja muu-
tostarpeisiin, sekä erityisosaamista vaativilla alueilla tarvittavan osaamisen vahvista-
miseen. Selvityksen mukaan koulutustarjonta näytti olevan yleisesti ottaen hyvä.

Täydennyskoulutusta antavat muun muassa yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset,
ammattikorkeakoulut aikuiskoulutusjärjestelmänsä puitteissa, Kuntakoulutus, sosiaali-
ja terveysalan järjestöt, läänit sekä läänien aikuiskoulutusrahoituksella alan oppilaitok-
set. Lisäksi alalla toimii yksityisiä kouluttajia. Yliopistoissa on järjestetty laajoja,
40 opintoviikon erikoistavia sosiaalialan PD-koulutuksia, esimerkkinä valtakunnalli-
nen sosiaali- ja terveysjohdon PD-koulutus, sekä varhaiskasvatuksen alueella päivä-
hoidon laadunarvioinnin PD-koulutus Oulun yliopistossa. Myös lääninhallitusten sosi-

aali- ja terveystoimistot järjestävät lakien ja säädösten toimeenpanoon ja henkilöstön ammatillisten valmiuksien kehittämiseen liittyvää täydennyskoulutusta.

Ongelmana ei ole niinkään se, että täydennyskoulutusta ei olisi tarjolla, vaan se, että kunnissa ei juurikaan ole pitkäjänteistä täydennyskoulutussuunnittelua ja siihen liitettyä riittävää resursointia. Täydennyskoulutusta ei koordinoi mikään tahon, mikä on vaikeuttanut täydennyskoulutusjärjestelmän suunnittelua ja kehittämistä.

Opetusministeriö on rahoittanut ammatillista lisäkoulutusta. Rahoitus on ohjattu koulutukseen lääninhallitusten sivistysosastojen kautta, jotka ovat hankkineet omaehtoisia ammatillista lisäkoulutusta ammattikorkeakouluilta ja yliopistoilta, sekä vapaan sivistystyön oppilaitoksilta, kuten kansanopistoilta, kansalaisopistoilta, opintokeskuksilta ja kesäyliopistoilta. Järjestelmää ollaan muuttamassa siten, että vuodesta 2001 lähtien ammatillisesta koulutuksesta annettussa laissa ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annettussa laissa tarkoitetuille koulutuksen järjestäjille myönnettäisiin valtionosuutta lisäkoulutuksen järjestämiseen.

Jatkossakin lääninhallitusten käytettäväksi osoitettaisiin ammatillisen lisäkoulutuksen hankintaan tasoltaan 40 prosenttia ammatilliseen lisäkoulutukseen vuosittain varattavista määrärahoista. Erityisistä syistä, mm. erityisalan koulutustarpeesta johtuen, lääninhallitukset voisivat ostaa koulutusta myös ammatillisilta oppilaitoksilta, esimerkiksi silloin, kun ammatillisella oppilaitoksella on koulutustarjontaa syrjäseudulla ja koulutustarvetta on. Lääninhallitukset eivät kuitenkaan voisi ostaa koulutusta ammatillisilta aikuiskoulutuskeskuksilta tai valtakunnallisilta erikoisoppilaitoksilta, joiden koulutus toiminta turvattaisiin pysyvästi ottamalla ne valtionosuusjärjestelmän piiriin.

4.3. Verkostoituvat erityispalvelut -hanke

Verkostoituvat erityispalvelut -hanke (VEP) oli yksi sosiaalihuollon erityisosaamista pohtineen työryhmän (STM 1997:4) ehdotuksista. Erityispalveluiden saatavuudessa esiin tulleiden puutteiden poistamiseksi työryhmä esitti, että sosiaali- ja terveystoimistot käynnistäisi tutkimus- ja kehittämisrahoituksellaan valtakunnallisen Verkostoituvat erityispalvelut -projektin. Ehdotuksen tavoitteena oli käynnistää koko maata koskeva, alueellisesti organisoituva kehittämis- ja kokeilutoiminta, joka pidemmällä aikavälillä johtaisi kansalaisten kannalta nykyistä kattavamman ja korkeatasoisemman sosiaalihuollon erityispalvelujärjestelmän kehittämiseen. Ehdotus toteutui ja hanke käynnistettiin vuonna 1998.

Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen tavoitteena on sosiaalihuollon erityispalvelujen kuten lastensuojelun, päihdehuollon, vammaispalvelujen ja erityispäivähoidon turvaaminen kaikkialla maassa riippumatta kunnan koosta. Keinona on kuntien, kuntayhtymien, järjestöjen, yliopiston, ammattikorkeakoulun, lääninhallitusten ja Stakesin keskinäinen verkostoituminen. VEP-hankeella on jo suunnitteluvaiheessa ollut läheinen yhteys opetukseen ja tutkimukseen. Kussakin alueellisessa johtoryhmässä on ollut mukana yliopiston tai ammattikorkeakoulun edustaja.

Hankkeen alusta alkaen tähdättiin sosiaalihuollon erityispalvelujen uudelleenorganisointiin, jonka arvioitiin vievän noin 10 vuotta. Ensimmäisessä vaiheessa vuosina 1998 – 1999 tehtiin perusselvitys ja arvio sosiaalihuollon erityispalvelujen tarpeesta ja tilasta, kartoitettiin ja arvioitiin käytössä olevat ylikunnallisen yhteistyön sopimusmal-

lit, käynnistettiin alueellisia kehittämishankkeita sekä erillishankkeena luotiin pohja valtakunnalliselle Internetin kautta käytössä olevalle tietokannalle ylikunnallisista palveluntuottajista. Tutkimuksen ja koulutuksen kytkeminen tukemaan erityispalvelujen tuottamista ja kehittämistä on edistynyt tavoiteltua hitaammin. Pohjaa etenemiselle kuitenkin luotiin kun Itä-Suomen ja Oulun alueellisten johtoryhmien aloitteesta valmisteltiin laajaan yhteistyöhön perustuvat osaamiskeskushankkeet. Sen jälkeen kun opetussosiaalikeskustyöryhmä aloitti työnsä, myös opetuksen ja tutkimuksen yhteistyö VEP-johtoryhmien kanssa tiivistyi.

II vaiheessa vuosina 2000 – 2001 on lähdetty kehittämään ylikunnallista yhteistyötä laaja-alaisen seutukuntayhteistyön pohjalle. Alueelliset johtoryhmät sitouttavat kuntia ja tavoittelevat sosiaalihuollon palveluja koskevia seutusopimusten aikaansaamista. Seutukuntasopimuksia kehitettäessä tavoitteena on turvata myös erityispalveluiden tuottamisen vaatiman osaamisen ylläpitäminen ja kehittäminen. Tätä työtä tehdään tiiviissä yhteistyössä opetussosiaalikeskustyöryhmän kanssa.

Sekä VEP-hanke että osaamiskeskushanke ovat koko maan kattavia ja koskevat näin kaikkia kuntia. VEP-hanke on alueellisesti organisoitu siten, että maassa toimii 12 alueellista johtoryhmää noudattaen vanhojen läänien kuntajakoa täydennettynä Pirkanmaan alueella. Kunkin alueellisen johtoryhmän puheenjohtaja on jäsenenä valtakunnallisessa johtoryhmässä, jossa heidän lisäksi on edustettuna Suomen Kuntaliitto, opetusministeriö, yliopisto ja Stakes.

4.4. Sosiaalihuollon ekonsultaatiopalveluhanke

Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämänä on lähdössä liikkeelle kolmivuotinen ns. sosiaalihuollon ekonsultaatiopalveluhanke. Hanke on osa ns. Hallituksen tulevaisuuspakettia, josta sosiaali- ja terveydenhuollolle kohdennetulla määrärahalla on määritelty tavoitteeksi kehittää palvelujärjestelmää ottamalla käyttöön uusia toimintamalleja, joissa hyödynnetään uuden teknologian mahdollisuuksia. Tarkoituksena on tukea kuntia, kuntayhtymiä ja muita palveluntuottajia sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän kehittämisessä. Tavoitteeksi on asetettu myös sen varmistaminen, että uuden teknologian käyttöönotto toteutuu tasapuolisesti koko maassa.

Sosiaalihuollon ekonsultaatiopalveluhankkeella on tavoitteena luoda koko maan kattava tieto- ja viestintäteknologiaa laajasti hyödyntävä konsultaatiopalvelujärjestelmä erityisesti sosiaalihuollon ammattihenkilöstön tarpeista lähtien niin, että sitä on hyödynnettävissä erilaisissa tiedon, neuvojen ja tuen tarpeessa. Hankkeen puitteissa on tarkoitus toteuttaa myös laajasti koulutusta, jolla on tarkoitus edistää sosiaalihuollon työntekijöiden osaamista yleensä tietoteknologian hallinnassa ja sekä erityisesti konsultaatio- ja tietopalvelujen käytössä.

Hankkeessa on tarkoitus selvittää, miten tietoteknologiaa hyödyntäen voidaan kehittää sosiaalihuollon ammattilaisten, erityisesti sosiaalityöntekijöiden, keskinäisiä verkostoja niin, että niillä olisi nykyistä paremmin edellytyksiä kollegiaalisen vertaistuen antamiseen.

Konsultaatiotarpeen tyydyttämiseksi tarvitaan myös järjestettyjä konsultaatiopalveluja. Niitä voidaan arvioida tarvitsevan eniten pienten kuntien yksin työskentelevien sosiaali-

lityöntekijöiden. Vaativan erityisosaamiseen perustuvia konsultaatiopalveluja tarvitaan luonnollisesti myös suurissa kunnissa.

Lisäksi hankkeen avulla on tarkoitus vastata sosiaalihuollon työntekijöiden ammatillisiin erityistietotarpeisiin kehittämällä sähköistä tietopalveluja alan tarpeista lähtien. Esillä on ollut ajatus mm. ”sähköisestä käsikirjasta”, johon voitaisiin koota ja jäsentää yhteiseen käyttöön mm. sosiaalihuollon käytännöstä syntyvää tietoa.

4.5. Perustamishankejärjestelmän uudistaminen – betonista kehittämiseen

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetussa laissa (733/1992, STVOL) säädetään valtionosuusjärjestelmän mukaisesta rahoituksesta. Sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusjärjestelmään sisältyy myös kuntien ja kuntayhtymien perustamishankkeiden rahoittamista koskeva osa. Perustamishankkeet ovat käytännössä lähinnä erilaisia rakennus- ja laiteinvestointeja, jotka muodostavat toiminnallisen kokonaisuuden ja ovat suuruudeltaan pääsääntöisesti vähintään 2 miljoonaa markkaa. Sosiaali- ja terveysministeriö jakaa perustamishankkeiden kiintiön eri lääninhallituksille, jotka puolestaan hankekohtaisesti käsittelevät ja hyväksyvät hanke-suunnitelmaan kuntien ja kuntayhtymien esitykset. Ainoastaan suurista, vähintään 25 miljoonan markan hankkeista päätetään valtioneuvoston budjettikäsittelyn yhteydessä hyväksymän voimavara-asetuksen yhteydessä.

Perustamishankkeiden rahoitusta ollaan parhaillaan uudistamassa. Uudistuksen ensimmäisessä vaiheessa vahvistetun STVOL 27 §:n muutoksen (1279/1999) myötä perustamishankkeen valtionosuusprosentti alenee 25 prosenttiin kustannuksista vuoden 2002 alusta lukien. Uudistuksen toisen vaiheen tarkoituksena on, että perustamishankkeisiin nykyisin käytävissä olevia voimavaroja suunnataan jatkossa sellaisiin kehittämishankkeisiin, jotka palvelevat sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnallista kehittämistä ja toimintatapojen uudistamista.

Uudistuksen tarkempaa sisältöä valmistellaan parhaillaan sosiaali- ja terveysministeriön 22.11.1999 asettamassa erillisessä työryhmässä. Työryhmän toimikausi on 1.12.1999 – 30.9.2001 siten, että työryhmä valmistelee ehdotuksen lainsäädännön muuttamisesta 31.5.2001 mennessä ja uudistuksen käynnistämiseen liittyvän ministeriön ohjeistuksen sekä suunnitelman koko järjestelmän toimeenpanon vaatimasta ohjeistuksesta ja koulutuksesta 30.9.2001 mennessä.

Tässä vaiheessa kehittämishankkeiden kohdentamisesta ja sisällöstä ei siten ole tarkkaa selvyyttä. Alustavana ajatuksena on kuitenkin ollut, että tulevat kehittämishankkeet olisivat kuntien ja kuntayhtymien kautta yhteistyönä toteutettavia hankkeita. Hankkeiden sisältönä voisi todennäköisesti olla esimerkiksi erilaisten sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnan lisä- ja täydennyskoulutuksen ohjelmien suunnittelu ja toteutus sekä yleensäkin kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnan erityisosaamisen vahvistaminen. Tässä suhteessa kehittämishankkeilla saattaisi myöhemmin olla yhtymäkohtia sosiaalialan osaamiskeskuksen kautta toteutettaviin hankkeisiin ja niiden tukemiseen.

4.6. Sosiaalialan ammatinharjoittamista koskevan lainsäädännön uudistaminen

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti kesäkuussa 1996 tekemällään päätöksellä työryhmän selvittämään sosiaalihuollon ammatinharjoittamislainsäädännön tarvetta. Työryhmä katsoi loppuraportissaan (STM, työryhmämuistioita 1997:17), että sosiaalihuollon kannalta nykyinen lainsäädäntö ei ole tyydyttävä, sillä se ei riittävässä määrin turvaa osaavia ja ammattitaitoisia työntekijöitä sosiaalihuoltoon ja muihin sosiaalialan tehtäviin, että sosiaalialan ammattien harjoittamisen on oltava nykyistä selkeämmin säänneltyä, ja että sosiaalialan ammattien harjoittamista koskevan lainsäädännön valmistelu tulee käynnistää mahdollisimman pian.

Työryhmä esitti, että lainsäädäntöä tulisi kehittää siten, että parannetaan sosiaalialan asiakkaan asemaa ja oikeusturvaa, lisätään ammattihenkilöiden ammattipätevyyttä ja edistetään moniammatillista sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden alojen välistä yhteistyötä.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti syyskuussa 1998 työryhmän valmistelemaan sosiaalialan ammatinharjoittamislainsäädäntöä. Työryhmä on ottanut työssään huomioon sosiaalialan muuttuneen ja monimutkaistuneen työkentän sekä sosiaalialan koulutuksen uudistukset. Tavoitteena on muun muassa tiukentaa sosiaalihuollon ammattihenkilöiden kelpoisuusehtoja. Työryhmä tulee muistiossaan myös esittämään, että sosiaalihuollon lainsäädäntöön palautettaisiin täydennyskouluttautumisolue.

Sosiaalialan ammatinharjoittamistyöryhmän toimikausi päättyi 31.12.2000. Sosiaali- ja terveysministeriö tekee työryhmän esitysten pohjalta ehdotukset säädösmuutoksiksi.

4.7. Varhaiskasvatuksen hankkeita

Varhaiskasvatustyöryhmän ehdotuksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes ovat käynnistäneet valtakunnallisen varhaiskasvatuksen laadunhallinnan ohjauksen kehittämishankkeen (VALOA, 2000 – 2003). Hankkeen tavoitteena on paikallisen, alueellisen ja valtakunnallisen ohjauksjärjestelmän kehittäminen osana varhaiskasvatuksen laadunhallintaa. Hanke perustuu myös valtioneuvoston sosiaali- ja terveyshuollolle asettamaan tavoite- ja toimintaohjelmaan (TATO 2000 – 2003).

Varhaiskasvatuksen laadunhallinnan ohjauksen kehittämishankkeen yhtenä tavoitteena on sellaisen yhtenäisen valtakunnallisen varhaiskasvatuksen kehittämisverkoston aikaansaaminen, jolla päivähoiton jatkuva uusiutuminen ja kehittäminen myös alueellisella ja paikallisella tasolla varmistetaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa (1999 – 2001) kuntouttavaan varhaiskasvatukseen liittyen erityiskasvatuksen projektia (Erika). Sen tavoitteena on kehittää erityispäivähoidon palvelujärjestelmää sekä varhaiskasvatuksen toimintatapoja ja käytäntöjä vastaamaan entistä paremmin erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia tarpeita. Tavoitteena on myös kuntien välisen ja sisäisten yhteistyöverkostojen parempi toimivuus sekä vanhempien osallisuuden ja aktiivisuuden vahvistaminen. Kun VEP-hankkeen yhtenä tavoitteena on juuri erityispäivähoidon turvaaminen, Erika-hanke nivoutuu näin ollen myös osaksi osaamiskeskushanketta varhaiskasvatuksen osalta.

Sekä Valoa- että Erika-hanke toimivat osittain Stakesin Varttua-portaalissa, joka on varhaiskasvatuksen valtakunnallinen tietotekniikka- hanke informaatio-ohjauksen välineenä.

Päiväkotikäytäntöjen ja -työn kehittämiseksi on useissa yliopistoissa ollut hankkeita tai niitä on juuri viriämässä. Esimerkkinä voidaan mainita muutamia. Oulun yliopistossa on valtakunnallinen laadunhallinta projekti, jonka tarkoituksena on ollut varhaiskasvatuksen laatutekijöiden määrittely teorian ja kentänyhteistyönä. Laatutekijät on konstruoitu laatuvaatimusten ja -tekijöiden kautta laatukriteereiksi. Meneillään oleva mittarinarviointi antaa pohjaa laadunhallintatyöhön perustuvalla ohjausjärjestelmän kehittämiselle.

Kasvatus- ja opetusorganisaatioiden johtajuuden tutkimus on vielä suhteellisen vähäistä Suomessa, vaikka johtajuudella tiedetään olevan suuri merkitys organisaation tulokellisuuteen kannalta. Oulussa on tutkittu johtajuutta sekä kansainvälisessä että kahdessa Suomessa toteutetussa projektissa. Kansainväliseen projektiin osallistui kaikkiaan viisi maata ja kolme suomalaista yliopistoa (Lapin, Tampereen ja Oulun yliopistot). Tutkimuksissa käsitteellistettiin ja jäsennettiin sitä, kuinka kasvatus- ja opetusorganisaatioidenyhteisöllisyys ja työn sosiaalinen luonne määrittävät johtajuudentoteutumista. Kotimaiset tutkimukset integroituivat yksiköissä tapahtuneisiin varhaiskasvatuksen käytäntöjen ja johtamisenkehittämiseen.

Tampereen yliopiston hankkeista voisi mainita kolme hanketta: Päiväkotimoniammatillisena työyhteisönä, Tietotekniikka varhaiskasvatuksessa, sekä Päiväkotikasvatuksellisenä kumppanina. Jyväskylän yliopistosta voi mainita hankkeen Varhaislapsuuden erityiskasvatuksen laadunarvioinnin kehittäminen yhdessä vanhempien, lasten ja opettajien kanssa, sekä Nimikkopäiväkotihankkeen yliopiston ja päiväkodin ammatillisen kehittämisen paikkana. Joensuun yliopistolla (Savonlinnan varhaiskasvatusyksikkö) on hanke Informaatioteknologian käyttö päiväkodissa. Oulun yliopiston hankkeen (Kajaanin tulosityksikkö) Viides dimensio, Lapset ja kieli monikulttuurisessa Euroopassa, tuloksia hyödynnetään uudessa hankkeessa, jossa tutkitaan lapsen suullisen ja kirjallisen kielenkulttuurin kehittymistä sekä kehitetään materiaalia perheiden ja opettajien käyttöön (Oulun ja Kajaanin tulosityksikön yhteishanke). Alkavana hankkeena on myös perheiden ja päiväkotihenkilöstön osallisuushanke (Oulun tulosityksikkö).

5. TUTKIMUKSEN JA KOULUTUKSEN NYKYINEN RAHOITUS

Seuraavassa esitetään ensin lyhyt kuvaus sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja koulutustoimintaan suuntautuvan valtion ja kuntien rahoituksen kokonaisuudesta. Sen jälkeen tarkastellaan eri toimintojen rahoitusta erityisesti sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan rahoittamisen näkökulmasta.

5.1. Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja koulutustoiminnan rahoituksen kokonaisuus

Valtion rahoitus tutkimus- ja koulutustoimintaan sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnonalalla suuntautuu pääosin terveydenhuollon toimintoihin. Merkittävä osa rahoituksesta ohjautuu valtion budjetin kautta tutkimus- ja kehittämistoiminnan yksiköille, joita ovat Kansanterveyslaitos, Työterveyslaitos, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus ja Säteilyturvakeskus. Näiden laitosten toimintaan, mikä Stakesia lukuun ottamatta suuntautuu lähinnä vain terveydenhuollon kysymyksiin, valtio ohjaa budjettivaroja vuosittain vajaat 300 miljoonaa markkaa. Tutkimuslaitosten rahoittamisen lisäksi sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö osoittaa hallinnonalan tutkimus- ja kehittämistoiminnan, tietoteknologian ja eräiden muiden erillishankkeiden tukemiseen vuosittain noin 50 miljoonaa markkaa. Tästä määrärahasta merkittävä osa suuntautuu myös sosiaalialan toiminnan kehittämiseen.

Sairaanhoitopiireille korvataan sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusjärjestelmästä erillisellä valtion korvauksella niiden yksiköissä toteutetusta yliopistotasoisesta terveystieteellisestä tutkimustoiminnasta aiheutuvia kustannuksia suuruusluokaltaan 350 miljoonaa markkaa vuodessa. Lisäksi sairaanhoitopiirit saavat korvausta lääkärin perus- ja erikoistumiskoulutuksesta vuosittain noin 450 miljoonaa markkaa. Sosiaalialan osalta ei vastaavaa erityisosaamisen ylläpitämistä ja kehittämistä tukevaa järjestelmää ole syntynyt, vaan esimerkiksi opetussosiaalikeskustoiminnasta kunnalle aiheutuneita kustannuksia ovat kunnille korvanneet sosiaalihuoltoasetuksen säännösten mukaisesti toiminnasta kunnan kanssa sopineet yliopistot. Näiden sopimusten perusteella liikkuneet korvaussummat ovat käytännössä jääneet vähäisiksi.

Yleinen sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusjärjestelmä on perusteiltaan laskennallinen eikä näin mitenkään erikseen huomioi tutkimuksesta tai koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia. Laskennallisen valtionosuusjärjestelmän voidaan arvioida olevan esimerkiksi tutkimus- ja koulutustoiminnan edistämisen kannalta passiivisempi kuin vuoteen 1993 voimassa ollut kustannusperusteinen valtionosuusjärjestelmä, jolloin kunta sai valtionosuuden niihin kustannuksiin, esimerkiksi tutkimus- ja kehittämistoimintaan, joita sille toiminnasta aiheutui. Laskennallisessa järjestelmässä valtionosuus taas ei muutu sen mukaan, panostaako kunta esimerkiksi tuke-toimintaan vai ei. Mahdollisuuksia aktivoida kunnallista tutkimus- ja kehittämistoimintaa on pohdittu monissa selvityksissä ja työryhmissä. Ehkä merkittävin avaus valtionosuusjärjestelmän näkökulmasta tulee olemaan Perustamiskustannushankejärjestelmän uudistaminen niin, että siihen sisältyntä tukea suunnattaisiin kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnalliseen kehittämiseen. Tätä uudistushanketta on selvitetty hieman yksityiskohtaisemmin edellä luvussa 4.

Alan kehittämistoiminnan kannalta merkittäväksi rahoituskanavaksi on muodostunut EU-rahoitus. Karkea arvio viime ohjelmakaudelta (1995 – 1999) on, että käytettävissä olleesta rahoituksesta suuntautui eri ohjelmien ja Euroopan sosiaalirahaston kautta sosiaalialan hankkeisiin noin 2 prosenttia. Koko tämän ohjelmakauden (2000 – 2006) osalta se merkitsi suuruudeltaan noin 220 milj. markan EU -rahoitusta ja vastaavan suuruista kansallista vastinrahoitusta.

Ottaen huomioon sosiaalialan merkittävä tehtävä väestön hyvinvoinnin ylläpitäjänä ja kehittäjänä sekä alalla työskentelevä työntekijämäärä (noin 100 000) alan tutkimus-,

kokeilu- ja kehittämistoiminta sekä koulutus ovat jääneet alalla heikosti resursoituksi ja organisoiduiksi verrattuna tilanteeseen terveydenhuollossa, jossa erityisosaamisen kehittämistä ja ylläpitämistä merkittävästi tukevat edellä mainitut, valtion budjetista suurelta osin rahoituksensa saavat tutkimuslaitokset, minkä lisäksi valtio tukee budjetin kautta käytäntöön kytketyn erityisosaamisen kehittämistä koulutus- ja tutkimustoiminnasta kunnille aiheutuvien kustannusten korvauksena lähes 800 miljoonalla markalla vuosittain. Ennestään heikkoa tilannetta kärjisti vielä taloudellisesta lamasta 1990-luvulla aiheutunut sosiaaliturvan vakava rahoituskriisi, joka johti varsin yleisesti kunnissa valtion tuen vähetessä ja verokertyminen pienentyessä toimintojen karsimiseen, mikä näyttää raskaasti kohdistuneen tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoimintaan ja sitä toteuttaneeseen henkilöstöön kunnissa.

5.2. Ammattikorkeakoulujen rahoitus

Ammattikorkeakoulujen rahoitus on osa kuntien valtionosuusjärjestelmää. Vain osa ammattikorkeakouluista on kuntien ylläpitämiä. Ammattikorkeakouluista 6 on yhden kunnan ylläpitämiä, 12 kuntayhtymien ylläpitämiä ja 11 yksityisesti omistettuja. Osa yksityisistä ammattikorkeakouluista on pääosin alueidensa kuntien omistamia.

Ammattikorkeakoulujen rahoitus perustuu aikaviiveellä niiden todellisiin hyväksyttävien kustannuksiin. Rahoitus määräytyy yksikköhinnan ja opiskelijamäärän tulona. Yksikköhinta tarkistetaan joka toinen vuosi toteutuneiden kustannusten perusteella ja sitä tarkistetaan kustannustason nousua vastaavasti. Yksikköhintarahoituksen lisäksi opetusministeriö on osoittanut myös ammattikorkeakouluille yliopistojen tapaan hankerahoitusta ja tuloksellisuusrahoitusta. Näiden osuus on ollut noin 5 prosenttia yksikköhintarahoituksen määrästä. Hanke- ja tuloksellisuusrahan käyttö on suunnattu selkeästi työelämäyhteistyön kehittämiseen.

Ammattikorkeakoulu päättää itse rahoituksen kohdentamisesta eri alojen koulutukseen. Vaikka ammattikorkeakoulun yksikköhintaa laskettaessa käytetään apuna eri alojen laskennallisia yksikköhintoja, määräytyy kullekin ammattikorkeakoululle vain yksi yksikköhinta. Opetusministeriö ei siten päättä eri koulutusalojen käytössä olevista voimavaroista, vaan kukin ammattikorkeakoulu päättää itse siitä, kuinka paljon se ohjaa voimavaroja koko ammattikorkeakoulun yhteisiin toimintoihin ja kuinka paljon voimavaroja annetaan kullekin koulutusosalalle. Peruskoulutuksen ohella erikoistumisopinnot ja suunnitellut jatkotutkinnot rahoitetaan yksikköhintaperusteisesti.

Yliopistojen tapaan myös ammattikorkeakoulut rahoittavat toimintansa osittain maksullisen palvelutoiminnan avulla. Ammattikorkeakoulujen talouden selvitysmiehenä toimineen professori Pentti Meklinin selvityksen perusteella yliopistojen ulkopuoliseen rahoitukseen rinnastuvan rahoituksen osuus on ammattikorkeakouluissa noin 27 prosenttia käyttötalouden rahoituksesta.

Ohjattu harjoittelu toteutetaan työelämäyhteysien kautta ja siihen suunnataan joko erillisrahoitusta tai yksikköhintaan sisältyvää osuutta (sosiaali- ja terveysala).

5.3. Yliopistojen rahoitus

Yliopistojen kokonaisrahoitus muodostuu valtion talousarvion yliopistomäärärahoista ja yliopistobudjetin ulkopuolisista rahoista. Opetusministeriö ohjaa yliopistobudjetilla rahoitettavaa toimintaa ja huolehtii ensisijaisesti yliopistolaitoksen perusinfrastruktuurin ylläpidosta ja siten myös suurelta osin koko kansallisen tutkimusjärjestelmän perusinfrastruktuurista. Ulkopuolisella rahoituksella toteutettavan toiminnan ohjausvastuu on yliopistojen johdolla. Yleisesti vallitseva kanta on, että ulkopuolisen rahoituksenkin on tuettava yliopistolle asetettuja tavoitteita. Ulkopuolinen rahoitus on suurelta osin laadulla kilpailtua tutkimusrahoitusta. Yliopistojen tutkintoon johtavan koulutuksen tulee olla yliopistolain mukaisesti opiskelijalle maksutonta ja tämä periaate asettaa koulutukseen tarjottavalle ulkopuoliselle rahoitukselle rajoitteita.

Yliopistolaitoksen tavoitteista ja talousarvion toimintamenoista sovitaan opetusministeriön ja yliopistojen välisissä tulossopimuksissa. Ohjauksessa on siirrytty kolmivuotiseen sopimuskautteen, mutta talousarvion määrärahat tarkistetaan ja neuvotellaan kuitenkin vuosittain. Toimintamenobudjetointiin siirtymisen myötä yliopistojen rahoitusjärjestelmää on kehitetty vastaamaan tulosohjauksen periaatteita: tavoitteiden ja määrärahojen yhteyttä. Myös tarve lisätä budjetin ennustettavuutta määräraha-kehityksessä ja -jakautumisessa yliopistojen ja koulutusalojen välillä.

Yliopistojen toimintamenobudjetointi vuosina 2001 – 2003 muodostuu perus-, hanke- ja tuloksellisuusrahoituksesta.

Varsinainen perusrahoitus muodostaa noin n. 85 % yliopistobudjetista ja siihen sovelletaan erityistä laskennallista mallia. Laskennallinen perusrahoitus muodostuu tutkintopohjaisesta tekijästä, jossa ovat mukana koulutusaloittain painotetut maisteritutkintotavoitteet ja -toteutumukset sekä tohtoritutkintotavoitteet ja -toteutumukset, sekä laajuustekijästä, joka muodostuu viidesosasta budjettirahoitteisista palkkamenoista ja viidesosasta budjettirahoitteisista tilakustannuksista.

Toimintasidonnainen perusrahoitus muodostuu tutkijakoulujen palkkausmenojen ja avoimen yliopisto-opetuksen rahoitus laskennallisten opiskelijatavoitteiden ja -toteutumien perusteella.

Perusrahoitusta täydentää lisäksi valtakunnallisten ja alueellisten tehtävien rahoitus (n. 5 %), joka on kohdennettua rahoitusta tiettyjen valtakunnallisten ja/tai alueellisten tehtävien hoitamiseen, tiettyjen yliopistojen yhteisten tehtävien hoitamiseen, esimerkiksi Sosiaalityön yliopistoverkoston toimintaan, ja laskennallisen mallin ulkopuolelle jäävien tehtävien perusteella tarvittaviin kompensatioihin.

Valtakunnallisten ohjelmien rahoitus on myös osa toimintamenojen perusrahoitusta (n. 6 %), ja se kohdennetaan hallitusohjelmaan ja VN:n koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan 1999 – 2004 perustuvien ohjelmien menoihin.

Yliopistobudjetin hankerahoitus (n. 1,5 %) kohdennetaan yliopistojen uusien hankkeiden ja myös uusien tilojen varustamiseen.

Tuloksellisuusrahan (n. 2,5 %) muodostaa tuloksellisuuden perusteella yliopistolle osoitettava rahoitus, jonka kriteereinä ovat muun muassa tutkimuksen ja koulutuksen huippuyksiköt, Suomen Akatemian ja muu ulkopuolinen tutkimusrahoitus, sekä tutkinnon suorittaneiden työllistyminen.

Yliopistojen osallistuminen yhteistyöhön tapahtuu sillä rahoituspanostuksella, joka niillä on käytettävissään toimintamenojensa puitteissa. Yhteiskunnalliseen palvelutoimintaan osallistuminen ja yliopistojen koulutus- ja tutkimuspalvelujen tarjonta yliopiston ulkopuolelle perustuu maksupalvelutoimintaan ja sitä koskeviin määräyksiin.

5.4. EU:n rakennerahastot

5.4.1. Kolme tavoiteohjelmaa

EU-rahoitus on sosiaalialan osaamiskeskusten käytössä kolmen tavoiteohjelman kautta (Tavoite 1, Tavoite 2 ja Tavoite 3). Tavoite 1- ja Tavoite 2 -ohjelmat ovat niin sanottuja alueellisia tavoiteohjelmia, mikä merkitsee, että niissä päätöksenteko on alueilla. Tavoite 3 -ohjelma sen sijaan on ministeriöjohtoinen ohjelma, jossa TM ja OPM ovat keskeisiä vaikuttajia.

Ohjelmien maantieteellinen alue on erilainen, minkä vuoksi kaikki kunnat eivät ole samassa asemassa tavoiteohjelmien hyödyntämisessä. Sosiaalirahaston rahoittamat toimenpiteet suunnataan lähinnä koulutukseen sekä osaamisen ja ammattitaidon lisäämiseen tavoitteena työmarkkinoiden elvyttäminen ja uusien työpaikkojen synty. Kaikista kolmesta ohjelmasta löytyy toimenpidekokonaisuuksia, jotka voivat soveltaa sosiaalialan osaamiskeskusten toteuttamien projektien osarahoittamiseen. Sisäasiainministeriön osaamiskeskusohjelmaa rahoitetaan Tavoite 3 -ohjelmasta.

Tavoiteohjelmat toteutetaan aina projekteina. Projekti on tavoitteiltaan, tehtäväalueiltaan ja kestoaltaan sekä kustannusarvioltaan rajattu tehtäväkokonaisuus, joka perustuu projektisuunnitelmaan. Sosiaalialan osaamiskeskukset täyttävät hyvin EU-rahoitteisen projektin hakijan ja toteuttajan tunnuspiirteet, koska ne ovat jo valmiiksi monien tahojen verkostoja. Projektin toteuttaja hallinnoi projektia ja vastaa projektin käytännön toteutuksesta, eri tahojen yhteistyön organisoinnista, projektista tiedottamisesta sekä rahoituksen asianmukaisesta käytöstä. Toteuttaja levittää projektista saatuja hyviä kokemuksia ja käytäntöjä laajempaan käyttöön.

Rakennerahastokaudella 2000 – 2006 EU:n osuus Suomen alueelliseen ohjelmatyöhön on 12,4 miljardia markkaa. EU-tuki edellyttää aina lisäksi kansallista rahoitusta. Kansallisesta rahoituksesta huolehtivat kunnat, eri ministeriöt, sekä yritykset ja muu yksityiset tahot. Valtion talousarviossa kansalliset rahoitusosuudet on budjetoitu niille ministeriöille, joiden toimialaan toimenpiteiden toteuttaminen kuuluu. Samoin EU-tuki osoitetaan rakennerahastojen vastuuministeriöistä näille ministeriöille.

Määrärahaa varataan myös ylimaakunnallisiin hankkeisiin (ohjelmareservi), jolla pyritään kannustamaan maakuntia yhteistyöhön. Sosiaalialan osaamiskeskusten kannalta tällä on merkitystä, koska niiden maantieteellinen kattavuus on suunniteltu yhtä maakuntaa suuremmaksi ja niinpä aloitettavat projektit hyvin todennäköisesti ovat maakuntarajoja ylittäviä.

Ohjelmakautta 2000 – 2006 koskien sekä Tavoite 2- että Tavoite 3 -ohjelmaan sisältyy toimintalinja, joka tähtää koulutuksen ja työelämän välisten suhteiden vahvistamiseen

5.4.2. Alueelliset tavoiteohjelmat (Tavoite 1- ja Tavoite 2 -ohjelmat)

Tavoite 2 -ohjelmia on kaksi; toinen koskee Länsi-Suomea ja toinen Etelä-Suomea. Ohjelma sisältää koulutuksen kehittämiseen ja osaamiseen parantamiseen liittyviä kokonaisuuksia, jotka hyvin soveltuvat sosiaalialan osaamiskeskushankkeiden rahoitukseen. Tällainen toimenpidekokonaisuus on esimerkiksi "Koulutuksen saavutettavuuden parantaminen", jossa tavoitteina on mm. "Oppilaitosten ja työelämän yhteistyömuotojen vakiinnuttaminen ja koulutuksen tarjoajien yhteistoiminnan saattaminen seutukunnittain kattavaksi". Tuettavaa toimintaa ovat oppilaitosten työelämäyhteyksien kehittäminen. Julkisen sektorin henkilöstö voi olla tuensaajana silloin kun samalla kehitetään kuntien yhteispalveluja ja seutuyhteistyötä tai luodaan uusia palvelumalleja (ote Etelä-Suomen ohjelma-asiakirjasta). Hankkeiden valintakriteerinä peräti on, että projekti tukee osaamiskeskuksia ja -keskittymiä.

Tavoite 1 -ohjelmien keskeisenä tavoitteena on luoda uusia työpaikkoja ja parantaa työllisyyttä osaamisen vahvistamista, työvoimavalmiuksien parantamista sekä rakenteiden ja hyvän ympäristön kehittämistä. Tavoite 1 -ohjelmia on kaksi, toinen Itä-Suomen ja toinen Pohjois-Suomen.

Alueellisissa tavoiteohjelmissä päätöksenteko on alueilla. Alueilla laaditaan vuosittain maakunnan yhteistyöasiakirja, jossa tavoitteita yhteensovitetaan maakunnallisten kehittämisohjelmien kanssa. Tässä vaiheessa on merkitystä myös sillä, millä tavalla ministeriöt (tässä tapauksessa STM ja OPM) omalta osaltaan ovat linjanneet painopiste-alueita.

5.4.3. Tavoite 3 -ohjelma

Tavoite 3 -ohjelmaa toteutetaan koko maassa lukuun ottamatta tavoite 1 -aluetta. Hallinnoiva ministeriö on työministeriö. Tavoite 3 -ohjelmaan – josta SM:n osaamiskeskusohjelma muun muassa rahoitetaan – on tällä ohjelmakaudella käytössä ESR-rahoitusta 2,5 mrd markkaa ja sen lisäksi sitä tukeva kansallinen rahoitus.

Tavoite 3 -ohjelman yksi toimintalinja 3:n toimenpidekokonaisuuksista on nimetty "Koulutuksen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen" ja toinen "Ammatillisen liikkuvuuden sekä koulutuksen ja työelämän suhteiden vahvistaminen". Tavoite 3 -ohjelman rahoitukseen osallistuvia ministeriöitä ovat TM, OPM, KTM, MMM, STM ja SM, joiden pääluokkiin osoitetaan tulo- ja menoarviossa valtion kansallinen vastinrahoitus. Tavoite 3 -ohjelman rahoituspäätöksiä tekevät alueilla TE-keskukset ja lääninhallitusten sivistysosastot, mutta ministeriöt ohjaavat päätöksentekoa vahvasti.

5.4.4. EU-rakennerahastot sisäasiainministeriön osaamiskeskusohjelman rahoittajana

Sisäasiainministeriön osaamiskeskusohjelman rahoitus perustuu osittain EU-rahoitukseen ja se on erityisesti kohteena Tavoite 3 -ohjelman toimenpidekokonaisuudessa "Tutkimustulosten ja teknologian hyödyntäminen sekä elinkeinoelämän ja tutkimussektorin yhteistyön edistäminen". Valtio kyllä suuntaa myös suoraa rahoitusta osaamiskeskuksille (esim. vuonna 1999 yhteensä 29 milj. mk) mutta ohjelmien varsinainen hankerahoitus tulee valtion ja EU:n normaalien rahoituskanavien kautta. Yhden merkittävän välineen osaamiskeskusten kehittämiseksi on tarjonnut myös Euroopan sosiaalirahaston Tavoite 4 -ohjelma (1995 – 1999), jonka avulla alueilla on voitu luoda uusia toimintatapoja ja kouluttaa yritysten avainhenkilöstöä uusimman tiedon ja osaamisen hyödyntämiseksi. Vastaavantyyppisiä koulutus- ja kehittämishankkeita on mahdollista toteuttaa myös uudessa Tavoite 3 -ohjelmassa vuosina 2000 – 2006.

5.5. Raha-automaattiyhdistyksen varoista myönnettävä rahoitus

Valtioneuvosto myöntää kerran vuodessa raha-automaattivaroista avustuksia yleishyödyllisten yhdistysten ja säätiöiden varsinaiseen toimintaan, investointihankkeisiin sekä kokeilu- ja kehittämistoimintaan. Raha-automaattiasetuksen mukaisesti avustuksia ei voi myöntää menoihin, joiden suorittaminen kuuluu lakisääteisesti tai muutoin ilmeisesti valtiolle, kunnalle tai uskonnolliselle yhdyskunnalle. Tätä on tulkittu niin, että kansalaisille kuuluvien perussosiaali- ja terveystalveluiden sekä -koulutustalveluiden tuottamiseen ei voi käyttää raha-automaattivastuksia, muutoin toimitaan asetuksen vastaisesti.

Järjestötoimintaan myönnettyjen raha-automaattivastusten vuoden 2000 kokonaismäärästä, 1 390 milj. markkaa, on kuluvana vuonna noin 900 kokeilu- ja kehittämishankkeeseen kohdennettu hieman alle 400 milj. markkaa.

Raha-automaattiyhdistyksen oman toimintaluokituksen perusteella kokeilu- ja kehittämishankkeiden 400 milj. markan avustussummasta kohdentuu varsinaiseen tutkimus- ja kehittämistoimintaan noin 72 milj. markkaa. Tämän rahoituksen piirissä on niin tutkimuslaitoksia (kuten UKK-instituutti ja A-klinikkasäätiön Järvenpään sosiaalisairaalan tutkimusyksikkö), tutkimuksellisesti orientoituneita säätiöitä (Kuntoutussäätiö, Kuntokalliosäätiö) kuin pieniä kansalaisjärjestöjä paikallisine kehittämishankkeineen.

Raha-automaattivarojen yhdistäminen suunniteltuihin sosiaalialan osaamiskeskuksiin olisi mielekästä siten, että raha-automaattivaroilla tuettaisiin voimakkaasti yhdistysten ja säätiöiden avustuskelpoista alueellista kokeilu- ja kehittämistoimintaa. Tämä avustettu toiminta tukeutuisi paikallisiin osaamiskeskuksiin varsinkin hankkeiden suunnittelun, koulutuksen, toimintojen ja hankkeiden arvioinnin osalta. Tästä hyötyisivät eniten pienten erityisryhmien kansalaisjärjestöt, jotka tarvitsevat toiminnassaan monipuolista ja yhä enemmän myös ammatillista osaamista toiminnan laadun ja jatkuvuuden turvaamiseksi. Samalla pystyttäisiin välttämään paikallisella tasolla hankekehittelyn päällekkäisyyttä ja koordinoimaan yleisempää sosiaalialan kehitystä.

6. SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUSTEN TEHTÄVÄT

6.1. Perustehtävä ja keskinäinen erikoistuminen

Sosiaalialan osaamiskeskusten perustehtävä on sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen koko maan kattava edistäminen. Tämä tapahtuu luomalla pysyvät yhteistyörakenteet sosiaalialan käytännön sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välille. Osaamiskeskusten on tarkoitus rakentaa toimiva yhteys käytännön työn ja kehittämisen ja toisaalta korkeakoulujen toteuttaman opetuksen, koulutuksen ja tutkimuksen välille. Tehtävät on ryhmitetty neljään kokonaisuuteen, joita seuraavaksi kuvataan lähemmin eri osatehtävien kautta, vaikkakin tehtävät ovat suuresti toisiinsa kietoutuneita.

Kaikki osaamiskeskukset toteuttavat kaikkia tässä mainittuja tehtäviä, mutta sen lisäksi niillä voi olla keskinäiseen työnjakoon ja profiloitumiseen liittyviä erityistehtäviä. Sosiaalialan toiminta-ympäristö on muuttunut, kun kansainvälisyys on globalisaation, EU:n sosiaalipolitiikan ja muun kansainvälisen yhteistyön, kuten kansainvälisten tutkimusverkostojen myötä, tullut osaksi arki-päivää. Sosiaalialan kansainvälistä yhteistyöstä on myös mahdollista jäsentää osaamiskeskus-verkoston avulla ja keskinäisestä työnjaosta sopien.

Yksi esimerkki tällaisesta toiminnasta voisi olla sosiaalialan pohjoismaisen yhteistyön kytkeminen osaamiskeskusverkostoon Pohjanmaan osaamiskeskusalueella Vaasassa toimivan NOPUKSEN kautta. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto (Sosnet) on rakentamassa yhteistyöhanketta Venäjän sosiaalityön koulutuksen kehittämisen tukemiseksi. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen erityistehtävänä on kehittää saamelaisalueen sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen erityis-osaamista, tutkimus- ja kehittämistoimintaa alueella, sekä sosiaalialan koulutusta saamenkielentaitoisille. Saamelaisalue ulottuu neljän maan rajojen yli Pohjoiskalotilla, ja saamelaisväestön keskinäinen yhteistyö on perinteisesti vahvaa valtioiden rajoista riippumatta.

Osaamiskeskusten keskinäiseen työnjakoon liittyvät kysymykset tulevat tarkempaan käsittelyyn vuoden 2001 aikana, jolloin aihe on yksi seuraavan työryhmän tehtävistä.

6.2. Sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminta vuorovaikutuksessa käytännön kanssa

6.2.1. Käytännöstä nouseva tiedonmuodostus

Sosiaalialan ammattien tietopohjalle on luonteenomaista monitieteisyys ja laaja-alaisuus. Perinteisten tieteenalojen mukaan jäsentynyt tutkimustyö ei tuota sellaista tietoa, jota sosiaalialan käytäntö voisi välittömästi soveltaa yksilö-, perhe- tai yhteisökohtaiseen työhön. Sosiaaliala tarvitsee sen kohdeilmioihin sovitettuja tiedonmuodostuksen menetelmiä.

Käytäntö ei sosiaalialan tehtävissä ole vain tiedon soveltamisen areena, vaan myös tärkeä tiedon tuottamisen kanava. Ihmisten arkielämässä ja käytännön työssä tapahtuvalla systemaattisella havaintojen ja kokemusten analysoinnilla, jäsentämisellä ja yhdistämisellä on keskeinen merkitys alan tietopohjan rakentamisessa ja vahvistamisessa.

Tällä tavoin syntyy sellaista tieteenalat ja eri hallintosektorit ylittävää tietoa, joka palvelee käytäntöä ja työn metodista kehittämistä.

Käytännössä tapahtuva tiedontuottaminen edellyttää käytännön työntekijöiden ja tutkijoiden systemaattista yhteistyötä. Erityisosaamisen kehittyminen edellyttää lisäksi, että samanlaatuisia kohdeilmiöitä, kysymyksiä ja metodisia haasteita kumuloituu samoihin yksiköihin ja samojen ammattihenkilöiden tai tiimien ratkaistavaksi riittävä määrä. Toistuvan ja kasautuvan kokemuksen kautta kyetään havainnoimaan ja kehittämään työkäytäntöjä sellaisiksi menetelmiksi, jotka ovat siirrettävissä myös muiden käyttöön.

Sosiaalialan osaamiskeskusten on tarkoitus tarjota käytännöstä nousevan tiedon tuottamiselle ja levittämislle pysyvä rakenne sekä riittävät voimavarat ja väestöpohja.

6.2.2. Tutkimus-, kokeilu- ja kehittämishankkeiden toteuttaminen ja evaluointi

Sosiaalialan osaamista kehitetään tutkimuksen, kokeilujen ja kehittämishankkeiden kautta. Tutkimushankkeiden ongelmana on, että eri hankkeissa kertynyt tietoa ei aina kumuloidu tai leviä. On tärkeää voida tehdä tutkimusta siten, että tieto kertyy ja kasautuu, mikä luo pohjaa myös uusien tutkimuksellisten kysymysten asettamiselle. Kokeilu- ja kehittämishankkeiden puute taas on usein se, ettei niihin liity systemaattista tutkimusta ja arviointia, jolloin ne saattavat jäädä raportoimatta. Silloin myös niistä oppiminen laajemmin jää toteutumatta.

Osaamiskeskuksen tehtävänä on arvioida yhdessä alueen kaikkien kuntien kanssa niiden tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistarpeet. Tämä on erityisen tärkeää pienten kuntien kannalta, koska niillä ei juuri ole mahdollisuutta palkata omaa tutkimus- ja kehittämistoimintaan erikoistunutta henkilöstöä ja niiden on usein vaikea yksin päästä mukaan laajempiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Ongelma on tullut selvästi esiin muun muassa EU-rahoituksen kohdalla. Se on parantunut myös kuntien mahdollisuuksia saada kokonaan uutta rahoitusta kehittämistyöhön. Usein hankkeiden toteuttamiseen tarvitaan useita tahoja ja yhteistyön organisointi jokaista tilannetta varten voi muodostua erityisesti pienten kuntien kannalta esteeksi hankerahoituksen saamiselle. Osaamiskeskukset ovat jo valmiiksi monien eri tahojen verkostoja ja voivat tämän vuoksi olla helposti kehittämishankkeiden toteuttajia ja hallinnoijia.

Osaamiskeskukset voivat hyvin olla myös hankkeiden arvioijia silloin kun eivät itse ole olleet niitä toteuttamassa. Esimerkiksi Raha-automaattiyhdistys edellyttää rahoittamiensa suurten hankkeiden arviointia.

6.2.3. Kunnallisten ja muiden palvelujen arviointi

Hankkeiden arvioinnin lisäksi yhä enemmän halutaan tietoa myös palvelujärjestelmän toimivuudesta ja vaikuttavuudesta, jotta kansalaisten oikeus saada mahdollisimman hyviä palveluja toteutuisi. Tätä arviointia suoritetaan sekä valtakunnan tasolla että kuntatasolla.

Myös kuntalaissa korostetaan valtuuston asemaa kunnan toiminnan ja talouden tavoitteiden sekä pitkän tähtäimen päämäärien asettajana. Suomen Kuntaliitto on antanut suosituksen siitä, miten tätä arviointityötä tulisi suorittaa kunnissa. Tarkastuslautakun-

nilla on tässä yhteydessä tärkeä asema. Kunnallinen työmarkkinalaitos on yhteistyössä eri työmarkkinajärjestöjen kanssa valmistellut kunnallisen palvelutoiminnan tuloksellisuuden arviointia koskevan suosituksen, joka sisältää tuloksellisuuden arvioinnissa käytettäviä käsitteitä ja mittareita. Tämä on työväline, jota voidaan käyttää valtuuston tasolla tapahtuvassa arvioinnissa, mutta erityisesti se on tarkoitettu toiminnan tuloksellisuuden arviointiin kunnan eri toimintayksiköissä. Osaamiskeskukset voivat kehittää arviointimenetelmiä ja joko tarjota kunnille asiantuntija-apua tai välittää valtakunnallista arviointiosaamista niiden käyttöön. Varsinkaan pienillä kunnilla ei ole mahdollisuuksia yksinään kehittää arviointiosaamista.

6.2.4. Tehtäväkierron mahdollistaminen

Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta välillä irrottautua asiakastyöstä tekemään omaa asiakastyötä koskevaa tutkimustyötä on pidetty tärkeänä. Tähän haettiin toimintamallia muun muassa opetussosiaalikeskustoiminnassa, jossa puhuttiin tutkija-sosiaalityöntekijöistä, jotka tekivät puolet ajasta asiakastyötä osa-aikaisina ja toisen puolen tutkimustyötä. Osaamiskeskusten on tarkoitus jatkaa mallin kehittelyä ja tarjota käytännön työntekijöille mahdollisuuden myös tutkimussapattiin, irrottautumiseen vuodeksi, kahdeksi tutkimukseen. Tutkija-sosiaalityöntekijä malli edellyttäisi joko sitä että kunta olisi valmis rahoittamaan omien työntekijöidensä osittaisen irrottautumisen asiakastyöstä määrääjäksi tekemään omaan asiakastyöhönsä liittyvä tutkimusta tai sitten ulkopuolista tutkimusrahoitusta.

Tehtäväkierto yliopiston ja kuntien kesken ei kuitenkaan ole onnistunut muun muassa kunnan ja valtion erilaisten työ- ja virkaehtosopimusten vuoksi. Yksi mahdollisuus toteuttaa tehtäväkiertoa voivat olla yhteisvirat. Sosiaalialan osaamiskeskukset tarjoavat sekä kuntien työntekijöille mahdollisuuden työskennellä välillä tutkimuksen ja opetuksen parissa, että vastaavasti ammattikorkeakoulujen opettajille ja yliopistojen opettajille, tutkijoille ja professoreille mahdollisuuden tehdä käytäntölähtöistä tutkimusta ja saada toimivat yhteydet käytäntöön.

Ammattikorkeakoulujen opettajien osalta työelämään perehtymisestä on säädetty ammattikorkeakoulu-asetuksessa (256/1995, 28 §). Opettajien tehtävänä on osallistua ammattikorkeakoulun määräämään ammattitaitoa ylläpitävään ja kehittävään koulutukseen ja perehtyä työelämään. Esimerkiksi ammattikorkeakoulujen auditoinnissa yhtenä arviointikriteerinä on ollut se, milloin opettaja on viimeksi saanut palkkaa jostakin muualta kun ammattikorkeakoulusta. Käytäntö on nykyisin vaihteleva; osa opettajista ottaa virkavapaata työskennelläkseen määräaikaaisesti muualla, osa hoitaa vaadittavan työelämäjakson opetustehtävänsä ohessa. Vuorottelua opetuksen ja käytännön välillä sosiaalialalla on käytännössä haitannut muun muassa se, että kuntien sosiaalialan palkat ovat oleellisesti huonommat kuin ammattikorkeakoulun opettajien palkat.

Osaamiskeskuksissa voisi olla koulutuspaikkoja, joissa esimerkiksi ammatillisessa lisenssiaatin- ja tohtorinkoulutuksessa olevat voisivat työskennellä määrääjän tutkimus-, kokeilu- tai kehittämishankkeessa tai opiskeluun liittyvässä asiakastyössä. Näitä koulutuspaikkoja voitaisiin käyttää myös osaamiskeskusta palvelevan virkakierron mahdollistamiseen. Tällaisen järjestelyn rahoitukseen ei kuitenkaan toistaiseksi ole mitään omia kanavia, vaan se vaatisi erityisiä rahoitusjärjestelyjä.

6.3. Perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen lähentäminen käytännön kehittämiseen

6.3.1. Perusopetuksen ja käytännön opetuksen kehittäminen

Käytännön opetus kuuluu pakollisena kaikkeen sosiaalialan korkeakoulutasoiseen opetukseen. Sen eräs keskeinen tehtävä on harjaannuttaa opiskelijaa tutkimaan ja ymmärtämään erilaisia elämäntilanteita asiakassuhteen avulla. Opetuksen näkökulmasta olennaista on se, että teoreettinen opetus antaa opiskelijalle välineitä jäsentää elävän elämän ilmiöitä ja samalla antaa aineksia vahvistaa käytännön työnmenetelmällisiä valmiuksia. Perusopetuksen kehittäminen merkitsee toisaalta käytännön opetuksen ja ohjauksen kehittämistä vastaamaan koulutuksen tarpeisiin sekä toisaalta yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa annettavan teoreettisen opetuksen kehittämistä vastaamaan työelämän haasteisiin.

Sosiaalityöntekijöiden koulutukseen kuuluvan harjoittelun tai käytännön opetuksen pituudeksi on yhteiskuntatieteellisistä tutkinnoista annetussa asetuksessa säädetty vähintään 15 opintoviikkoa. Ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksessa harjoittelun laajuus on 30 opintoviikkoa. Lisäksi useissa ammattikorkeakoulun opintokokonaisuuksissa tehdään yhteisiä projekteja työelämän kanssa. Varhaiskasvatuksen kandidaatin (lastentarhanopettajan) opintoihin liittyvän käytännön opetuksen kokonaisuus on noin 13 opintoviikkoa. Varhaiskasvatuksen maisterin opintoihin sisältyy noin 5 opintoviikon harjoittelu, jonka tavoitteena on perehdyttää opiskelija koulutuksensa mukaisiin tehtäviin käytännössä sekä kehittää opiskelijan valmiuksia soveltaa ja käyttää tieteellistä tietoa ammatillisissa tehtävissä. Tämä harjoitteluosuus on nimeltään yliopistosta riippuen työharjoittelua, syventävää praktikumia, syventäviä opintoja, työssä oppimista tai vain harjoittelua.

Sosiaalityön ja sosionomikoulutuksen käytännön opetus on yleensä järjestetty siten, että on olemassa vakituinen ohjaajajoukko, jonka suostumusta ohjaajaksi vuosittain kysytään. Varhaiskasvatuksen opetuksessa monilla yliopistoilla on kuntien kanssa valittuja kehittämis- tai koulutuspäiväkoteja, joihin käytännön opetus keskittyy.

Lähihoitajakoulutus uudistettiin 1.8.1999 alkaen osana toisen asteen koulutuksen uudistusta, jolloin sen laajuudeksi tuli 120 opintoviikkoa aikaisemman 100 opintoviikon sijasta. Lähihoitajan tutkinnon voi suorittaa ammatillisena peruskoulutuksena tai 1.8.2000 alkaen myös näyttötutkintona. Uudistuksen tavoitteena on, että nykyisin kahdella eri tavalla suoritettavat ammatilliset perustutkinnot suoritetaan vastaisuudessa kaikilla aloilla vain yhdellä tavalla. Tämä tulee ajankohtaiseksi, kun peruskoulutuksena suoritettaviin tutkintoihin on liitetty näytöt. Kaikkiin ammatillisena peruskoulutuksena suoritettaviin 120 opintoviikon laajuisiin perustutkintoihin tulee sisältyä vähintään 20 opintoviikkoa työssä oppimista. Sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon kuuluva pakollinen työssä oppimisen vähimmäismäärä on kuitenkin 29 opintoviikkoa, joista 15 opintoviikkoa sisältyy yhteisten ammatillisten opintojen kuhunkin opintokokonaisuuteen sekä vähintään 14 opintoviikkoa koulutusohjelmien mukaiseen työssä oppimiseen.

Ohjaajien pitää olla päteviä ja kokeneita työntekijöitä. Ohjauksesta maksetaan palkkio, jonka saa joko ohjaaja itse, työyhteisö tai kunta. Sosiaalityön osalta ohjaajien ohjausta on pyritty kehittämään järjestämällä heille koulutusta (esim. Mentor-koulutus). Täy-

dennyskoulutus ja työnohjaus on nykyisin vaihtelevasti järjestetty. Ongelmana on ollut, että opiskelijoiden ohjaus vaatii aikaa ja sitä ei käytännön asiakastyötä tekevillä ole. Enin osa harjoittelusta ja käytännön opetuksesta toteutetaan suurissa kaupungeissa. Käytännön opetuksen organisoitumisessa on puutteita ja kuntien ja oppilaitosten intressit eivät integroidu riittävästi.

Käytännön opetusta voidaan osaamiskeskuksessa kehittää kanavoimalla opetus integroidummin osaamiskeskuksen kautta, mikä takaa nykyistä paremman alueellisen kattavuuden. "Ohjaajapankkien" ylläpitäminen auttaisi koordinoimaan ammattikorkeakoulun ja yliopistojen käytännön opetusta ja mahdollistaisi erikoistumisalueiden mukaisen koordinoinnin nykykäytäntöä paremmin.

Osaamiskeskus voi myös edesauttaa käytännön opetuksen ja opinnäytetöiden nykyistä parempaa integroitumista. Opiskelijat löytävät käytännön opetuksessa opinnäytetyönsä aihepiiriin, ja voivat keskustella siitä käytännön opetuksen ohjaajan kanssa. Opinnäytetyön ohjaamisesta yhteistyössä yliopiston opettajan ja käytännön opetuksen ohjaajan kanssa on jo jossakin yliopistossa hyviä kokemuksia. Opinnäytetöiden aiheet ja aihepiirit voivat palvella kuntien tiedontarvetta.

6.3.2. Varhaiskasvatuksen yliopistokoulutus ja käytännön opetus

Varhaiskasvatuksen kandidaatin (lastentarhanopettaja) opinnoissa käytännön opetus tapahtuu kaksitahoisena: opetusharjoitteluna eli praktikumina ja varhaiskasvatuksen harjoitteluna. Eri yliopistoissa on näille erilaisia nimikkeitä, kuten prosessioppiminen, työssä ja työyhteisössä oppiminen, tai ne ovat opetussuunnitelmassa vain harjoitteluna.

Praktikum merkitsee ongelma- tai prosessityyppistä lähestymistä. Praktikumat kohdentuvat selvästi johonkin ennalta rajattuun asiaan tai tehtävään. Ne sisältävät kasvuun, kasvatukseen ja lapseen liittyvien ilmiöiden tutkimista sekä kirjallisuuden avulla, että lasten ja aikuisten kanssa toimimalla. Tavoitteena on integroida opetusta opiskelun eri vaiheissa.

Varhaiskasvatuksen harjoittelu tarkoittaa kokonaisvaltaista ja pitkäjänteistä toimintaa lapsiryhmässä. Sen tarkoituksena on kehittää opiskelijan taitoja ja tietämystä pienten lasten kasvattamisesta ja siihen liittyvästä toiminnasta ja vuorovaikutuksesta erilaisissa ympäristöissä.

Monilla yliopistoilla on kuntien kanssa valittuja kehittämis- ja koulutuspäiväkoteja, joihin käytännön opetus keskittyy. Varhaiskasvatuksen kandidaatin opintoihin liittyvän käytännön opetuksen kokonaisuus on noin 13 opintoviikkoa.

Varhaiskasvatuksen maisterin opintoihin sisältyy noin 15 opintoviikon eli kolmen kuukauden harjoittelu, jonka tavoitteena on perehdyttää opiskelija koulutuksensa mukaisiin tehtäviin käytännössä sekä kehittää opiskelijan valmiuksia soveltaa ja käyttää tieteellistä tietoa ammatillisissa tehtävissä. Tämä harjoitteluosuus on nimeltään yliopistosta riippuen työharjoittelua, syventävää praktikumia, syventäviä opintoja, työssä oppimista tai vain harjoittelua. Joissakin yliopistoissa tämä osuus on opiskelijalle valinnainen.

6.3.3. Lisensiaatin- ja tohtorinkoulutusohjelmat

Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkinto on otettu käyttöön vuonna 2000. Tutkinto antaa erikoissosiaalityöntekijän pätevyyden ja tutkinto suoritetaan käytännönläheisesti. Ammatillista lisensiaatintutkintoa opiskelee 75 opiskelijaa vuonna 2001. Tutkinnon suorittaneet tarjoavat myös merkittävän uuden resurssin kuntien käyttöön ja osaamiskeskus tarjoaa ylikunnallisen organisaation, jonka kautta myös pienet kunnat voivat hyötyä erikoissosiaalityöntekijöiden osaamisesta. Osaamiskeskuksessa voi olla koulutuspaikkoja ammatillisessa lisensiaatinkoulutuksessa oleville. Koulutuspaikka mahdollistaisi sen, että asiakastyön lisäksi aikaa on käytettävissä myös tutkimukseen.

Sosiaalityö-oppiaineen vakiintuessa alalta on tehty useita väitöskirjoja. Ne voivat kuitenkin tulla heikosti hyödynnettyä käytännön asiakastyössä, vaikka ne olisivatkin aihepiiriltään asiakastyöhön liittyviä. Osaamiskeskus voi olla kanava välittää väitöskirjatasoista tutkimusta kuntien sosiaalityöntekijöiden ja lastentarhanopettajien käyttöön. Osaamiskeskus tarjoaa myös mahdollisuuden koordinoitusti suunnitella opinnäytetöitä käytännön tarpeista käsin. Tutkimus voisi nykyistä paremmin vastata niihin kysymyksiin, jotka kulloinkin ovat polttavimmat.

Sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden tutkijakoulussa (ns. tohtorikoulutus) tehtävän väitöskirjatyön kytkeminen soveltuvin osin osaamiskeskusten toimintaan on mahdollista. Ammatillisessa lisensiaatinkoulutuksessa ja soveltuvin osin myös tohtorinkoulutuksessa olevat voisivat työskennellä edellä kohdassa 6.2.4. tarkoitetuissa osaamiskeskuksen koulutuspaikoissa.

6.3.4. Ammattikorkeakoulujen erikoistumisopinnot ja jatkotutkinnot

Ammattikorkeakoulutasoisten erikoistumisopintojen tarkoituksena on tarjota pitempikkestoinen täydennyskoulutusjakso (20 – 40 ov) alan korkeakoulututkinnon suorittaneille ja työelämässä ainakin jonkin aikaa olleille alan työntekijöille. Erikoistumisopintoja on toteutettu vuodesta 1996 alkaen mm. perhetyöstä, sosiaalipedagogiikasta, päihde- ja mielenterveystyöstä, kriisityöstä. Erikoistumisopintojen tavoitteena on syventää ammatillista osaamista. Työelämäyhteyttä painotetaan erikoistumisopintojen rakenteessa siten, että opintokokonaisuuteen on aina liitetty työelämän kanssa yhteistyössä toteutettava kehittämisshanke. Sosiaalialan osaamiskeskusten verkostossa erikoistumisopintojen kehittämiselle syntyisi pitkäjänteisempi prosessi, samoin kuin erikoistumismahdollisuudet eri osaamiskeskusten kesken. Erikoistumisopinnot ovat hyvä malli verkostoida eri tahojen toimijoita erityispalveluiden kehittämiseen.

Ammattikorkeakoulun jatkotutkintojen on suunniteltu käynnistyvän pilottivaiheen kautta vuonna 2001. Tällä hetkellä säädöstyö on vielä kesken. Sosiaalialan jatkotutkinnot toteutettaneen pilottivaiheen jälkeen. Rakenteeltaan jatkotutkinnot sisältävät 40 ov alaan kuuluvia syventäviä opintoja ja 20 ov laajuisen työelämän kehittämistehtävän. Opetusministeriö tulee vahvistamaan koulutusohjelmat ja tutkintonimikkeet. Alan jatkotutkintojen valtakunnallisen koordinoinnin ja kehittämistoiminnan yhteistyö on välttämätöntä, jota tukee jo toteutettu sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkostoituminen. Jatkotutkinnot tulevat perustumaan henkilökohtaisiin opintosuunnitelmiin. Tarvitaan laajapohjainen, alan käytännön toimintaan kytkeytyvä tutkimus- ja kehittämistoiminnan kenttä, johon jatkotutkintojen toteuttaminen, ohjaus ja kollegiaalinen

vuorovaikutus voidaan kytkeä, joten sosiaalialan osaamiskeskukset voivat muodostaa jatkotutkintojen toteuttamiselle hyvän toiminta-alueen.

6.3.5. Täydennyskoulutuksen järjestäminen ja kehittäminen

Sosiaalialan täydennyskoulutusta tuottavat monet tahot mutta ongelmana on työntekijöiden huonot mahdollisuudet osallistua siihen. Kunnissa ei aina ole varattu määrärahoja koulutukseen ja vaikka olisikin, työntekijöiden mahdollisuudet irrottautua työstä ovat huonot. Jotta mahdollisuudet osallistua koulutukseen paranisivat, vaatisi se siis erillistä rahoitusta. Kuitenkin nykyisessäkin tilanteessa ilman uutta erillistä rahoitusta osaamiskeskuksella voi olla rooli täydennyskoulutuksen järjestämisessä ja kehittämisessä koko sosiaalialan työntekijäkunnalle.

Täydennyskoulutuksessa ei ole nykyisin mitään valtakunnallista koordinaatiota vaan eri kouluttajatahot itsenäisesti suunnittelevat koulutuksen ja hyvällä markkinoinnilla pyrkivät saamaan osallistujia koulutukseen. Sosiaalialan osaamiskeskus voi olla taho, joka omalla alueellaan koordinoi koulutusta siten, että tarjottava täydennyskoulutus ja alan koulutustarve vastaisivat toisiaan. Koulutustarpeen arvioimiseksi tarvitaan sekä strategista linjausta ja visiota siitä, mikä tulevaisuudessa on tarpeellista osaamista mutta myös kuntien työntekijöiden omien odotusten kartoittamista.

Osaamiskeskus itse oman tutkimustyönsä ansiosta myös tuottaa tietoa, jota voi täydennyskoulutuksena tarjota alueen työntekijöille mutta sen lisäksi osaamiskeskuksella voi olla myös itsenäinen täydennyskoulutusta kehittävä ja koordinoiva tehtävä.

Sosiaalityön 40 opintoviikon ammatillisesti erikoistava PD-koulutus on joiltakin osin saanut valtion rahoitusta, mutta suurelta osin sen ovat maksaneet siihen osallistuvien työnantajat ja opiskelijat itse. Osaamiskeskus voi olla tällaisen pitkäkestoisen täydennyskoulutuksen suunnittelija ja tilaaja ja alueellinen koordinoija.

Erityisesti on viime aikoina pidetty tärkeänä sitä, että täydennyskoulutuksen pitäisi koskea koko työyhteisöä. Vasta tällainen toteutustapa riittävästi varmistaisi työkäytäntöjen uudistumisen. Tämä merkitsee sitä, että täydennyskoulutuksen osalta osaamiskeskuksen tehtävä laajenee myös toisen asteen koulutusta koskevaksi.

6.4. Erityisosaamista vaativan konsultaation ja erityispalvelujen tuottaminen ja välittäminen

6.4.1. Erityisosaamisen kehittäminen

Eräs keskeinen peruste osaamiskeskusalueita muodostettaessa on ollut, että ne tarjoavat riittävän laajan väestöpohjan erityisosaamisen kehittämiseksi. Osaamiskeskus mahdollistaa korkeatasoisen erityisosaamisen kehittämisen juuri sen vuoksi, että sen väestöpohja on laaja. Erityisesti tällainen ylikunnallinen tuotekehittely ja erityispalveluiden välittäminen koskee erityisryhmiä mutta aivan samoin osaamiskeskus mahdollistaa tutkimus- ja kehittämistoiminnan myös vanhuspalveluissa ja lasten päivähoidossa. Osaamiskeskuksen kova ydin on osaamisen kehittäminen siten, että siihen liittyy tutkimus- ja kehittämistoiminta, että se välittyy suoraan opetussisältöjen kehittämiseen, ja

että osaaminen uudistaa työkäytäntöjä ja palvelutuotantoa. Näin ajatellen osaamiskeskusten eri tehtävät ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa.

6.4.2. Alueellisen erityisosaajaverkoston ylläpitäminen ja asiantuntija-avun antaminen

Osaamiskeskukset ylläpitävät erityisosaajien rekisteriä. Rekisteriin sisältyy sekä erityispalvelut että yksittäiset erityisosaajat. Erityispalveluja tuottavien yksiköiden lisäksi kunnissa, järjestöissä ja muiden palveluntuottajien palveluksessa on erikoisosaajia, joilla on kokemuksen tai erikoistumiskoulutuksen kautta erityiskysymysten asiantuntemusta.

Sähköisessä muodossa rekisterit voidaan liittää valtakunnalliseen TietoVeppiin, jota on kehitetty osana Verkostoituvat erityispalvelut -hanketta. TietoVepissä tavoitteena on ollut luoda internetissä toimiva tietokanta ylikunnallisista erityispalvelujen tuottajista. Kehittämistyöstä on vastannut Stakes. Ennalta odottamattoman suureksi ongelmaksi on osoittautunut tietojen saaminen tietokantaan. Tällä hetkellä ei ole olemassa mitään tahoja, joka tietäisi ylikunnalliset tuottajat ja pystyisi kokoamaan tiedot. Keskitetysti koko maan tasolla irrallaan asiantuntija-avun välittämisestä tietokannan rakentaminen on osoittautunut vaikeaksi. Jos TietoVepin tietosisällöstä ja sen kehittämisestä huolehtiminen, asettuu osaamiskeskusten tehtäväksi, tarjoaa se hyvän välineen myös erityisosaamisen välittämiseksi sekä alueellisesti että valtakunnallisesti. Tämän vuoksi myös erityisosaamista koskevan rekisterin malli on perusteltua kehittää keskitetysti siten, että se rakentuu yhtenevästi eri osaamiskeskuksissa.

Erityisosaamisen tuottaminen vaatii aina suurempaa väestöpohjaa kun peruspalvelujen tuottaminen. Useimmat kunnat ovatkin liian pieniä itse tuottamaan sosiaalialan erityisosaamista Varsinkin näiden kuntien työntekijöille osaamiskeskus tarjoaa paikan saada asiantuntija-apua ja löytää yhteistyökumppani harvinaisissa tai vaikeissa asiakastapahtumissa.

Asiantuntijakonsultaatioita varten kehitetään sopimusmalli siitä, miten konsultaatiot korvataan ja minkälaisin perustein niitä on tarjolla. Asiantuntijakonsultaatioihin on mahdollista kehittää myös sähköisiä välineitä, joiden merkitys korostuu erityisesti välimatkojen pidentyessä.

Sekä TietoVepin laajentamista ja toimivuuden turvaamista että erityisesti konsultaatiopalveluiden kehittämistä tukee sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämä sosiaalihuollon ekonsultaatiopalveluhanke, jonka toteuttamisessa sosiaalialan osaamiskeskuksilla on tarkoitus olla merkittävä rooli.

6.4.3. Erityispalvelujen tuottaminen ja välittäminen

Osaamiskeskuksille kuuluu edellä kuvatun erityisosaamisen kehittämisen lisäksi myös vastuu erityispalvelujen välittämiseen liittyvien yhteistyörakenteiden kehittämisestä. Osaamiskeskusten toimintaympäristössä erityispalveluita tuottavat kunnat, kuntayhtymät ja järjestöt. Osaamiskeskusten tehtävänä on ylläpitää edellä kuvattua osaajarekisteriä sekä toimia alueen erityispalvelujen koordinoijana ja välittäjänä sekä sopimusjärjestelmien ylläpitäjänä ja edistäjänä erityisesti maakunnallisella ja laajemmalla alu-

eellisellä pohjalla. VEP-hankkeessa on kehitetty erityispalvelujen tuottamista koskevia seudullisia sopimuksia ja todettu olevan tarvetta vastaavaan kehittämistyöhön myös seutukuntaa laajemman alueen pohjalta.

Sen lisäksi, että osaamiskeskusella on palvelujen välittäjän, organisoijan ja kehittäjän rooli, voi osaamiskeskus tai sen toimintayksikkö tarjota myös paikan, jonne asiakas voidaan lähettää saamaan erityisosaamiseen perustuvaa hoitoa tai palvelua. Kysymys on selvästi palvelun ostamisesta kuntien yhteiseltä osaamiskeskuselta, koska järjestämisvastuu on edelleen asiakkaan kotikunnalla. Osaamiskeskus tarjoaa ylikunnallisen tahon, joka on avuksi sellaisissa asiakastapauksissa, johon omassa kunnassa ei ole palvelua tarjolla.

6.4.4. Tietoteknologian hyväksikäytön kehittäminen

Sosiaalialan osaamiskeskustoja rakennetaan alueellisesti laajoina ja monimutkaisina verkostoina. Tässä työssä on tarpeen alusta alkaen hyödyntää tietoteknologian suuria mahdollisuuksista.

Sosiaalialalla on kehitetty monia hyvin käyttökelpoisia alueellisia tai aihekohtaisia tietoteknologisia sovelluksia. Hallituksen tulevaisuuspakettiin sisältyneen määrärahan turvin aloitetaan vuonna 2000 valtakunnallinen ohjelma, jolla hyviä ratkaisuja ja toimivia malleja levitetään kaikkien kuntien käyttöön. Sosiaalialan osaamiskeskukset yhdessä VEP-hankkeen alueellisten johtoryhmien kanssa muodostavat sellaisen alueellisen vastuunoton mahdollistavan rakenteen, joka tulee olemaan keskeinen yhteistyökumppani tässä valtakunnallisessa tietoteknologisten sovellusten juurruttamistehtävässä.

6.4.5. Valtakunnallista väestöpohjaa vaativa erityisosaaminen

Oman erityiskysymyksensä muodostavat hyvin pieniä erityisryhmiä koskevat palvelutarpeet, joihin vastaaminen vaatii suurta väestöpohjaa. Näissä tapauksissa on usein perusteltua, että maassa on yksi paikka asiantuntemuksen kehittämiseen ja palvelun tarjoamiseen, tai jopa niin, että yhteistyö johonkin muuhun maahan on välttämätön tapa saada käyttöön riittävä erityisasiantuntemus.

Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen I-vaiheessa haettiin ratkaisua siihen, miten koko maan suuruista väestöpohjaa vaativien palvelujen saatavuus ja erityisosaaminen voitaisiin turvata kaikissa kunnissa. Selkeimmän ratkaisun näytti tarjoavan jo tuolloin suunnittelussa ollut valtakunnallinen sosiaalialan osaamiskeskusverkosto. Sosiaalialan osaamiskeskukset tulevat muodostamaan valtakunnallisen rakenteen, jonka puitteissa on mahdollista voida sopia osaamiskeskusten keskinäisestä työnjaosta. Tällä syystä katsottiinkin kysymys siitä, miten turvata valtakunnallista väestöpohjaa vaativien erityispalvelujen ylläpitäminen ja kehittäminen siten, että niiden taso ja jatkuva kehittäminen on taattu, perustelluksi siirtää opetussosiaalikeskustyöryhmän edelleen työstettäväksi VEP-johtoryhmän päätöksellä 15.5.2000.

Alueellisten osaamiskeskusten voikin todeta muodostavan verkoston, minkä kautta valtakunnalliset osajat ja palvelun tuottajat voivat entistä paremmin tarjota (valtakun-

nallisia erityispalveluja tuottavat järjestöt, erikoistuneet osaamiskeskusyksiköt) osaamista ja palveluja kuntiin. Keskeinen kysymys kuitenkin on, miten voidaan taata, että kaikkia hyvinkin pienten erityisryhmien tarvitsemia palveluja on tarjolla, niiden taso on taattu ne on koko maan kattavasti käytettävissä. Tavoitteena on, että myöhemmin asetettavaksi suunniteltu sosiaalialan osaamiskeskusten neuvottelukunta voisi toimia foorumina, jossa näiden palvelujen tilanne voitaisiin yhteisesti arvioida ja sopia yhdessä valtakunnallisia palveluja tuottavien järjestöjen ja osaamiskeskusten kanssa vastuun- ja työnjaosta mahdollisesti puuttuvien palveluiden järjestämisestä. Tämä menettely tarjoaisi myös valtiolle tavan kantaa sille viimekädessä kuuluvaa vastuuta näiden palvelujen kattavasta tarjonnasta. Valtion vastuu voisi konkretisoida taloudellisen tuen suuntaamisena siten että niidenkin pienten erityisryhmien tarvitsemien palvelujen tuottaminen tulisi turvattua, joita ei ilman erityistukea arvioidaisi olevan mahdollista saada järjestettyä.

Sosiaalialan osaamiskeskusten kannalta tämä merkitsee, että kaikille keskuksille yhteisten tehtävien ja laajempien erikoistumis/painoalueiden lisäksi olisi tarpeen voida keskittyä hyvinkin rajattujen erityistehtävien hoitamiseen itse tai tukemalla osaamiskeskuksen alueella olevan kunnallisen tai järjestön ylläpitämän erityispalveluyksikön toimintaa. Seuraavassa esitetään hyvin tiivis kuvaus ja aivan alustava arvio tilanteesta eri sektoreilla:

Vammaispalveluissa järjestöt tuottavat lähes kaikki erityispalvelut ja RAY rahoittaa kehittämistoimintaa. Selvitettäviä kysymyksiä näyttäisi olevan, miten mm. hyvin pienten vammaisryhmien tarvitsemien erityispalveluiden tuottamista ja vaadittavan erityisosaamisen ylläpitämistä voitaisiin nykyistä pitkäjänteisemmin tukea ja toisaalta vastata joustavasti ja kattavasti jatkuvasti esiin tuleviin uusiin tarpeisiin.

Päihdehuollossa järjestöillä on keskeinen asema kehittämistyössä ja Etelä-Suomessa myös ylikunnallisten palvelujen järjestämisessä. Selkeää vastuuta erityispalvelujen järjestämisestä koko maata kattaen ei ole nykytilanteessa määritelty, eikä myöskään vastuuta uusiin palvelutarpeisiin (esimerkiksi huumeekysymykset) vastaamisesta. Valtakunnallisia erityispalveluja tuottaa A-klinikkasäätiön ylläpitämä Järvenpään sosiaalisairaala. Sen roolia voidaan mahdollisesti selkiyttää.

Lastensuojelun osalta valtakunnallisina palvelun tuottajina toimivat mm. valtion ylläpitämät sekä yksityiset koulukodit. Niiden työnjakoa tulisi kehittää mm. sopimalla selkeämmin keskinäisestä vastuunjaosta ja erikoistumisesta. Erityisen vaikeisiin lasten ja nuorten psykiatrisiin ongelmiin erikoistuneiden yksiköiden puute on ollut ilmeinen. Siihen ollaan hakemassa ratkaisua erikoissairaanhoidon yksiköiden työnjaolla.

6.5. Sosiaalisten vaikutusten arviointi ja ennakointi

Sosiaalisten vaikutusten arviointi on ajankohtainen asia, jonka menetelmiä kehitetään ja jonka soveltamista kaikessa päätöksenteossa suositellaan (esim. ympäristövaikutusten arviointi (YVA) ja Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma TATO). Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) on monitieteellinen prosessi, joka tunnistaa ja arvioi hankkeen, suunnitelman tai ohjelman toteuttamisesta aiheutuvia vaikutuksia päätöksenteon tueksi. Hallinnon kehittämisen näkökulmasta sosiaalisten vaikutusten arviointi antaa yhden työkalun monisektoriselle, moniarvoiselle ja tulevai-

suuteen suuntautuvalla suunnittelulla. Totutusta arviointityöstä poiketen SVA:ssa ollaan kiinnostuneita vaikutusten ennalta-arvioinnista ja päätösten tahattomista vaikutuksista eli se on ennakoiva ja tarkastelee suunnitteilla olevaa.

SVA:ssa on kysymys joko yksittäisten isojen päätösten – esimerkiksi rakentamiseen liittyvien – sosiaalisten vaikutusten arvioinnista tai sitten hyvinvointiraportoinnin kehittämistä osaksi kunnan vuosittaista talouden ja toiminnan suunnittelua. Kunnat tarvitsevat yleensä tehtävään ulkopuolista asiantuntemusta, jota on tähän asti ollut saatavilla jonkin verran Stakesista ja yliopistoista sekä ympäristövaikutusten arviointiin liittyen Teknisestä korkeakoulusta. Sosiaalialan osaamiskeskus voi olla se alueellinen taho, joka kehittää asiantuntemustaan sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa kuntien käyttöön. Osaamiskeskus tarjoaa myös opiskelijoille mahdollisuuden perehtyä aiheeseen, osallistua tutkimukseen ja saada näin valmiuksia myöhemmin omassa työssään hyödyntää asiantuntemustaan.

Kunnallisten ja seudullisten hyvinvointistrategioiden ja hyvinvointipoliittisten ohjelmien tekeminen voi olla osaamiskeskuksen tehtävä. Silloin kun ohjelmia ja strategioita tehdään alueellisena yhteistyönä, on vaikea löytää alueellista vastuunottajaa. Osaamiskeskus voi olla aloitteentekijä sekä suunnittelun ja toimeenpanon koordinoija. Ohjelmat vaativat taustakseen tietoa kuntalaisten elinoloista ja hyvinvoinnista (sosiaalinen raportointi), joka myös on osaamiskeskukselle luontuva tehtävä.

Sosiaalinen raportointi ja ylisektorinen johtaminen ovat tällä hetkellä hyvin keskeisiä tekijöitä kunnallisen ja seudullisen sosiaalipoliitikan kehittämisessä. Kunnan kannalta onkin hyvin olennaista kehittää sosiaalisten vaikutusten arvioinnin ja ennakoinnin menetelmä palvelemaan toisaalta hyvinvointipoliittisten strategioiden laatimista sekä toiminnan ja talouden suunnittelun ja sen toteuttamisen arvioinnin tekemistä ja toisaalta ylisektorista johtamista sekä seudullista yhteistyötä.

~~Sosiaalialan osaamiskeskuksen perustehtävä on sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistäminen käytännön työn ja sen kehittämisen toimivammalla yhteydellä yliopistollisen ja ammattikorkeakoulujen opetuksen ja tutkimuksen kanssa. Tavoitteena on luoda yhteistyörakenteet sosiaalialan käytännön ja yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välille.~~

~~5.1.SOSIAALIALAN TUTKIMUS, KOKEILU JA KEHITTÄMISTOIMINTA VUOROVAIKUTUKSESSA KÄYTÄNNÖN KANSSA~~

~~Tutkimus-, kokeilu ja kehittämishankkeiden toteuttaminen ja evaluointi~~

~~Yhä yleisemmin palveluja kehitetään määräaikaaisina hankkeina, projekteina. Tähän on vaikuttanut osaltaan eu-rahoitus, joka on parantunut mahdollisuuksia saada kokonaan uutta rahoitusta kehittämistyöhön. Usein hankkeiden toteuttamiseen tarvitaan useita tahoa ja yhteistyön organisointi jokaista tilannetta varten voi muodostua esimerkiksi pienten kuntien kannalta esteeksi hankerahoitukseen saamiselle. Osaamiskeskuksset ovat jo valmiiksi monien eri tahojen verkostoja ja voivat tämän vuoksi olla helposti kehittämishankkeiden toteuttajia ja hallinnoijia.~~

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

~~Osaamiskeskukset voivat hyvin olla myös hankkeiden arvioijia silloin kun eivät itse ole olleet niitä toteuttamassa. Esimerkiksi Raha-automaattiyhdistys edellyttää, että yli miljoonan markan hankkeet on arvioitava ennen kuin jatkorahoituksesta voidaan päättää.~~

Kunnallisten ja muiden palvelujen arviointi

~~Hankkeiden arvioinnin lisäksi yhä enemmän halutaan tietoa myös palvelujärjestelmän toimivuudesta ja vaikuttavuudesta. Kunnissa esimerkiksi tarkastuslautakuntien tehtävät ovat laajentuneet talouden arvioinnista myös palvelujen laadun ja toimivuuden arviointiin. Arviointia tarvitaan valtuustotason päätösten valmisteluun. Kunnat — erityisesti pienet — eivät juurikaan omin resurssein voi tällaista tietoa tuottaa.~~

Tehtäväkierron mahdollistaminen

~~Periaatteessa on pidetty tärkeänä, että sosiaalityöntekijät voisivat välillä irrottautua asiakastyöstä tekemään omaa asiakastyötään koskevaa tutkimustyötä. Opetussosiaali-keskuksissa puhuttiin tutkija-sosiaalityöntekijöistä, jotka tekivät asiakastyötä — osittain ja toisen puolen ajastaan tutkivat. Tehtäväkierto yliopiston ja kuntien kesken ei kuitenkaan ole onnistunut mm. kunnan ja valtion erilaisten työ- ja virkaehtosopimusten vuoksi. Sosiaalialan osaamiskeskukset tarjoavat sekä kuntien työntekijöille mahdollisuuden työskennellä välillä tutkimuksen ja opetuksen parissa ja vastaavasti yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajille, tutkijoille ja professoreille mahdollisuuden tutustua asiakastyöhön.~~

~~Ammattikorkeakoulujen yliopettajien ym. Tehtävään kuuluu myös elämäntuntemuksen ylläpito. Tämä tarkoittaa...~~

~~Yhteisvirat?~~

5.2. SOSIAALIALAN PERUS-, JATKO- JA TÄYDENNYSKOULUTUKSEN KÄYTTÄMÄN KÄYTÄNNÖN KEHITTÄMISEEN

~~+~~

Perusopetuksen käytännön opetus ja ohjaus sekä niiden kehittäminen

~~Käytännön opetus, harjoittelu tai prosessioppiminen (varhaiskasvatuksen alalla) kuuluu pakollisena kaikkeen sosiaalialan korkeakoulutasoiseen opetukseen. Tämä on yleensä järjestetty siten, että on olemassa vakituinen ohjaajajoukko, jonka suostumusta ohjaajaksi vuosittain kysytään. Ohjaajien pitää olla päteviä ja kokeneita sosiaalityöntekijöitä tai lastentarhanopettajia. Ohjauksesta maksetaan palkkio, jonka kunnasta riippuen saa joko ohjaaja itse, työyhteisö tai kunta. Ohjaajien ohjausta on pyritty kehittämään järjestämällä heille koulutusta ja niin sanottuja tukipakettaja (Mentor). Ongelmana on ollut, että harjoittelijoiden ohjaus vaatii aikaa ja sitä ei käytännön asiakastyötä tekevillä ole. Enin osa harjoittelusta tehdään suurissa kaupungeissa. Haittana on, että harjoittelu tapahtuu aika hajallaan eikä kunta koe saavansa siitä hyötyä.~~

Tohtorin- ja lisensiaatinkoulutusohjelmat

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkinto on otettu käyttöön vuonna 2000. Tutkinto antaa erityisosiaalityöntekijän pätevyyden ja tutkinto suoritetaan käytäntöläheisesti. Tutkinto sopii hyvin suoritettavaksi sosiaalialan osaamiskeskuksessa asiakastyön ohessa. Sosiaalityö oppiaineen vakiintuessa alalta on tehty useita väitöskirjoja, jotka kuitenkin jäävät huonolle hyödyntämiselle käytännön asiakastyössä vaikka aihepiiriltään olisivatkin asiakastyöhön liittyviä. Osaamiskeskus voi olla kanava välittää väitöskirjatasoista tutkimusta kuntien sosiaalityöntekijöiden ja lastentarhanopettajien käyttöön. Osaamiskeskus tarjoaa myös mahdollisuuden koordinoitusti suunnitella opinnäytetöitä käytännön tarpeista käsin. Tutkimus voisi nykyistä paremmin vastata niihin kysymyksiin, jotka kulloinkin ovat polttavimmat.

5.3. ERITYISOSAAMISTA VAATIVAN KONSULTAATION JA ERITYISPALVELUJEN TUOTTAMINEN (=ASIAKASTYÖ)

- alueellisen erityisosaajaverkoston ylläpitäminen
- yhteistyö ja asiantuntija-avun antaminen
- teknologian hyväksikäytön kehittäminen
- erityispalvelujen myyminen
- mahdollisuus erikoistua kansainväliseen yhteistyöhön tai valtakunnallista väestöpohjaa vaativaan erityisosaamiseen

5.4. SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI JA ENNAKOINTI

- kunnallisten ja seudullisten hyvinvointistrategioiden kehittäminen

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

Muotoilu: Luettelomerkit ja numerointi

7. ERI TOIMIJOIDEN ROOLI OSAAMISKESKUSTEN TOIMINNASSA

Osaamiskeskustoiminta perustuu paljolti uudenaikaiseen alueellisen yhteistyön malliin, jossa eri toimijoiden roolit muotoutuvat pitkälti käytännössä. Seuraavassa on rooleja pyritty selkeyttämään eri toimijoiden näkökulmasta tehdyin kuvauksin, jotka pohjautuvat työryhmässä edustettujen tahojen itse tuottamiin teksteihin.

7.1. Kunnat

Tarkoituksena on, että kaikki kunnat tulevat osaamiskeskustoiminnan piiriin toisaalta hyötyen keskuksen toiminnasta ja toisaalta vastaten keskeiseltä osin sen toiminnan ylläpidosta ja kehittämisestä. Keskeinen vastuu kunnalla on siitä, että sosiaalialan käytännön osuus osaamiskeskustoiminnassa on monipuolinen ja aktiivinen. Tämä merkitsee sitä, että väestön elämäntilanteista ja kunnan sosiaalisista oloista nousevat kysymykset samoin kuin metodiset kehittämistarpeet tuodaan opetuksen ja tutkimuksen areenalle. Kuntien tulee tarjota näitä käytännön areenoita osaamiskeskusten tutkimus- ja kehittämistoiminnan käyttöön.

Osallistuminen kehittämistyöhön

Kunnallisen/alueellisen sosiaalipolitiikan kehittäminen ja uudistaminen on kunnille erityisen tärkeää. Kunnissa tarvitaan uudenlaista hyvinvoinnin muutosten ennakkointia ja arviointia. Osaamiskeskusten kehittämistyö tämän teeman puitteissa voi tuottaa esimerkiksi joko hankekohtaisen tai kunnallisen, seudullisen, maakunnallisen ja valtakunnallisen ennusteen ja selonteon. Kunnallinen sosiaalipolitiikka ja palvelutoiminta muodostavat tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan käytännön kentän. Toimintaa voidaan organisoida hankkeittain, mutta toisaalta sitä voidaan myös keskittää pitkäjänteisemmin tietyissä yksiköissä/ympäristöissä tapahtuvaksi. Osaamiskeskus välittää asiantuntemusta ja tietoa, jota voidaan hyödyntää kunnan omassa kehittämistyössä.

Opetuspaikkojen tarjoaminen

Kunnat vastaavat siitä toiminnan ympäristöstä, jossa opetus-, kehittämis- ja tutkimustoiminta liittyvät yhteen. Kuntien tulee huolehtia siitä, että sosiaalisektorin toimintayksiköissä on riittävästi tarjolla harjoittelupaikkoja käytännön opetuksen toteuttamisen kannalta. Kuntien tulee riittävästi huolehtia siitä, että näissä toimintayksiköissä työ on järjestetty siten, että

- opiskelijoilla on mahdollisuus saada opetuksen kannalta välttämättömät työkokemukset,
- yksikön henkilöstön mitoituksessa on otettu huomioon osaamiskeskuksen luonteesta johtuvat erityiset tehtävät,
- yksiköissä on opetus- ja tutkimusmyönteinen ilmapiiri,
- kunta antaa työpanosta käytännön opetuksen ohjaamiseen,
- ohjaajat voivat osallistua heille järjestettävään koulutukseen,
- ohjaajilla on asianmukainen pätevyys, kokemus ja ohjauksen taito ja
- opetus- ja tutkimushenkilöstölle sekä opiskelijoille ja muulle osaamiskeskuksen henkilöstölle on varattu asianmukaiset tilat.

Toisaalta on tärkeää myös, että kunnan asiantuntijat osallistuvat opetussuunnitelmien valmisteluun siten, että työelämän ja koulutuksen tarpeet kohtaavat riittävällä tavalla.

Erityisosaamisen ja -palveluiden kehittäminen ja tuottaminen

Kunnat luovat VEP-projektin tukemana verkostoja ja yhteistoimintamuotoja, joilla turvataan jatkuva erityisosaamisen ja -palveluiden kehittäminen ja tuottaminen. ”Erityisen” kehittäminen kytetään osaksi osaamiskeskusten tutkimus- ja kehittämistoimintaa samoin kuin opetusta. Kuntien perustehtävään liittyen kunnat vastaavat siitä, että kuntalaiset (myös pienet erityisryhmät) saavat parhaat mahdolliset palvelut, mikä antaa mielenkiintoisen haasteen sekä alueellisille osaamiskeskuksille ja niiden mahdolliselle työnjaolle että järjestöjen roolille niin valtakunnallisina palveluntuottajina/osaamiskeskuksina kuin järjestöjen suhteelle kunnallisiin osaamiskeskuksiin. Osaamiskeskus antaa kunnille mahdollisuuden toimia sekä erityispalvelujen hankkijana että tuottajana.

Aivan erityisesti edellä mainitut osaamiskeskukseen liittyvät tehtävät korostuvat, mikäli kunta toimii niin sanotun veturikunnan roolissa, jolloin sillä voi olla pitkälti vastuu myös osaamiskeskuksen hallinnoinnista yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Toisaalta hallintorutiinit voidaan myös ulkoistaa esimerkiksi osakeyhtiölle tai rekisteröidylle yhdistykselle.

Täydennyskoulutus

Osaamiskeskus antaa kunnille mahdollisuuden huolehtia sosiaalialan henkilöstön täydennyskoulutuksesta nykyistä tarkoituksenmukaisemmin.

7.2. Maakuntaliitot

Maakuntaliitot ovat aluekehityksen asiantuntijoita ja kuntien edunvalvojia alueellisten näkökohtien osalta mm. valtiovaltaan päin. Liitot toimivat kaavoitukseen ja alueiden suunnitteluun liittyvien lausuntojen antajina. Ne pitävät yllä edustamansa maakunnan tietopohjaa, kuten kuntatalousrekisteriä, väestö- ja työttömyystietoja sekä yritysten toimipaikkarekisteriä. Ne vastaavat maakuntaa koskeviin, ennen kaikkea kunnista tuleviin kyselyihin ja seuraavat aluekehitystä muissa maissa ja välittävät tätä koskevaa tietoutta.

Euroopan Unioniin liittymisen jälkeen maakuntaliitot saivat vastuun aluekehitysrahojen päättämisestä ja jakamisesta. Ne toimivat alueensa EU-ohjelmaa koskevien hankkeiden rahoituksen ohjaajina. Rakennerahastoja ovat Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR), sosiaalirahasto (ESR), maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR) ja kalatalouden ohjausrahasto (KOR). Näiden erilaisten rakennerahastojen yhteisinä painotuksina ovat mm. pk-yritysten kilpailukykyyn parantaminen, työllisyyden edistäminen, pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisy sekä naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen

Maakuntien kehittämissuunnitelmissa haetaan niitä painotuksia, jotka kullekin alueelle ovat keskeisiä kehittämissuunnitelmia. Maakuntaliittojen kannalta kuntien hyvinvointipalvelujen toimivuus on tärkeä. Esimerkiksi yritykset eivät tee sijoituspäätöksiä ainoastaan työvoimaan ja osaamiseen liittyvien tekijöiden pohjalta. Viihtyisä elinympäristö, kouluolot ja päivähoitomahdollisuudet vaikuttavat myös yritysten sijoittumiseen. Maakunnissa tehdään työtä myös sen puolesta, että maakunnan nuoret jäisivät maakuntaan. Tämä tarkoittaa riittäviä koulutusmahdollisuuksia ja työpaikkoja, esimerkiksi huolentipalvelujen ja hyvinvointitutkimuksen alueilla. Useassa maakunnassa ongelmana on ikääntyvä väestö, joka voidaan kuitenkin kääntää voimavaraksi, eli ikääntyvälle väestölle tuotettuja hyvinvointipalveluja käytetään uusien elinkeinojen luomiseen.

Maakuntaliitot ovatkin alkaneet kehittää erilaisia hyvinvointiklustereita. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan liiton kehittämissuunnitelmaan on sisällytetty omanaan hyvinvointiosio, jossa painotetaan hyvinvointiklusterin kehittämistä ja verkostoyhteistyötä erilaisten hyvinvointitoimijoiden välillä. Hyvinvoinnin parantamiseen liittyvä pk-yrittäjäsuhteinen apuväline- ja sairaalatarviketuotannon ja sosiaaliteknologian alueilla on yksi kehittämissuunnitelman painopiste. Itä-Suomen liittojen, lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosaston ja kuntien kanssa on käynnistetty sosiaali- ja terveyspoliittinen neuvottelukunta, jonka tavoitteena on maakunnallisten ja kunnallisten hyvinvointistrategioiden valmistelu.

Sosiaalialan osaamiskeskus on näin ollen myös maakunnallista pääomaa. Se mahdollistaa uutta maakunnallisiin tarpeisiin perustuvaa hyvinvointitutkimusta, täydennyskoulutustarpeiden tyydyttämistä, sosiaalialan yrittäjyyden kehittämistä sekä kunta-, seutukunta- ja maakuntakohtaisia alueellisista tarpeista syntyviä hankkeita ja innovaatioita. Osaamiskeskusten perustaminen edellyttää hyvää yhteistyötä maakuntaliittojen kanssa, jotta keskusten toiminnassa huomioidaan alueellisesti tärkeät kuntien tarpeista nousevat kehittämishaasteet. Maakuntaliitot ovat myös tärkeitä yhteistyökumppaneita, mikäli osaamiskeskusten käynnistämiseen haetaan EU-rahoitusta.

7.3. Lääninhallitukset

Lääninhallitukset mm. valtakunnallisen Verkostoituvat erityispalvelut -hankkeen alueellisina vetäjinä ovat osaltaan vastuussa sosiaalialan erityisosaamisen kehittämisestä ja koordinoinnista hankkeen käynnistämisyksityyppisissä hankkeissa. Lääninhallituksilla voi olla aktiivinen rooli sekä käynnistysvaiheen että vakiintuneeseen toimintaan liittyvän verkoston kokoajana, hankerahoituksen järjestäjänä, lausunnonantajana ja tiedon välittäjänä (EU/ESR, STM, ...).

Lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosastot edustavat valtion aluehallintoa, jolloin niillä on erityinen rooli valtakunnallisesti kattavan hankkeen toteuttamisessa. Niiden alueellinen asiantuntemus ja tieto kuntien kehittämishankkeista, koulutustarpeista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteesta on hyödyksi hanketta toteutettaessa. Niillä on perustehtävästään johtuen erityinen intressi huolehtia siitä, että hanke toteutuu alueellisesti kattavasti niin, että kaikki kunnat ovat toiminnan piirissä.

Lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosastolla on lakisääteisenä sosiaali- ja terveyspalvelujen arvioijana ajankohtaista tietoa alueen sosiaalityön ja erityispalvelujen tilasta ja kehittämishaasteista. Esimerkiksi tiedot kuntien sosiaalialan työntekijöiden täydennyskoulutustarpeista, ammattitaitoisen sosiaalialan henkilöstön riittävyydestä ja sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistarpeista ovat perustietoa osaamiskeskusten työn käynnistymisessä alueen tarpeiden suuntaisesti. Sosiaali- ja terveysosastot ovat useissa lääneissä tärkeä lainsäädännön toimeenpanon kouluttaja ja siinäkin mielessä osaamiskeskusten yhteistyökumppani. Ne ovat tulossopimuksensa mukaisesti mukana maakuntaliittojen kanssa alueellisten ja paikallisten hyvinvointipoliittisten ohjelmien valmistelussa.

Kun osaamiskeskustoiminta käynnistyy valtakunnallisena ja kattavana ja valtio osallistuu osaamiskeskusten toiminnan käynnistämiseen ja perustoimintojen rahoittamiseen, tulee toimintaan saada mukaan ulkopuolinen arviointi. Lääninhallituksen sosiaali- ja terveysosaston rooliin peruspalvelujen arvioijana sopii laatia arviointiselostus ministeriölle toiminnan etenemisestä. Tämä arviointi tulisi olemaan osa osaamiskeskusten vuosittain ministeriölle annettavaa taloudellista ja toiminnallista kertomusta.

7.4. Yliopistot

Yliopiston rooli rakentuu pääasiassa sen perustehtävien, tutkimuksen ja opetuksen pohjalta, näin myös uudistuvien käytännön yhteistyö- ja kumppanuussuhteiden alueel-

la. Koska kyseessä on laaja alue ja kentällä on monenlaisia toimijoita, voi yliopiston rooli olla vaihteleva erilaisten yhteistyösopimusten ja -suhteiden mukaisesti. Yliopisto on kuitenkin aina omaa perustehtäväänsä noudattava ja sen mukaista vastuuta kantava. Osaamiskeskustoiminnan suhteen yliopistoilla on merkittävä vastuu sosiaalityöntekijä- ja lastentarhaopettajakoulutuksen osalta peruskoulutuksesta, ammatillisesta ja tieteellisestä jatkokoulutuksesta, alan tutkimuksesta, tutkijakoulutuksesta, sekä osaamiskeskuksissa tehtävän tieteellisen tutkimuksen ohjauksesta. Kaikilla näillä tasoilla on opetuksen ja tutkimuksen vahva kiinnittyminen käytäntöön ja sen kehittämiseen mahdollista ja antaa pohjaa koulutuksen kehittämislle.

Yliopistollista opetussosiaalikeskustoimintaa on kehitetty sosiaalityöntekijäkoulutuksen osana jo kymmenisen vuotta. Tässä toiminnassa ovat keskeisellä sijalla olleet sosiaalityön käytännön opetuksen ja ohjatun harjoittelun toteuttaminen ja kehittäminen, käytännöstä lähtevät opinnäytetyöt sekä erilaiset alaan liittyvät tutkimushankkeet. Yliopistolla on intressi kehittää ja tukea käytännön sosiaalityöntekijöiden ja lastentarhaopettajien valmiuksia ja mahdollisuuksia toimia käytännön opettajina ja opiskelijoiden ohjaajina. Peruskoulutukseen kuuluvaa tutkijakoulutusta ja opinnäytetöitä voidaan integroida osaamiskeskustoimintaan tavoitteena kouluttaa tutkivia sosiaalityöntekijöitä sekä toisaalta tukea ammatissa toimivien työntekijöiden mahdollisuutta kehittää oman työn tutkimusta ja tiedonmuodostusta.

Yliopistoissa järjestettävästä sosiaalityön ammatillisesta lisensiaatinkoulutuksesta valmistuvat henkilöt tulevat olemaan niitä erikoistumiskoulutuksen saaneita sosiaalityön asiantuntijoita, joita sosiaalialan osaamiskeskuksissa tarvitaan. Erikoistumiskoulutusta ja siihen liittyvää tutkimusta ja ammatillista kehittämistä on tarkoituksenmukaista kiinnittää myös osaamiskeskustoimintaan. Tämä voi tapahtua esimerkiksi sekä opintoihin liittyvän tutkimuksen että osaamiskeskuksissa sijaitsevilla koulutuspaikoissa työskentelemisen kautta.

Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto SOSNET vastaa valtakunnallisella tasolla erikoistumiskoulutuksesta ja erikoisalojen opetuksen toteuttamisesta vastaavat eri yliopistojen sosiaalityön yksikköihin tätä varten nimetyt professorit. On myös mahdollista ajatella, että osaamiskeskustoimintaa kehitetään eri alueilla johonkin sosiaalityön erikoistumisalaan erikoistuvana toimintana, jopa erillisen tutkimus- ja kehittämisyksikön suuntaan.

Tohtorinkoulutus tarjoaa myös yliopistoille monia mahdollisuuksia kehittää sosiaalityön ja sosiaalialan tutkimusta osaamiskeskuksissa. Tutkijakoulutettavat voivat esimerkiksi kiinnittyä osaamiskeskuksissa toteutettaviin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Näin tulevat vastaavasti myös tutkijakoulutuksen ohjausvoimavarat hyödyntämään osaamiskeskustoimintaa. Vastaavasti koulutuksessa olevat voivat saada käytännön näkökulmasta nousevaa ohjausta tutkimustyöhönsä.

Ammatillisen täydennyskoulutuksen osalta yliopistoilla on merkittävä rooli sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen tutkimustiedon ja erikoisasiantuntemuksen tarjoajana. Yliopisto voi osallistua ja olla aloitteentekijä täydennyskoulutuksen suhteen. Erikoistumiskoulutuksen ja väitöskirjojen tuottama uusin tutkimustieto voidaan kanavoida osaamiskeskusten kautta käytännön tietopohjaksi. Erityisen keskeisessä asemassa ovat luonnollisesti yliopiston täydennyskoulutuskeskukset. Osaamiskeskukset tarjoavat

mahdollisuuden koordinoida ja tuottaa paremmin käytännön tarpeita vastaavaa täydennyskoulutusta.

Yliopistot tuovat tutkimus- ja kehittämistoimintaan yhteiskunta- ja kasvatustieteellisen tiedepohjan ja monitieteisen tutkimusyhteisön tuen. Yliopistojen rooli osaamiskeskuk- sissa on erityisen tärkeä tutkijoiden koulutuksessa ja rekrytoinnissa, tutkimushankkei- den tieteellisessä suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa sekä alan tutkimukseen soveltuvan tutkimusmetodologian kehittämisessä. Myös alan uusimman kansainvälisen tiedon seuraaminen ja kansainvälisen yhteistyön rakentaminen on yliopistoille ominai- nen tehtävä. Yliopistojen erityisen kiinnostuksen kohteena on myös ammattikäytäntö- jen tutkimus-, kehittämis- ja arviointitutkimukseen soveltuvan metodologisen perustan sekä innovatiivisten tutkimusympäristöjen kehittäminen, minkä toiminnan riittävästä resursoinnista on myös huolehdittava.

Yliopistoilla ja sosiaalityön koulutuksen yhteistyöstä huolehtivalla SOSNETilla on verkko-opiskelu- ja yhteistyömuotojen kehittämisessä meneillään erilaisia hankkeita. Esimerkiksi ammatillisen lisensiaatinkoulutuksen yhteydessä ollaan kehittämässä vuo- rovaikutteista verkkoyliopistoa. Tämän kehitystyön laajentaminen osaamiskeskustoi- mintaa tukeväksi on tärkeää.

Käytäntöä suoraan hyödyttävänä tutkimusteemana yliopistoissa nähdään keskeiseksi sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen työmenetelmien kehittämiseen liittyvä tutkimus-, kokeilu- ja arviointitoiminta. Käytännön ratkaisujen sosiaalisten vaikutusten arviointi ja ennakointi on laajeneva tutkimusalue. Myös paikallisiin ja alueellisiin hyvinvointi- poliittisiin sekä asiakasryhmäkohtaisiin ohjelmiin kytkeytyvä kehittäelytyö on yliopiston- jen tutkimustoimintaan liittyvää käytäntölähtöistä tutkimusaluetta.

7.5. Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakouluja on valtakunnallisesti tarkastellen hyvin kattavasti, mikä mah- dollistaa ammattikorkeakoulujen osallistumisen koko maan laajuisesti osaamiskeskus- ten toimintaan. Ammattikorkeakouluissa toteutettava sosiaalialan koulutus (sosionomi, AMK-koulutus) sekä tutkimus- ja kehitystoimintaan panostaminen vaihtelevat kuiten- kin määrällisesti aloituspaikkojen suhteen, koulutusohjelmien monipuolisuuden osalta ja tutkimus- ja kehitystoimintaan suuntautuneisuuden osalta.

Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa ammattikorkeakoulujen rooli tulee vahventumaan, koska yleisiä tutkimus- ja kehittämistoiminnan voimavaroja tullaan siirtämään myös ammattikorkeakouluille. Ammattikorkeakoulujen toteuttamana tutkimus- ja kehittä- mistoiminnassa painottuu soveltava tutkimus ja kehittämistoiminta. Hankkeet on pää- sääntöisesti toteutettu tiiviissä yhteistyössä elinkeinoelämän ja käytännön toimijoiden kanssa. Tutkimus- ja kehittämissuunnitelmia tehdään sekä ammattikorkeakouluittain että valtakunnallisesti.

Ammattikorkeakoulutuksen perusidean mukaisesti koulutusohjelmat koskevat jotakin työelämän asiantuntijuusaluetta. Koulutusohjelmiin on sisäänrakennettu vaade työelä- mälähtöisyydestä, joka korostuu harjoittelujen kautta (30 opintoviikkoa) ja opinnäyt- teiden nivomisena aina käytäntölähtöisiin projekteihin tai kehittämis- selvityshankkei-

siin. Opetusministeriön kanssa solmituissa tavoite- ja tulossopimuksissa esim. opin-
näytteistä 80 % on sovittu tehtävän työelämähankeina.

Yliopettajat on uusi kategoria korkeakouluinstituutiossa. Ammattikorkeakoulun yli-
opettajan kelpoisuusehdot ovat: kolmen vuoden työelämäkokemus, pedagoginen kou-
lutus, tieteellinen jatkotutkinto (lisensiaatin tai tohtorin tutkinto). Yliopettajien työnku-
vassa korostuu soveltava tutkimus ja kehitystoiminta sekä koulutusohjelmien sisältöjen
että työelämän kehittämisen suuntaan.

Koulutustoiminnassa perusopetukseen liittyvä harjoittelu on ohjattua ja siten vahvistaa
koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta. Sosionomi (AMK)-koulutuksessa
opintokokonaisuudet ovat entistä useammin laajoja kokonaisuuksia, joissa teoreettiset
opinnot ja työelämän kanssa yhteistyössä toteutettavat projektit yhdistetään. Erikois-
tumisopintoja toteutetaan kaikissa vakinaistuneissa yksiköissä omien osaamisvahvuuk-
sien ja kysynnän mukaan painottuneina. Korkeakoulujen arviointineuvoston akkredi-
tointiprosessit koskevat sekä yliopistojen PD-tutkintoja että ammattikorkeakoulujen
erikoistumisopintoja. Tällaisen prosessin yhteydessä kehittyy myös koulutusyksiköi-
den välille profiloitumista. Ammattikorkeakoulujen jatkotutkinnot tulevat kehittymään
opetusministeriön kehittämissuunnitelman mukaan vaiheittain kaikille aloille ja pilot-
tihankeiden kautta. Osaamiskeskukset muodostavat ammattikorkeakoulutuksen pe-
rus- ja jatkokoulutukselle kiinteän ja pitkäkestoisen työelämäkiinnikkeen.

Erityisosaamisen alueella erityispalveluissa ammattikorkeakoulujen henkilöstön pa-
nosta käytetään asiantuntijakoulutuksessa. Ammattikorkeakoulu tarjoaa osaamiskes-
kuksen henkilöstölle mahdollisuuden toimia kouluttajana. Eri vaiheissa olevien opiske-
lijoiden käyttäminen tutkimus- ja kehitystoiminnan aiheiden kehittelyyn on mahdollis-
ta, samoin kuin perusselvitysten ja kartoitusten laatimisessa. Opiskelijat ja henkilökun-
ta osallistuvat myös palveluiden toteuttamiseen. Ammattikorkeakoulun kansainvälinen
verkosto on väylä kansainväliseen yhteistyöhön.

7.6. Sosiaali- ja terveysministeriö

Osaamiskeskustoiminnan valmistelu- ja käynnistysvaiheessa sosiaali- ja terveysminis-
teriö on toiminut valmistelun organisoijana ja huolehtinut osaamiskeskusten suunnitte-
lun rahoittamisesta vuonna 2001.

Sosiaali- ja terveysministeriö huolehtii työryhmän tekemien rahoitusehdotusten ja lain-
säädännön muutosesitysten toteuttamisesta sekä myös suunnitteluvaiheen valtakunnal-
lisen koordinoinnin organisoimisesta.

Sosiaali- ja terveysministeriön tehtävänä on vastata erityisesti myös siitä, että osaamis-
keskustoiminta toteutuu valtakunnallisesti, ja mm. yhdessä lääninhallitusten kanssa
huolehtia siitä, että kaikki kunnat saadaan toimintaan mukaan.

Kun osaamiskeskustoiminta on saatu käynnistettyä, sosiaali- ja terveysministeriö orga-
nisoii pysyväisluonteisen toiminnan valtakunnallinen koordinoinnin ja tuen. Tästä voisi
huolehtia ”Osaamiskeskusten neuvottelukunta”, joka toimisi osaamiskeskusten valta-
kunnallisena keskustelufoorumina ja tekisi kehittämissuhteita sekä järjestäisi toi-
minnan arvioinnin. Neuvottelukunnan puitteissa on tarkoitus sopia myös osaamiskes-

kusten työnjaosta ja profiloitumisesta mukaan lukien työnjako valtakunnallista väestöpohjaa vaativien erityispalvelujen järjestämisessä ja erityisosaamisen kehittämisessä ja ylläpidossa.

Ministeriön tehtävänä on asettaa valtakunnallisia painopisteitä tutkimus- ja kehittämis-toiminnalle sekä huolehtia näiden toteutumisesta mm. tukerahoitusta ohjaamalla.

Ministeriö valmistelee täydennyskoulutusta koskevia linjauksia ja huolehtii rahoitusjärjestelyistä varmistaen, että kaikille ammattiryhmille on tarjolla tarpeellista erityisosaamista koskevia täydennyskoulutusohjelmia ja kohtuuhintaista koulutustarjontaa sekä toiminnan kehittämiseen tähtäävää työyhteisökohtaista täydennyskoulutusta

Sosiaali- ja terveysministeriö tukee osaamiskeskustoimintaa myös erilaisin valtakunnallisin hankkein, josta esimerkkinä erityisosaamista vaativa sosiaalihuollon konsultatiohanke.

7.7. Opetusministeriö

Opetusministeriö osallistuu koulutuksen yleisen kehittämisen ja siihen kuuluvan ohjausjärjestelmän näkökulmasta osaamiskeskusten toiminnan kehittämiseen.

Erityisenä tehtävänä on tukea korkeakoulujen toiminnassa niitä mahdollisuuksia, jotka parantavat osaamiskeskusyhteistyössä koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta. Sosiaalialan tiedontuotannon tukeminen myös tutkimustoimintaa suunnaten on yhtä tärkeä näkökulma.

Opetusministeriö pitää tärkeänä sosiaalialan osaamiskeskustoiminnassa valtakunnallisen tasapainoisen kehityksen toteutumista ja koordinoimista, ottaen huomioon korkeakouluverkon kattavuus, keskinäinen työnjako ja yhteistyötä edistävät verkostot.

Toiminnan liittyminen sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan ohjauksessa oleviin palvelujärjestelmiin edellyttää ministeriöiden yhteistä koordinointia.

7.8. Stakes

Stakesin strategiana on edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä, sekä toimia laadukkaiden ja tuloksellisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi koko väestölle yhtäläisin perustein. Stakes on STM:n hallinnonalalla toimiva asiantuntijakeskus, jonka ydintoimintoja ovat tutkimus, kehittäminen ja tietovarannot ja joka tuottaa ja välittää sosiaali- ja terveysalan tietoa ja osaamista päättäjille ja eri alojen toimijoille. Valtakunnallisena toimijana Stakesin roolina on koko maata kattavan tiedon kokoaminen, arviointi ja välittäminen. Stakesilla on käytössään myös tilasto- ym. tiedonkeruuseen pohjaavia menetelmiä ja tietovarantoja.

Stakes tekee jo nyt yhteistyötä lääninhallitusten ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon alueellisten toimijoiden kanssa. Stakes toteuttaa tutkimus- ja kehittämishankkeita, joita tehdään yhdessä kuntien, kuntayhtymien ja yliopistojen kanssa. Osaamiskeskuk-

sien verkosto synnyttää uudenlaisen tilanteen Stakesin ja alueellisten toimijoiden suhteen.

Stakesin ja sosiaalialan osaamiskeskusten tehtävät, yhteistyö ja tuki toistensa toiminnalle on määriteltävä selkeästi.

Tutkimus

Stakesin tutkimustyön keskeisiä alueita ovat hyvinvointipolitiikan, erityisesti sosiaali- ja terveyspolitiikan tutkimus, alkoholi- ja huumeetutkimus, sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja sen palvelujärjestelmiin kohdistuva tutkimus sekä sosiaali- ja terveystaloustieteellinen tutkimus. Stakes tekee painotetusti soveltavaa tutkimusta ja arviointitutkimusta.

Osaamiskeskuksissa on tarkoitus kehittää erityisesti palvelujen toteuttamiseen liittyvää käytäntöjen tutkimusta. Stakes valtakunnallisena sosiaalialan soveltavaa tutkimusta tuottavana laitoksena voi osaltaan tukea ja edistää osaamiskeskuksissa tehtävää sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen tuottamiseen suuntautuvaa käytäntöorientoitunutta tutkimusta.

Stakes ylläpitää valtakunnallisia sosiaalialan rekistereitä ja tilastoja ja toimii tilastokeskuksen ohella alan tilastoviranomaisena. Rekisterien ja tilastojen keräämisessä StakesTieto auttaa alueellisia osaamiskeskuksia hyödyntämään jo olemassa olevia tietovarantoja niin, että päällekkäiseltä tiedonkeruulta vältytään.

Arviointitiedon tuottaminen

Valtakunnallisesti Stakesin tehtävänä on seurata ja arvioida sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa ja kehitystä. Peruspalvelujen arviointi on lääninhallitusten tehtävä. StakesTieto auttaa lääninhallituksia tuottamalla peruspalvelujen arvioinnin pohjaksi tilastoja. FinSoc on mukana kehittämässä peruspalvelujen arvioinnin menetelmiä.

Osaamiskeskuksien voivat arviointitutkimusta kehittäessään hyödyntää Stakesissa olevaa arviointitutkimuksen menetelmällistä kehittämistä.

Koulutusrooli

Stakes ei ole sosiaalialan peruskoulutusta toteuttava organisaatio. Stakes järjestää vuosittain TerveSos-konferenssin, jonka osanottajamäärä on noin 2000 henkilöä. Erillisiä lyhyitä koulutustilaisuuksia Stakes tuottaa paljon, kasvavassa määrin myös muualla kuin Helsingissä. Stakes on myös yhteistyökumppanina eri tahojen koulutustilaisuuksissa.

Stakes tekee myös yhteistyötä yliopistojen tieteellisen ja ammatillisen jatkokoulutuksen toteuttamisessa. Stakes voisi jatkossa tiivistää yhteistyötään osaamiskeskusten kanssa esimerkiksi järjestämällä yhdessä koulutustilaisuuksia ja työseminaareja alan uusimmasta tutkimuksesta, työmenetelmistä, arvioinnista jne.

Suunnitellussa osaamiskeskuksien verkostossa eri keskuksset tulevat olemaan eri tavoin resursoituja. Stakesissa on sosiaalialan palveluissa huomattavaa erityisosaamista esimerkiksi vanhustenhuollon, varhaiskasvatuksen erityisesti päivähoidon, vammaispalvelujen ja lastensuojelun kysymyksissä.

Osaamiskeskuksien verkoston ja Stakesin yhteistyö

Kehittynyt alueellinen osaamiskeskusverkosto tarjoaa Stakesille nykyistä selkeämmin jäsenyneen kuntakentän yhteistyökumppanina. Osaamiskeskusverkoston voidaan ajatella tarjoavan Stakesille rakenteen, jonka avulla on nykyistä oleellisesti helpompi saavuttaa maan kaikki kunnat esimerkiksi jonkin kehittämishankkeen tulosten levittämiseksi ja saattamiseksi yleisesti käyttöön. Osaamiskeskuksset voivat tuottaa Stakesille nykyistä kattavamman kokonaiskuvan kuntien kehittämistarpeista.

Osaamiskeskuksset tulevat profiloitumaan eri tavoin sovittavan työnjaon pohjalta. Myös Stakesin suhde eri osaamiskeskuksiin voisi siten profiloitua erilaiseksi sen mukaan, millaiset omat tutkimus-, kehittämis- ja koulutusresurssit maakunnissa on.

Osaamiskeskuksset tulevat linjaamaan varhaiskasvatuksen omaan toimintaansa. Varhaiskasvatuksen liittyminen tiiviimmin osaamiskeskusten toimintaan on uusi tilanne, joka vaatii edelleen kehittämistä. Tässä työssä Stakes voisi olla aktiivisesti mukana. Stakes voi toimia valtakunnallisen tiedon kokoajana, informaation välittäjänä ja toiminnan arvioijana. Osaamiskeskustyö voitaisiin kytkeä Stakesin kehittämään varhaiskasvatuksen internet-portaaliin osaksi varhaiskasvatusalueen vuorovaikutuksen kehittämistä tietotekniikan avulla.

7.9. Sosiaali- ja terveysjärjestöt

Yleistä

Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on merkittävä rooli suomalaisen hyvinvointimallin yhtenä toteuttajatahona. Järjestöt vaihtelevat vapaaehtoistyöpainotteisista kansalaisjärjestöistä korkeaa ammatillista osaamista edustaviin monialajärjestöihin, joiden palvelut muodostavat merkittävän osan kuntien erityispalveluista ja sosiaali- ja terveysalan koulutus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnasta.

2000-luvun alussa non profit -periaatteella toimivien järjestöjen osuus sosiaalipalveluista on noin 18 prosenttia ja terveyspalveluista noin 8 prosenttia. Järjestöjen palveluiden osuus vaihtelee toimintasektoreittain ja alueellisesti suuresti. – Yksityiset yritykset tuottavat terveyspalveluista noin 14 ja sosiaalipalveluista noin 2,5 prosenttia.

Reilu tuhat järjestöä sai vuodeksi 2000 avustusta toimintaansa RAY:ltä. Avustus, jota myönnettiin 1 390 mrd markkaa, kattaa noin viidenneksen järjestöjen menoista. Järjestöjen yhteistoiminnasta vastaa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

Järjestöjen monipuolinen toiminta kohdistuu kaikkiin kansalaisiin, mutta työn erityisenä painopisteenä ovat erityisryhmiin kuuluvat, usein työmarkkinoiden ulkopuolella olevat ihmiset. Kuntien sosiaali- ja terveyspalveluiden leikkausten seuraukset ovat lisänneet järjestöjen tarjoamien palvelujen kysyntää. Kasvavassa määrin järjestöiltä etsivät apua ihmiset, jotka ”eivät kuulu kenellekään”.

Seuraavassa kuvataan järjestöjä uusille sosiaalialan osaamiskeskuksille määriteltyjen tehtävien näkökulmasta. Tällöin tarkastelussa painottuu erityisesti asiantuntijajärjestöjen rooli.

Järjestöt sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteuttajina

Järjestöt toteuttavat kehittämistehtäviä erilaisten toimeksiantojen ja erilaisten rahoitusmallien pohjalta. Toimeksiannot tulevat valtiolta, kunnilta, toisilta järjestöiltä ja muilta tilaajatahoilta. Myös järjestön omien asiakkaiden muuttuvat tarpeet määrittävät kehittämistehtäviä. Rahallisesta tuesta vastaavat yleensä RAY, TEK, EU, STM ja kunnat. Kehittämishankkeet, joihin voi sisältyä myös tutkimusta, kohdistuvat usein erityisryhmiin, heidän palveluihinsa ja heidän selviytymiskykynsä parantamiseen. Kehittämistoiminta tuottaa usein uusia toimintamalleja, joiden tulisi projektivaiheen jälkeen siirtyä osaksi kunnallista toimintaa. Sen vuoksi suuri osa paikallista hankkeista suunnitellaan läheisessä yhteistyössä kunnan kanssa ja kunnat osallistuvat hankkeen osarahoitukseen.

Jotkut asiantuntijajärjestöt ovat luoneet tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminnan osalta yhteistyömalleja mm. yliopistojen tieteellisten laitosten ja valtion sektoritutkimuslaitosten kanssa. Tässä tutkimuksen ja käytännön yhteistyössä järjestöt toimivat erityisesti käytännöstä syntyvän tiedon tarjoajana tutkijoiden käyttöön ollen näin merkittävässä uuden tiedonmuodostajan, jopa uuden teorian luoja roolissa. Joillakin järjestöillä on myös omia erityisosaamisen tuottamiseen tähtääviä valtakunnallisia kehittämissyksiköjä.

Järjestöt erityis- ja täydennyskoulutuksen toteuttajina

Monet asiantuntijajärjestöt toteuttavat oman henkilöstönsä erityis- ja täydennyskoulutuksen lisäksi koko toimintasektorinsa henkilöstön – myös kunnallisen – koulutusta. Järjestöjen omat koulutusyksiköt organisoivat tämän koulutuksen, jossa kouluttajina käytetään usein järjestöjen omia asiantuntijoita.

Järjestöt erityisosaamista vaativan konsultaation ja erityispalveluiden tuottajina

Järjestöjen eräs vahvuus on niiden ammatillisessa erityisosaamisessa, jossa suorilla yhteyksillä kansalaisiin ja käytäntöihin sekä omilla kokemuksilla on merkittävä rooli. Järjestöillä on ”kovan tiedon” hankinnan lisäksi keinoja kuulla kansalaisten ”heikkoja signaaleja”. Tämä on tärkeää, koska todella vaikeassa elämäntilanteessa elävillä, marginaaliin ajautuneilla ihmisillä – he ovat usein juuri järjestöjen asiakaskuntaa – ei ole riittäviä mahdollisuuksia puhua omasta puolestaan eikä heitä koskeva tieto ole yleensä karkeilla väestötutkimuksen menetelmillä kerättävissä. Järjestöt tuovat parhaimmillaan

pienien marginaaliryhmien äänen päätöksentekijäin tietoon. Muuten ääni hukkuu yleiseen hälinään. Tästä muodostuu oleellinen osa järjestöjen koulutus- ja konsultaatiotehtävien tietopohjaa.

Järjestöjen erityispalvelut muodostavat monella sosiaalihuollon sektorilla merkittävän osan kunnan hyvinvointipalvelujen kokonaisuutta. Palvelut tuotetaan yleensä ostopalveluperiaatteella niistä vuosittain kunnan kanssa sopien.

Järjestöt erityisryhmien aseman ja oikeuksien sekä palveluiden vaikuttavuuden arvioijina

Järjestöt suorittavat tutkimus- ja selvitystyötä erityisryhmien asemaan ja oikeuksiin liittyen (ks. esim. YTY:n tutkimustoiminta 1990-luvulla) ja arvioivat sekä omien että julkisten hyvinvointipalvelujen riittävyttä ja vaikuttavuutta. Monet järjestöt toteuttavat myös tilauksesta kunnallisten palvelujen arviointia, seuranta- (monitorointi siihen liittyvine tiedonkeruineen, raportointineen, työnohjauksineen) ja suunnittelua.

7.10. Kuntaliitto

Tutkimus- ja kehittämistoiminta

Tutkimus- ja kehittämistoiminta on eräs tärkeä osa Suomen Kuntaliiton toiminnasta. Tutkimus- ja kehittämistoiminta koskee kunnan kaikkia sektoreita. Tunnusomaista tälle on sen poikkisektorillisuus ja kuntanäkökulma. On aivan luonnollista, että tutkimus- ja kehittämistoiminnan tuloksia tulisi hyödyntää osaamiskeskusten toiminnassa.

Efektia Oy on Kuntaliiton omistama konsultointiyhtiö, joka palvelee kuntia ja kuntayhtymiä toiminnan kehittämishankkeissa. Myös sosiaalialan toiminnan prosessien ja laatujärjestelmien kehittäminen ovat olleet ajankohtaisia viime vuosien aikana.

Koulutus

Kuntaliiton omistamalla Kuntakoulutus Oy:llä on laaja kuntiin kohdistuva koulutus-toiminta. Kohderymänä on myös sosiaalialan henkilöstön täydennyskoulutus. Ruotsinkielisestä koulutuksesta vastaa Kuntaliiton ruotsinkielinen sihteeristö.

Vuosittain järjestettäviä sosiaalitoimen kursseja on vuonna 2000 ollut 45, kurssipäivä on ollut noin 70 ja osallistujia kaikkiaan 1 800. Osallistujat ovat sosiaalijohtajia, sosiaalitoimen esimiehiä, päivähoidon/lastenhoidon esimiehiä, sosiaalipalvelujen, erityisesti päivähoidon eri ammattiryhmiä, erityistyöntekijöitä, sekä toimisto- ja taloushallinnon työntekijöitä. Sosiaalitoimen luottamushenkilökoulutusta ei ole ollut viimeisenä valtuustokauden vuotena, mutta muutama luottamushenkilö on osallistunut joihinkin viranhaltijajohdolle tarkoitettuun koulutukseen.

8. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

8.1. Hallintomalli, sijoittuminen ja henkilöstörakenne

8.1.1. Joustava, mutta riittävän yhtenäinen hallintomalli

Työryhmä ei aseta mitään tiettyä juridista osaamiskeskuksen hallintomallia etusijalle. Käytännössä välttämätöntä kuitenkin on, että osaamiskeskus olisi organisoitu oikeushenkilöksi tai että sen hallinnollisista tehtävistä vastaisi jokin oikeushenkilö. Osaamiskeskus voisi siten organisoidua esimerkiksi yhdistyksen, osakeyhtiön tai kuntayhtymän muotoon. Periaatteessa mahdollista olisi sekin, että osaamiskeskuksen toiminta perustuisi kuntien sopimus pohjaiseen yhteistyöhön, mutta että esimerkiksi jokin kunta valtuutettaisiin toimimaan osaamiskeskuksen nimissä.

Kuntien välinen yhteistyö voi yksinkertaisessa muodossa perustua erilaisiin sopimusmalleihin, jolloin myös muut toimijat voivat olla sopimuksen osapuolina. Tällaisessa yhteistoimintamallissa ei muodosteta mitään erillistä oikeushenkilöä, joka voisi omissa nimissään harjoittaa toimintaa ja kantaa siihen liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Keskinäisiin sopimuksiin perustuva malli sopiikin hyvin vain sellaiseen tilanteeseen, jossa osaamiskeskuksen toimialueen kunnat valtuuttavat yhden kunnan hoitamaan keskuksen puolesta tehtäviä sitoumuksia.

Kunnat voivat perinteisesti järjestää keskinäistä yhteistyötään kuntayhtymien muodossa. Kuntayhtymä-malli on käyttökelpoinen kuitenkin erityisesti niissä tilanteissa, joissa pääasiallinen toiminta liittyy kunnan lakisääteisiin tehtäviin ja palvelujen tuottamiseen, josta ei kuitenkaan osaamiskeskustoiminnassa ole kyse. Muodollisesti vahvalla pohjalta osaamiskeskustoiminta on silloin kun sen ylläpitäjänä on kuntien ja muiden mukana olevien tahojen perustama osakeyhtiö tai yhdistys.

Edellä esitetty merkitsee säädöstatasolla sitä, ettei osaamiskeskusten hallintomallia pyritä muotoilemaan täysin yksiselitteisesti, vaan säädöstatasolla asetetaan tietyt vähimmäisedellytykset tai vaihtoehdot toiminnan järjestämiselle. Nämä edellytykset liittyvät erityisesti siihen, että toiminta täyttää sille asetetut yleiset tavoitteet (esimerkiksi alueellinen kattavuus) ja että valtionavustusten maksatukseen ja valvontaan liittyvät toimivaltasuhteet ovat selkeät. Viime kädessä alueelliset osaamiskeskukset päättävät siitä, missä muodossa ne toiminnan järjestävät.

Osaamiskeskusten toimintaa ja siihen liittyviä rahoitusjärjestelyjä varten voidaan asettaa eräitä yleisiä periaatteita:

- alueellinen kattavuus
- yhteistyöhön kannustaminen
- monikanavaisuus
- joustavuus
- yksinkertaiset valtionavustuksen määräytymisperusteet
- hallinnollinen yksinkertaisuus.

Sosiaalialan osaamiskeskuksen hallinnon järjestämisessä oleellista on, että osaamiskeskusta johtaa eri toimijoista koostuva neuvottelukunta ja tarpeen mukaan myös suppeampi ohjaus- tai johtoryhmä.

8.1.2. Eri toimipisteisiin sijoittuva hajautettu organisaatio

Sosiaalialan osaamiskeskus on monien toimijoiden verkosto, minkä vuoksi sen toiminta voi sijoittua useisiin eri yksiköihin. Pääosa osaamiskeskuksen käytännön toiminnasta kiinnittyy sosiaalitoimen kunnallisiin, asiakastyötä tekeviin yksiköihin siten, että koko sosiaaliala tulee katetuksi. Kunnallisten yksiköiden lisäksi osaamiskeskus voi sijoittua asiakastyötä tekevien järjestöjen yhteyteen, esimerkiksi järjestöjen yhteisiin toimipisteisiin. Sen lisäksi toimintoja voi sijoittua osaamiskeskuksen ylläpitäjän tai toimintaa muuten koordinoivan tahon, kuten yliopiston tai ammattikorkeakoulun yhteyteen. Osaamiskeskuksset ovat maantieteellisesti laajoja, minkä vuoksi on todennäköisesti tarpeellista organisoida toimintaa myös maakunnallisesti. Osaamiskeskus koostuu näin useista yksiköistä, jotka yhdessä muodostavat sosiaalialan osaamiskeskuksen.

Yhteenvetona todettakoon, että osaamiskeskus organisoituu kolmitasoisesti: ylläpitäjätahon yhteyteen, maakunnallisesti tai muuten alueellisesti ja toimintayksiköittäin. Oleellista tässä eri toimipisteisiin sijoittuvassa hajautetussa organisaatiossa on, että on selvästi osoitettavissa paikka, josta käsin toiminnan koordinointi tapahtuu. Luonnollisin sijaintipaikka koordinoinnille ja esimerkiksi osaamiskeskuksen johtajan sijoittumiselle on osaamiskeskuksen ylläpitäjätaho.

8.1.3. Johtaminen ja henkilöstörakenne

Osaamiskeskus on laaja ja monimutkainen eri toimijoiden verkosto, jossa johtajalta edellytetään erityistä taitoa luoda yhteistyötä eri tahojen välille. Parhaimmat edellytykset osaamiskeskuksen johtamiselle syntyvät monipuolisesta kokemuksesta sosiaalialan hallinnon, käytännön, tutkimuksen ja opetuksen tehtävissä. Koska osaamiskeskuksen toimialana on koko sosiaaliala, ei pitkälle mennyt erikoistuminen yhden asiakasryhmän tai tehtävän kysymyksiin ole niin keskeistä kuin kyky ylittää eri sektoreiden ja toimijatahojen rajoja, ja sen pohjalta luoda uusia sosiaalialan osaamista parantavia rakenteita. Työryhmän käsityksen mukaan osaamiskeskusten johtajalta tulisi edellyttää hyvää käytännön kehittämiseen liittyvää asiantuntemusta, tieteellistä pätevyyttä sekä kokemusta hallintotehtävistä.

Osaamiskeskuksen toiminta hajautuu useille eri sosiaalialan osaamisalueille, mikä merkitsee myös vaatimusta eri alojen korkeatasoisesta tieteellisestä asiantuntemuksesta. Osaamiskeskuksessa luodaan uutta, käytännöstä nousevaa tutkimukseen perustuvaa tietoa ja varmistetaan tiedon jatkuva karttuminen ja laaja hyödyntäminen. On tärkeää, että kunkin erityisosaamisalueen (varhaiskasvatuksen, lastensuojelun, päihdehuollon, vammaispalvelujen, vanhustenhuollon) tieteellisestä tutkimuksesta ohjaa ko. alasta tieteellisen pätevyyden omaava henkilö, jolla on myös vastuu oman alansa opetuksen kehittämisestä. Tällaisia henkilöitä ovat yliopiston sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen professorit, lehtorit ja yliassistentit, sekä väitelleet tutkijat.

Ammattikorkeakoulujen rooli sosiaalialan tutkimus- ja kehittämistoiminnassa on merkittävä. Ammattikorkeakoulujen yliopettajilla edellytetään myös tieteellistä jatkotutkintaa. Tieteellisen jatko-opetuksen antaminen ja tieteellisen tutkimuksen ohjaaminen on selkeästi yliopistojen tehtävä. Yliopistojen tutkimuksessa korostuu tieteellisyys, kun

taas ammattikorkeakoulujen tutkimuksessa painottuu soveltava tutkimus- ja kehittämistoiminta.

Osaamiskeskuksessa tehtävän tieteellisen tutkimuksen ohjauksen liittäminen edellä esitetyin tavoin kiinteästi yliopiston perustehtäviin sekä varmistaisi käytännön ja tutkimuksen yhteen liittymisen että myös pitkällä tähtäyksellä kehittäisi yliopistoissa sosiaalityöntekijöiden ja lastentarhanopettajien koulutusta vastaamaan entistä paremmin käytännöstä nouseviin tarpeisiin. Työmenetelmien kehittäminen edellyttää ammattikäytäntöä hyvin hallitsevien työntekijöiden ja tutkijoiden yhteistyötä. Jatkotyön tehtävä on selvittää, minkälaisia resursseja tämä uudenlainen vastuu sosiaalialan erityisosaamisen kehittämisestä edellyttäisi.

Yhteys yliopistoon ja ammattikorkeakouluun on hyvin oleellista, koska osaamiskeskukseen kuuluvien toimintayksiköiden on oltava oman alansa kehittämisen ja erikoisosaamisen kärkipaikkoja. Sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen professorit, sekä käytännön opetuksesta vastaavat lehtorit, samoin kuin ammattikorkeakoulujen yliopettajat ja lehtorit voivat työskennellä tietyn ajan osaamiskeskuksessa. Osaamiskeskuksessa voivat työskennellä myös opinnäytetöiden tekijät, kuten väitöskirjojen, lisensiaatintöiden, pro gradujen ja ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden tekijät. Osaamiskeskuksessa työskentelevät myös erillisrahoituksella toimivien kokeilu- ja kehittämishankkeiden henkilöstö.

Myös muun henkilöstön pätevyydelle voidaan asettaa erityisvaatimuksia (tutkijakoulutus, ammatilliset pätevyudet, erikoispätevyudet, kehittämistyön kokemus). Silloin kun osaamiskeskus sijoittuu sosiaalihuollon yksiköihin on niiden henkilöstörakenteessa ja -mitoituksessa otettava huomioon yksikölle kuuluvat opetus-, tutkimus- ja kehittämiss tehtävät. Näissä yksiköissä vakituisen henkilöstön osuus on oltava riittävän suuri, jotta myös erityisosaamisen levittäminen ja hyödyntäminen on mahdollista.

8.2. Rahoitus

8.2.1. Monikanavainen rahoitus

Sosiaalialan osaamiskeskusten tehtävät ovat laajat, minkä vuoksi myös rahoitus tulee useaa eri kanavaa pitkin. Kokonaisrahoitus koostuisi valtionavustuksen lisäksi suurelta osin erilaisesta hankerahoituksesta, erityispalvelujen tuottamisesta saatavista maksuista sekä mahdollisesta kuntien maksamasta perusrahoituksesta.

Työryhmän arvio on, että valtionavustus tulisi toiminnan alkuvaiheessa muodostamaan noin viidesosan osaamiskeskuksen rahoituksesta, lopun rahoituksen tullessa muita kanavia pitkin. Osaamiskeskuksen toiminnan tuloksellisuuden kannalta tulee olemaan oleellista, miten hyvin osaamiskeskus onnistuu hankkimaan toisaalta hankerahoitusta, toisaalta sitouttamaan kunnat palvelujen ostamiseen tai perusrahoituksen tukemiseen.

Sosiaalialan osaamiskeskus on yhteistoimintaverkoston, joka jo sinällään mahdollistaa resurssien yhteiskäytön eli tuo mukanaan niin sanottuja synergiaetuja. Verkoston luominen ja ylläpitäminen edellyttää kuitenkin pysyvää valtionavustusta. Ydintoimintoihin kohdistuvan valtionavustuksen oletetaan mahdollistavan sekä hankerahoituksen

aktiivisen hyödyntämisen että myös sellaisten uusien yhteistyörakenteiden syntymisen mitä osaamisen kehittäminen edellyttää.

Ydintoimintojen rahoituksen lisäksi tullaan myöhemmin vielä tarkemmin selvittämään, minkälaista resursointia erityisosaamisen kehittäminen ja ylläpitäminen vaatii ja minkälaisia eri tahojen toimenpiteitä sen turvaamiseksi tarvitaan. Erityisosaamisen kehittäminen vaatii tieteellistä tutkimusta, josta vastaavat yliopistot. Jos tutkimusta oleellisesti suunnataan lähemmäksi käytäntöä luomalla pysyvä rakenne yliopiston ja kuntien palvelutuotannon välille, on selvitettävä sen edellyttämät resurssit.

Rahoitusta koskien työryhmä ehdottaa

- valtionavustusta ydintoimintoihin
- sosiaalialan erityisosaamisen kehittämiseen ja ylläpitämiseen vaadittavan resursoinnin jatkoselvittelyä
- hankerahoituksen ohjaamista siten, että ne tukevat osaamiskeskusten kehittämistyötä

8.2.2. Valtionavustus perustoimintoihin

Toiminnan jatkuvuuden turvaaminen edellyttää pysyvää perusrahoitusta, johon työryhmä ehdottaa suunnattavaksi valtionavustusta. Tarkoituksena on, että valtionavustuksen turvin voidaan vakiinnuttaa alueellisesti kattava osaamiskeskustoiminta, välittää erityisosaamista ja -palveluja sekä ylläpitää koulutus- ja tutkimustoiminnan edellyttämät yhteistyörakenteet.

Valtionavustuksen on tarkoitus olla määräytymisperusteiltaan mahdollisimman yksinkertainen. Avustuksen suuruus määräytyisi erityisesti käynnistymisvaiheessa pitkälti kunkin osaamiskeskuksen väestöpohjan suuruuden sekä muiden laskennallisten, toiminnan kustannuksia kuvaavien tekijöiden perusteella.

Valtion tuen tulisi määräytyä yksinkertaisilla laskennallisilla perusteilla. Pääasiallisena laskentaperusteena olisivat osaamiskeskuksen toimintapiiriin kuuluvan väestön määrä ja toiminta-alueen laajuus sekä muut alueelliset olosuhdetekijät. Tällaisia olosuhdetekijöitä olisivat lähinnä alueen kuntien lukumäärä, keskimääräistä kalliimpi yleinen hintataso, väestön eri kieliryhmät tai mahdollinen kansainvälinen toiminta.

Ruotsinkielisten asukkaiden tarvitsemia palveluja varten perustettaisiin erillinen valtakunnallinen osaamiskeskus, jolla on oma lähinnä väestömäärään suhteutettu rahoitus. Näin ollen niiden muiden keskusten valtionavustus, joiden alueella olisi suhteellisen paljon ruotsinkielisiä asukkaita, voisi olla hieman pienempi. Kieliryhmien mukaan määräytyvä valtionavustus otettaisiin huomioon siten, että saamenkielisten palvelujen järjestäminen lisäisi Pohjois-Suomen alueen osaamiskeskuksen valtionavustusta.

8.2.3. Valtionavustus erityisosaamisen kehittämiseen

Perustoimintoihin suunnattavan valtionavustuksen lisäksi työryhmä ehdottaa jatkotyönä selvitettäväksi, minkälaista erillistä määrärahaa sosiaalihuollon erityisosaamisen kehittämiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan. Vastuu erityisosaamisen ylläpitämisestä ja

kehittämisestä on osaltaan myös valtiolla, vastaavasti kuin terveydenhuollossa, ja yliopistot ovat siinä keskeisessä roolissa. Edellä esitetty ehdotus tieteellisen johtamisen sitomisesta yliopistojen henkilöstön tehtäviin merkitsee sellaista yliopiston tehtävien laajentumista, joka edellyttää myös resurssitarpeen selvittelyä. Jatkotyön tehtävänä on selvittää, missä määrin resursseja tarvitaan toisaalta tieteellisestä johtamisesta aiheutuvan työn kompensoimiseksi toisaalta muun sellaisen tieteellisen työn mahdollistamiseksi, jota erityisosaamisen kehittäminen vaatii.

8.2.4. Toiminnan muu rahoitus ja sen suhde valtionavustukseen

8.2.4.1. Erityispalvelujen tuottaminen

Sosiaalihuollon palveluiden järjestämisvastuu kuuluu kunnille. Siltä osin kuin sosiaalialan osaamiskeskukset tuottaisivat palveluja, voisivat kunnat ostaa niitä samojen periaatteiden mukaan kuin muiltakin palvelujen tuottajilta. Valtion tuki ohjautuisi laskennallisen valtionosuusjärjestelmän kautta kunnille. Tältä osin työryhmä ei ehdota mitään muutoksia nykyiseen käytäntöön.

8.2.4.2. Hankerahoitus

Sekä ammattikorkeakoulujen että yliopistojen rahoituksesta perustuu nykyisin huomattava osa ulkopuoliseen rahoitukseen. Tutkimukseen käytettävissä oleva ulkopuolinen rahoitus ohjautuu rahoittajan intressien mukaisiin aiheisiin. Esimerkiksi sosiaalihuollon tutkimuksen näkökulmasta tilanne on ongelmallinen, koska ulkopuolisen rahoituksen osuus on vähäinen.

Periaatteena tulisi olla, että sosiaalialan osaamiskeskukset voisivat osallistua eri hankkeisiin mahdollisimman joustavasti. Hankekohtaisen rahoituksen tarkemmat ehdot ja pelisäännöt ratkeaisivat kunkin järjestelmän sisäisten perusteiden mukaan. Koska sosiaalialan osaamiskeskusten hallintomalli voisi edellä kuvatulla tavalla olla jossain määrin erilainen, voisi myös osaamiskeskustoiminnan rahoitusedellytyksissä olla tältä osin eroja.

Työryhmä esittää,

- että STM ja OPM painottavat sosiaalialan osaamiskeskuksia tehdessään vuosien 2000 – 2006 rakennerahastotoimintaa koskevia ratkaisuja ja suosituksia,
- että perustamishankejärjestelmän uudistuksessa otettaisiin huomioon se, että useiden kuntien alueellisia sosiaalihuollon kehittämishankkeita voitaisiin luoda ja toteuttaa osaamiskeskusten avulla ja että näitä hankkeita voitaisiin tukea uudella järjestelmällä, ja
- että raha-automaattivaroilla tuettaisiin voimakkaasti yhdistysten ja säätiöiden avustuskelpoista alueellista kokeilu- ja kehittämistoimintaa. Tämä avustettu toiminta tukeutuisi alueellisiin osaamiskeskuksiin varsinkin hankkeiden suunnittelun, koulutuksen, toimintojen ja hankkeiden arvioinnin osalta.

8.2.5. Rahoituksen aikataulus

Vuoden 2001 valtion talousarvion perusteella osaamiskeskustoiminnan valmisteluun on käytettävissä 4,9 milj. markan suuruinen määräraha. Määrärahalla rahoitetaan hakemusten perusteella alueellisten osaamiskeskusten valmistelua työryhmän jäljempänä ehdottaman suunnitelman pohjalta. Sosiaali- ja terveysministeriö tekee alueellisten toimijoiden kanssa erilliset toimeksiantosopimukset, jotka sisältävät osaamiskeskustoiminnan valmistelemiseksi tarvittavat toimenpiteet ja niiden rahoituksen. Hakemusprosessissa varmistetaan erityisesti se, että valmistelu etenee koko sosiaalialaa koskien ja kattaa koko maan.

Vuonna 2002 siirryttäisiin pysyvään valtionavustukseen, jonka turvin kuhunkin osaamiskeskukseen voidaan palkata riittävästi henkilökuntaa ottaen huomioon asukasluku, maantieteellinen laajuus, kielikysymys sekä muut olosuhdetekijät. Tämä edellyttää sitä, että vuoden 2001 aikana valmisteltaisiin tarvittavat säännökset valtionavustuksen pysyvistä määräytymisperusteista. Myös riittävät resurssit erityisosaamisen vaatiman tieteellisen tutkimuksen turvaamiseen pyritään varmistamaan.

Ydintoimintoihin tarvittava valtionavustus olisi aluksi suuruusluokaltaan 25 milj. markkaa. Tämän lisäksi pyritään varaamaan vuodesta 2003 lähtien 5 milj. markkaa käytettäväksi valtakunnallisiin erityistehtäviin soveltavan, osaamiskeskusten keskinäisen työnjaon perusteella.

Valtiovarainministeriötä edustava jäsen Raija Koskinen toteaa, että mahdolliset uudistukset tulee toteuttaa vahvistettujen taloussuunnitelmien puitteissa valtion kokonaisuusmenojen lisäämättä.

8.3. Tarvittavat säädösmuutokset ja niiden aikataulu

Työryhmä esittää, että sosiaalihuoltolaista kumottaisiin opetussosiaalikeskustoimintaa koskeva 52 § sekä sosiaalihuoltoasetuksesta vastaavasti 19 ja 19 a §, ja sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin sosiaali-alan osaamiskeskustoimintaa koskevia säännöksiä. Sosiaalihuoltolaissa säädettäisiin osaamiskeskustoiminnan tavoitteista, sekä osaamiskeskusten tehtävistä ja hallinnosta. Lisäksi laissa olisi säännökset valtion rahoituksesta osaamiskeskustoiminnalle.

Työryhmä esittää myös, että osaamiskeskustoimintaa kehittämään ja koordinoimaan perustettaisiin sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunta, joka toimisi eri osaamiskeskusten ja viranomaisten välisenä keskustelufoorumina, ja tätä neuvottelukuntaa koskeva säännös sisällytettäisiin sosiaalihuoltolakiin.

Asetuksella annettaisiin tarkempia säännöksiä muun muassa sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnan kokoonpanosta ja tehtävistä.

Vuodelle 2001 ei tarvittane vielä osaamiskeskustoimintaa koskevia kattavia säännöksiä. Valmisteluvaiheen kokemukset voitaisiin ottaa huomioon ennen pysyvämpiä rakenteellisia ratkaisuja. Tarvittavat säännökset valmisteltaisiin vuoden 2001 aikana. Säädöstasolla olisi otettava huomioon ainakin eri osaamiskeskusten alueellisesti katta-

vien toimialueiden vahvistaminen sekä osaamiskeskuksille asetettavat vähimmäisedellytykset päätöksenteon ja valtionavustuksen hallinnoinnin näkökulmasta.

8.4. Suunnitelma koko maan kattavasta sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta

8.4.1. Yhteistyössä valmisteltu suunnitelma

Työryhmän esittämä suunnitelma koko maan kattavasta osaamiskeskustoiminnasta on syntynyt alueellisten toimijoiden aloitteesta, mutta läheisessä yhteistyössä opetusosiaa-likeskustyöryhmän kanssa. Eräillä alueilla suunnittelu oli jo käynnissä ennen työryhmän työn käynnistymistä, mutta useimmilla alueilla suunnittelu alkoi kuluvan vuoden aikana.

Tieto siitä, että toimintaan on mahdollista myöhemmin saada valtionavustusta, on lisännyt valmiutta sijoittaa myös paikallisesti resursseja opetuksen, tutkimuksen ja käytännön uuteen organisointiin.

Alueellisten hankkeiden suunnittelijat raportoivat työryhmälle suunnitelmiaan kirjallisesti ja vierailivat kuultavina työryhmän kokouksissa. Työryhmän jäsenet, puheenjohtaja ja sihteerit osallistuivat alueilla järjestettäviin suunnittelukokouksiin ja työryhmän työskentelystä syntyneitä kirjallista aineistoa toimitettiin myös alueellisille toimijoille tiedoksi. Työnsä loppuvaiheessa työryhmä pyysi vielä kultakin työryhmältä kirjallisen suunnitelman kustakin hankkeesta, josta toivottiin ilmenevän osaamiskeskuksen ylläpitäjätaho ja hallinto, alueellinen ulottuvuus, keskeiset toimijat, suunnitteluvaiheen rahoitus ja sisällölliset painotukset. Oheinen kuvaus kustakin hankkeesta on tehty tämän aineiston perusteella.

Alueellisten hankkeiden suunnittelussa eniten keskusteluja käytiin siitä, miten laajoja osaamiskeskuksia tavoitellaan ja mitkä ovat niiden keskinäiset maantieteelliset rajat. Työryhmä ei asettanut mitään rajoituksia tai ehtoja siitä, mitä olemassa olevia kuntien välisiä hallinnollisia rajoja olisi noudatettava. Kullakin alueella on käyty sisäisiä neuvotteluja ja etsitty parasta mahdollista alueellista kokonaisuutta. Alueellisten hankkeiden suunnittelijat ovat törmänneet kysymykseen siitä, olisiko osaamiskeskusten maantieteellisten rajojen noudatettava esimerkiksi sosiaalihuollon kuntayhtymien, läänien, maakuntien yhteenliittymien tai terveydenhuollon miljoonapiirien rajoja. Myös ruotsinkielisen osaamiskeskuksen vastuualue on noussut esiin kysymyksenä siitä, mikä on suomenkielisen ja ruotsinkielisen osaamiskeskuksen työnjako kaksikielisillä alueilla.

Työryhmässä haluttiin ottaa kantaa sen puolesta, että osaamiskeskukset eivät saisi rikkoa sosiaalihuollon kuntayhtymien (erityishuollon tai päihdehuollon) maantieteellistä työnjakoa. Perusteluna on se, että kuntayhtymät ovat keskeisiä erityispalvelujen tuottajia, mikä on myös osaamiskeskusten yksi tehtävä. Oheisessa suunnitelmassa ei täysin pystytty ottamaan huomioon tätä näkökohtaa. Muiden hallinnollisten rajojen ei katsottu olevan sellaisia, että niiden ylittäminen haittaisi toimivien osaamiskeskusten syntymistä.

Kaikki osaamiskeskukset toteuttavat niitä tehtäviä, jotka työryhmä on määritellyt osaamiskeskusten tehtäviksi ja kaikkien toiminta tulee koskemaan koko sosiaalialaa.

Osaamiskeskusten sisällölliset painotukset ovat jonkin verran erilaisia ja jokaisella on myös oma selvä profiili tietynlaisena osaamiskeskuksena. Toisaalta suunnittelun tässä vaiheessa päähuomio useimmilla alueilla on ollut toiminnan organisoinnissa ja sisällölliset kysymykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Yhteisten tehtävien lisäksi työryhmä on ottanut kantaa kysymykseen osaamiskeskuksen johtajan pätevyydestä ja henkilöstörakenteesta. Sitä vastoin hallintomalli on ollut vapaasti alueellisten toimijoiden suunniteltavissa. Tässä suunnitteluvaiheessa sisällölliset painotukset ja profiloituminen on määräytynyt sen mukaan, mikä taho on ollut aloitteentekijä ja keskeinen toimija.

Keskeisiä toimijatahoja kaikissa osaamiskeskuksissa ovat alueen kunnat, yliopistot, ammattikorkeakoulut, lääninhallitukset ja maakuntaliitot. Tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat mm. alan järjestöt ja yritykset, TE-keskukset, sekä sairaanhoito- ja erityis- huoltopiirit.

Työryhmä ehdottaa, että oheinen koko maan kattava suunnitelmaa osaamiskeskusten organisoinnista toteutetaan.

8.4.2. Kuvaus alueellisista osaamiskeskuksista

8.4.2.1. Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ESO)

Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (ESO) toimialue kattaa Päijät-Hämeen, Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakunnat. Väestöpohja on kaikkiaan noin 1 580 000 asukasta, josta pääkaupunkiseudun (Espoo, Helsinki, Kauniainen, Vantaa) osuus on noin 950 000. Kuntia alueella on 46.

Osaamiskeskuksen organisaatio on verkostomainen siten, että sillä on keskeinen toimipiste Lahdessa, kaupunkisosaalityön opetuskeskus sekä tutkimusklinit Helsinkiin ja muita alueellisia toimipisteitä. Kaupunkisosaalityön osaamiskeskus vastaa mm väestömäärältään itsenäistä osaamiskeskusta, mutta sen hallinnollinen yhteys Etelä-Suomen osaamiskeskukseen on vielä neuvoteltavana.

Keskus organisoituu neuvottelukunnan alaiseksi yhteistyöyksiköksi, jota johtaa koko toiminnasta vastaava johtaja. Keskuksessa on suunniteltu olevan muun muassa johtajan, tutkimusjohtajan, yliopistolehtorin, yliopettajan ja koulutussuunnittelijan toimet sekä erityisosaajien verkostosta vastaava suunnittelija. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle Lahden verkostoyliopiston kanssa suunniteltu sosiaaligerontologian professuuri sijoittuisi ESO:n Lahden yksikköön, samoin Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenian sosiaalialan tutkimustoiminta ja osa täydennyskoulutus-toiminnasta. Kaupunkisosaalityön klinikatoiminnassa luodaan ammattikäytäntöjen tutkimusympäristö ja urbaaneihin sosiaalisiin ongelmiin vastaava kehittämistoiminnan verkosto pääkaupunkiseudulle ytimenä kaupunkisosaalityön opetus- ja tutkimusklinit.

Etelä-Suomen osaamiskeskus voi profiloitua väestön vanhenemiseen liittyvään palvelutoimintaan, ja mukana olevilla keskeisillä toimijoilla on vankkaa osaamista myös muun muassa lastensuojelun, varhaiskasvatuksen ja nuorisotyön aloilla.

Kaupunkitutkimuksella ja suurkaupunkialueen sosiaalisten kysymysten ja sosiaalipalvelujen tutkimuksella on Helsingin kaupungin ja Helsingin yliopiston yhteistyössä pitkät perinteet. Pääkaupunkiseudulla tapahtuva ns. kaupunkisosaaliryöön kehittäminen palvelee paitsi pääkaupunkiseutua, myös koko maata esimerkiksi sellaisen kysymysten osalta kuin monikulttuurinen yhteiskunnallinen eheys ja alueellinen viihtyvyys, vaikeutuva ja laajeneva huumeongelma tai lasten ja nuorten sekä monimuotoistuvien perheiden hyvinvointi.

Moniammatillisen kaupunkisosaaliryöön osaamiskeskuksen ydinyksiköksi suunniteltu sosiaaliryöön tutkimus- ja opetuslinikka sijoitetaan Vuosaareen Helsingin sosiaali- ja terveystalvelukeskus Albatrossin yhteyteen.

Varhaiskasvatuksesta osaamiskeskuksessa vastaavat mm. Lahden, Helsingin ja Espoo-Vantaan ammattikorkeakoulut sekä Helsingin yliopiston OKL ja tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia.

Suunnitteluvaiheen rahoituksesta on alustavasti neuvoteltu mm. Lahden kaupungin, Päijät-Hämeen liiton ja Helsingin kaupungin kanssa. Suunnittelu ja toiminnan käynnistys voi alkaa heti vuoden 2001 alussa.

Helsingin kaupunki on varannut vuoden 2001 budjettiin varat kaupunkisosaaliryöön opetus- ja tutkimuslinikan suunnitteluun.

8.4.2.2. Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus

Hämeen ja Satakunnan osaamiskeskus kattaa Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Satakunnan maakunnat. Alueella on 78 kuntaa ja väestöpohja 850 000 asukasta. Osaamiskeskus tulee toimimaan hajautettuna useisiin kunnallisiin sosiaalitoimen yksiköihin ja mahdollisesti myös muihin yksiköihin sijoittuneena. Toimipisteet tulisivat ainakin Hämeenlinnaan (lastensuojelu), Tampereelle (aikuissosiaaliryö) ja Poriin (innovatiivinen hyvinvointipalvelujen tutkimus-, kehittämis- ja opetuskeskus), sekä niille paikkakunnille, joihin varhaiskasvatukseen liittyvät osaamiskeskuksat perustetaan.

Hämeen ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskuksen hallinnollinen ylläpitäjä on kuntien omistama Sosiaalikehitys Oy. Yhtiön hallituksessa ovat edustettuina kuntien lisäksi Tampereen yliopisto, Etelä-Suomen lääninhallitus, työvoimatoimisto ja Stakes. Osaamiskeskusta varten on vuonna 2000 perustettu eri toimijat yhteen nivova laajapohjainen neuvottelukunta ja suppeampi ohjausryhmä. Neuvottelukunnan puheenjohtajana ovat veturikaupunkien kunnanjohtajat vuorollaan ja ohjausryhmän puheenjohtajana ylläpitäjätahon edustaja. Työryhmiä perustetaan tarpeen mukaan aihekohtaisia valmistelutehtäviä varten.

Kanta-Hämeessä ja Satakunnassa toiminta on alkanut jo vuonna 2000 ESR-rahoituksen avulla. Hämeenlinnassa sijaitsevaan lastensuojelun erityispalveluyksikköön on palkattu kaksi erikoistutkijaa, joista toinen toimii erityisesti yhteistyössä yliopistollisen opetuksen ja tutkimuksen kanssa ja toinen vastaavasti rakentaa yhteyttä ammattikorkeakoulun opetuksen ja tutkimukseen. Satakunnassa (Porissa) aloittaa 1.8.2001 toimintansa hyvinvoinnin tutkimus-, kehittämis- ja opetuskeskus, jonka tehtävänä on verkottaa satakuntalaisia toimijoita – ja suunnitteluprojekti VERSO. VERSO-projekti on käynnistynyt jo ennen valtakunnallista osaamiskeskusvalmistelua ja sen tehtävät ovat

laajasti hyvinvointipolitiikkaan liittyviä. Osaamiskeskustoiminta tulee olemaan osa tämän laajan verkoston toimintaa.

Pirkanmaalle rahoitusta pyritään samaan siten, että toiminta pääsisi alkuun vuonna 2001. Tampereen yliopiston opettajakoulutuslaitoksen varhaiskasvatuksen yksikkö valmistelee vuodelle 2001 rahoitushakemuksen, jolla osaamiskeskustoimintaa varhaiskasvatuksen osalta päästään suunnittelemaan.

8.4.2.3. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ISO)

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toimialueena on koko Itä-Suomen lääni sekä Kainuun maakunta, joiden alueella on yhteensä 78 kuntaa. Alueen väestöpohja on noin 690 000 asukasta.

Keskuksen toimipaikat on suunniteltu sijoitettavan neljään maakunnalliseen keskukseseen, Joensuuhun, Kajaaniin, Kuopioon ja Mikkeliin erilaisiin toiminnassa oleviin toimipisteisiin. Osaamiskeskustoimintaan liittyy myös opetusklinikkamallin kehittäminen Itä-Suomeen.

Osaamiskeskus organisoituu yhdistyksen alaisuuteen. Taustayhteisönä on Itä-Suomen opetussosiaalikeskusten kannatusyhdistys ry. Alueen kunnat, koulutusorganisaatiot ja muut toimijat sitoutuvat keskuksen toimintaan yhdistyksen jäsenyyden kautta. Osaamiskeskustoimintaa ohjaamaan kannatusyhdistys valitsee neuvottelukunnan ja johtoryhmän. Neuvottelukunta on keskuksen korkein päättävä elin, jossa on alueellisen edustavuuden lisäksi riittävä edustus sosiaalialan eri toimijoista.

ISO:n neljään toimipisteeseen sijoittuu vähintään yksi työntekijä. Yksi tiimin jäsenistä toimii keskuksen vetäjänä, joka yhdessä johtoryhmän kanssa vastaa koko keskuksen toiminnasta. ISO:ssa tulee lisäksi toimimaan tarpeen mukaan asiantuntijoita ja hankekohtaista henkilöstöä.

Erityisosaamisalueita ISO:ssa ovat lastensuojelu, vammaispalvelut, vanhustyö sekä kahteen viimeksi mainittuun liittyvät sosiaalitekniikkasovellutukset. Käynnistettävät opetuslinikat rakennetaan näille erityisosaamisen alueille oppilaitosten ja käytännön yksiköiden yhteistyönä. Opetusklinikkatoiminta kytetään myös varhaiskasvatukseen esimerkiksi vanhempien kanssa tehtävän työn sekä sosiaali- ja koulualan henkilöstön täydennyskoulutuksen muodoin. Toimijoina ovat Joensuun yliopiston kasvatustieteiden ja erityispedagogiikan laitokset, Kajaanin opettajakoulutusyksikkö ja Savonlinnan varhaiskasvatuksen yksikkö. Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitos on ISO:n toiminta-alueella ainut sosiaalityön koulutusta antava yksikkö. Sen rooli yhteistyökumppanina on keskeinen sosiaalityön osaamisen turvaamisessa. Keskeisiä toimijoita ovat myös Mikkelin, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon ammattikorkeakoulut sekä Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Toimipisteiden perustamiseen on haettu EU-rahoitusta. Valtion erityisavustuksen avulla pidetään yllä keskuksen perustoimintoja ja kehitetään opetuslinikkatoimintaa. Muu rahoitus toteutuu tutkimus- ja kehittämishankkeiden avulla; lähteinä voivat olla EU, Suomen Akatemia, muut ministeriöt ja RAY. Tulorahoitusta kerätään myös keskuksen osaamisen ja asiantuntijuuden myymisestä ulkopuolisille tahoille.

8.4.2.4. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Osaamiskeskuksen toiminta-alueena ovat Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakunnat, väestöpohjaltaan 325 000 asukasta. Maakuntien alueella on 27 kuntaa. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta käynnistetään ammattikorkeakoulujen tiloissa Elimäellä ja Lappeenrannassa/Imatralla.

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu toimii käynnistysvaiheen projektin hallinnoijana. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu ja Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu yhdessä tarjoavat osaamiskeskustoiminnalle mm. tutkijat, erityispalvelujen asiantuntija-avun ja koulutuspalvelut. Yliopistot kytkeytyvät osaamiskeskuksen toimintaan erityisasiantuntijustarpeiden mukaan.

Toiminnan käynnistäminen on suunniteltu tapahtuvan projektiorganisaation voimin, joka muodostuu projektipäälliköstä ja kahdesta alueellisesta koordinaattorista (Etelä-Karjala ja Kymenlaakso) ja tutkimuksen ja erityisosaamisen asiantuntijoista. Organisaatio on suunniteltu joustavaksi ja mm. koordinaattorit toivotaan löytyvän sosiaalialan työelämän edustajista, jotka toimivat projekti-organisaatiossa. Osaamiskeskuksen käynnistymisen projektivaiheen aikana luodaan ja miehitetään keskuksen organisaatio. Se noudattanee projektin organisaatorakennetta eli henkilöstön ydin on osaamiskeskuksen johtaja, sosiaalialan työelämäyhteyksien hoidosta vastaavat asiantuntijat ja tutkimustiimi. Lisäksi eri kehityshankkeiden henkilöstö työskentelee osaamiskeskuksessa kyseisen tehtävän vaatiman ajan. Ammattikorkeakoulujen henkilöstö ja opiskelijat ovat osana osaamiskeskusta kehityshankkeiden kautta.

Vahvimpia osaamisalueita ovat varhaiskasvatuksen ja lastensuojelutyön välinen yhteistyö, syrjäytymisvaarassa olevien ammatillisen ja sosiaalisen kuntoutuksen mallin kehittäminen, huume- ja päihdetyö, vanhusten huolto, toiminta- ja arviointitutkimuksen soveltaminen sosiaalialalla, tietojärjestelmien kehittäminen sekä lähialueyhteistyö. Varhaiskasvatuksen lisä- ja täydennyskoulutuksen ja kehittämisen osuus on suunniteltu toteutuvan Joensuun yliopiston toimesta.

Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus projektin vuoden 2001 kokonaiskustannukset ovat 4,4 milj., josta 2,4 milj. on erilaista hankerahoitusta eri rahoituslähteistä. Etelä-Suomen lääninhallitukselle ja maakuntaliitoille on jätetty rahoitushakemus lokaan 2000 lopussa.

8.4.2.5. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Keski-Suomen osaamiskeskuksen toiminta alue on Keski-Suomen maakunta, jonka alueella on 30 kuntaa ja asukkaita noin 259 000. Osaamiskeskuksen keskuspaikkana tulee olemaan maakuntakeskus Jyväskylä. Osaamiskeskusta on ollut suunnittelemassa työryhmä, jossa on edustus Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveyspalvelukeskuksesta, Jyväskylän yliopiston sosiaalityön koulutuksesta, Niilo Mäki Instituutista ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutuksesta. Yhteistyökumppaneina osaamiskeskuksessa tulee edellä mainittujen lisäksi olemaan muut alueen kunnat, kuntayhtymät, yliopiston alan laitokset ja tutkimusyksiköt sekä kolmannen sektorin toimijat, säätiöt ja järjestöt.

Osaamiskeskuksen hallinnoinnista vastaa Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry. Toimintaa ohjaamaan ja seuraamaan on määrääjäksi valittu yhdistyksen hallitus. Valtion perusrahoituksen avulla palkataan johtaja, suunnittelija ja kolme hankeveittäjää.

Keski-Suomen osaamiskeskuksen keskeiset erikoisosaamisalueet varhaiskasvatusta ja lastensuojelua, sosiaalialan kuntouttava työ, sekä interventiomenetelmien arviointi ja sosiaalisten vaikutusten arviointi. Varhaiskasvatuksen vastuullinen asiantuntija on ollut Niilo Mäki Instituutti. Vastaisuudessa varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden määrää lisätään niin, että mukaan tulevat Jyväskylän yliopiston varhaiskasvatuksen laitos ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelma. Samalla hankealueita laajennetaan.

Osaamiskeskuksen suunnitteluvaiheessa tarvitaan valtion taholta rahoitusta perushenkilöstön (5 kpl) palkkaamiseen ja heidän työtilakustannuksiinsa. Johtaja, yhdessä hankeveittäjien kanssa, etsii erillisrahoituslähteitä tutkimus- ja kehittämishankkeiden toteuttamiseen.

8.4.2.6. Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus

Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen alue kattaa Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien alueet, joilla on yhteensä 57 kuntaa. Alueen väestöpohja on 441 000 asukasta, josta ruotsinkielisten osuus on 98 000 (maakuntatilastot 6/2000). Osaamiskeskuksen ruotsinkielinen nimi olisi De österbottniska landskapens kompetenscentral inom det sociala området.

Suunnitellut toimipaikkakunnat ovat maakuntien keskuskaupungit Kokkola, Seinäjoki ja Vaasa, sekä seutukunnat.

Kehittämävaiheen verkosto-organisaatiossa toimivat alueelliset ohjausryhmät, joissa ovat edustettuina keskeiset toimijatahot, sekä toiminnallinen johtoryhmä, jossa on alueellisten ohjausryhmien edustus ja koordinoitavastaava. Seinäjoen ammattikorkeakoulu koordinoi hankkeen käynnistämävaihetta.

On suunniteltu, että osaamiskeskusta vetäisi johtaja, jolla on alan tieteellinen jatkotutkimus. Lisäksi osaamiskeskuksessa olisi alueellisia projektipäälliköitä, joilla on käytännönlähtöisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan asiantuntemus. Lisäksi tehtäviä hoitavat yhteistoimintasopimusperusteisesti tutkimus- ja kehitystoiminnan osalta erikoistutkija sekä koulutussuunnittelun ja täydennyskoulutuksen osalta koulutussuunnittelija/lehtori. Hankekohtaisesti osaamiskeskuksessa toimii projektitutkijoita ja keskuksessa on tutkijakoulutuspaikkoja.

Erityisiä painopisteitä Pohjanmaan maakuntien osaamiskeskuksessa ovat menetelmällinen kehittämistyö ja kokeiluprojektit, arviointitutkimuksen/ sosiaalityön menetelmien arviointimallien kehittäminen ja vaikuttavuuteen liittyvän asiantuntijuuden kehittäminen, palveluverkostojen ja hyvinvointistrategioiden kehittäminen, sekä pohjoismainen yhteistyö. Sisällöllisiä teemoja ovat muun muassa aluelähtöinen sosiaalityö, maahan-

muuttajien parissa tehtävä työ, lastensuojelu, sekä päihdetyö, kriminaalityö ja vanhus-työ.

Varhaiskasvatuksen, päivähoidon ja erityishoidon kehittämistoiminnan ja täydennyskoulutuksen toteuttamisessa osaamiskeskuksen toimintatapa on verkottunut, toimijoina ovat Tampereen yliopisto, Chydenius-instituutti, Jyväskylän, Oulun ja Vaasan yliopistot, sekä alueen ammattikorkeakoulut.

Alueellisten ohjausryhmien toiminnan rahoittavat toimijaosapuolet. Koordinointivas- tuun rahoitus tulee hankerahoituksena ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun rahoitukse- na. Käynnistämiseen haetaan ESR -rahoitusta maakunnallisilla, yhdensuuntaisilla ha- kemuksilla.

8.4.2.7. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus kattaa Lapin ja Oulun läänien alueen lu- kuun ottamatta Kainuun maakuntaa. Tämän 64 kunnan muodostaman alueen väestö- pohja on noin 560 000 asukasta.

Hanketta kehitetään samanaikaisesti kahtena maantieteellisesti rinnakkaisena osiona: Lapin sosiaalialan yhteistoimintaverkoston muodostamana osaamiskeskuksena ja Ou- lun läänin osaamiskeskuksena.

Käytännössä osaamiskeskuksen organisoituminen tapahtuu erillissopimuksin osaamis- keskusten kanssa. Lapin sosiaalialan osaamiskeskus sijoittuu ensimmäisessä vaiheessa Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymän hallinnoimaksi. Oulun läänin osaamiskes- kus organisoidaan ensimmäisessä vaiheessa Oulun kaupungin sosiaali- ja terveystoi- men hallinnoimaksi. Vuoden 2001 alussa perustetaan molemmille alueellisille yksi- köille johtokunnat keskeisistä toimijatahoista sekä Pohjois-Suomen alueen neu- vottelukunta.

Molempiin alueellisiin osaamiskeskusyksiköihin on haettu rahoitusta maakuntaliitoista kehittämisohtajan, projektipäällikön sekä toimistosihteerin palkkaukseen.

Yhtenä keskeisenä painopistealueena on varhaiskasvatuksen ja varsinkin siihen liitty- vien erityispalvelujen kehittäminen. Varhaiskasvatuksen kehittämisen osalta vastuu Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa on Oulun yliopiston kasvatustietei- den ja opettajankoulutuksen yksiköllä. Keskeistä on uusien toimintamallien kehittämi- nen ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamis- keskuksen erityistehtävänä on saamelaisalueen sosiaalityön ja saamenkielisten hyvin- vointipalveluiden erityisosaamisen kehittäminen, sekä siihen liittyvä tutkimus- ja kou- lutus yhteistyössä saamelaisalueen kuntien, saamelaiskäräjien sekä järjestöjen kanssa.

Vuonna 2000 osaamiskeskuksen suunnitteluun on saatu rahoitusta STM:ltä, ja Oulun kaupunki on resursoinut suunnittelutyöhön yhden henkilön vuosityöpanoksen. Vuoden 2001 toiminta rahoitetaan Lapin läänin osalta yhteistyössä Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymän, muiden kuntien, yksityisten järjestöjen ja ammattikorkeakoulujen kanssa. Oulun läänin osaamiskeskuksen käynnistämisen vaiheen toiminta on suunniteltu rahoitettavaksi STM:n, maakuntaliiton ja Oulun kaupungin kanssa. Toiminnan käyn-

nistämiseen on haettu rahoitusta myös Lapin maakuntaliitosta Tavoite 1 -ohjelmasta (EAKR). Oulun läänin osaamiskeskuksen toiminta rahoitetaan Oulun kaupungin, maakuntaliiton ja STM:n rahoituksen turvin. Oulun läänin osaamiskeskuksen käynnistämiseen on haettu rahoitusta Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliitosta Tavoite 2 -ohjelmasta (EAKR).

8.4.2.8. Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus – Den finlandssvenska kompetenscentralen inom det sociala området

Ruotsinkielisen osaamiskeskuksen toiminta-alueena ovat kaikki Suomen ruotsinkieliset ja kaksikieliset alueet. Ruotsinkielisen väestön määrä Suomessa on runsaat 292 000 henkilöä, jotka asuvat 63 eri kunnan alueella.

Svenska social- och kommunalhögskolan (SSKH) on yhdessä Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen ja Helsingin kaupungin kanssa suunnitellut osaamiskeskusta. Suunnittelua varten on perustettu työryhmä, johon kuuluu edellä mainittujen tahojen lisäksi edustajat Suomen Kuntaliitosta, Mustasaaren kunnasta, Paraisten kaupungista, Finlands Svenska Socialförbundista, Kårkullan kuntayhtymästä, Folkhälsanista, Ahvenanmaan maakuntahallituksesta, Åbo Akademista, Yrkeshögskolan Arcadasta, Yrkeshögskolan Sydvästistä ja Svenska yrkeshögskolanista. Työryhmän puheenjohtajana toimii SSKH:n rehtori Henrik Hägglund. Muita yhteistyökumppaneita ovat SSKH:n tutkimuslaitos, Åbo Akademin varhaiskasvatuksen laitos ja Itä-Uudenmaan liitto.

Osaamiskeskus muodostuu opetus- ja tutkimuslinikasta sekä eri kehittämisalueista (forsknings- och utvecklingsmiljöer). Tarkoitus on kehittää alueellisia osaamisyksiköitä ja näiden osaaminen on tarkoitus saada koko ruotsinkielisen osaamiskeskuksen käyttöön. Klinikka on suunniteltu sijoittuvaksi Helsingin eteläiseen sosiaalitoimistoon ja se aloittaa toimintansa syksyllä 2001.

Erityisiä osaamisalueita ovat muun muassa vanhustenhuolto, päihdetyö, perhe- ja kriisityö ja lastensuojelu, sekä etnisiin vähemmistöihin liittyvä osaaminen.

Osaamiskeskuksen toimintaa koordinoidaan Helsingissä sijaitsevasta toimipaikasta. Osaamiskeskuksen henkilöstö koostuisi toimitusjohtajasta, koordinaattorista, yhdestä klinikalla työskentelevästä projektitutkijasta, kolmesta alueellisten verkostojen puitteissa työskentelevästä projektitutkijasta sekä tutkija/erikoistumiskoulutettavista ja opiskelijoista. Klinikkan henkilöstöresursseihin kuuluisi, edellä mainitun klinikalla työskentelevän projektitutkijan lisäksi, SSKH:n ja Helsingin yliopiston henkilöstöä (yksi lehtori kokoaikaisena, ½ professuuria sekä muuta henkilökuntaa tuntityöpohjalta), joka opettaisi ja antaisi ohjausta, sekä 2 tutkija-sosiaalityöntekijää Helsingin kaupungilta. Toimintaan voitaisiin saada mukaan myös ulkomaisia opettajia International Reader-järjestelmän kautta.

Pietarsaaren varhaiskasvatuksen laitos (Österbottens högskola, ÅA) vastaisi osaamiskeskuksessa varhaiskasvatuksen osuudesta. Myös lapsikysymyksiin keskittyvän kansallisen ja moniammatillisen ruotsinkielisen verkoston kehittäminen on herättänyt kiinnostusta.

Osaamiskeskussuunnittelulla on rahoitus vuoden loppuun. STM on vastannut puolesta kustannuksista ja SSKH, Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitos sekä Helsingin kaupunki toisesta puolesta. Jatkorahoitusta hankkeelle tullaan hakemaan STM:stä.

8.4.2.9. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Osaamiskeskuksen toiminta-alue on Varsinais-Suomi, jonka alueella sijaitsee yhteensä 56 kuntaa ryhmittynen viideksi suureksi seutukunnaksi. Alueen yhteenlaskettu väestö on noin 450 000 henkilöä.

Osaamiskeskuksen toimintaa ohjaa 12-jäseninen johtokunta. Jäsenet edustavat kahta-toista yhteistyötahoa, jotka kukin valitsevat omien menettelytapojensa mukaisesti oman edustajansa ja hänen varaedustajansa. Johtokunta valitsee keskuudestaan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan. Lisäksi kokouksiin osallistuu, ilman äänioikeutta, osaamiskeskuksen toimintaa johtamaan palkattu johtaja.

Osaamiskeskuksen toiminnassa nähdään tärkeänä sosiaalista näkökulmaa korostavan asiantuntemuksen välittäminen myös yhdyskuntasuunnitteluun ja erityisesti työvoima- ja sosiaalishallinnon raja-aitoja ylittämään pyrkivien toimintamallien kehittämistyön tukeminen. Tärkeimmät sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnalliset osa-alueet ovat sosiaalityö, varhaiskasvatus ja vanhustyö.

Toiminta aloitetaan neljän henkilön työvoimalla. Käytännön toimintaa organisoimaan ja johtamaan palkataan osaamiskeskuksen johtaja, jolta edellytetään tutkimuskokemusta, hyvää perehtyneisyyttä sosiaalialaan sekä yhteistyökykyä ja johtamistaitoa. Johtajan ohella keskuksen palkataan alkuvaiheessa kaksi suunnittelijaa, toinen sosiaalityön alueelle ja toinen varhaiskasvatuksen alueelle. Myöhemmin osaamiskeskuksen tullaan palkkaamaan lisäksi vanhustyön osaamisen edistämiseksi työskentelevä suunnittelija. Lisäksi osaamiskeskuksen palkataan alkuvaiheessa toimistosihteeri.

Ensimmäisen toimintavuoden aikana osaamiskeskuksen talousasiat hoidetaan Turun kaupungin sosiaalitoimen tilinpidon yhteydessä, omalta erilliseltä tililtä. Perusrahoitus osaamiskeskukselle anotaan sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä toimintaa varten varatuista määrärahoista. Lisäksi osaamiskeskus pyrkii saamaan ulkopuolista rahoitusta mm. taustaorganisaatioiltaan (suora tuki sekä maksullinen palvelutarjonta) ja muista rahoituslähteistä.

8.5. Työryhmän jatkotyön organisointi

8.5.1. Jatkotyön organisointi suunnitteluvaiheessa

Työryhmä ehdottaa, että valmistelua varten vuodelle 2001 perustetaan työryhmä jatkamaan osaamiskeskusten toiminnan valmistelua. Työryhmään nimettäisiin edustajat kustakin alueellisesta osaamiskeskuksista sekä lisäksi edustajat sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä, opetusministeriöstä, valtionvarainministeriöstä, Suomen Kuntaliitosta, Stakesista, lääninhallituksista, järjestöistä, maakuntaliitoista sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen verkostoista.

Vuodelle 2001 nimitettävän työryhmän tehtävänä olisi:

- huolehtia, että toiminnan valmistelu etenee kaikilla alueilla koko sosiaalialaa koskien ja kaikki kunnat kattavasti,
- neuvotella alueellisten osaamiskeskusten keskinäisestä työnjaosta ja profiloitumisesta,
- valmistella vuodesta 2002 lähtien myönnettävän pysyvän rahoituksen edellyttämiä määräytymisperusteita ja tarvittavia säädösmuutoksia,
- valmistella erityistehtäviin liittyvän valtionosuuden tarvetta ja perusteita (mm. täydennyskoulutus),
- selvittää koulutus- ja tutkimusvirkojen sijoittamista osaamiskeskusiin, sekä näiden virkojen rahoituksen järjestämistä,
- valmistella valtakunnallista väestöpohjaa vaativien erityispalvelujen ja niiden kehittämisen edellyttämiä toimenpiteitä,
- organisoida tietoteknologian hyödyntämistä mm. osana ns. tulevaisuuspaketin toteuttamista, sekä
- tehdä ehdotus osaamiskeskustoiminnan valtakunnallisen koordinoinnin ja kehittämisen pysyväisluonteisemmaksi järjestämiseksi esimerkiksi neuvottelukunnan tai johtoryhmän muodossa vuoden 2002 alusta lähtien.

8.5.2. Valtakunnallista väestöpohjaa vaativat erityispalvelut ja niiden kehittäminen

Valtakunnallista väestöpohjaa edellyttäviä erityispalveluja ja niiden kehittämisen edellyttämän erityisosaamisen tarvetta ja tilaa koskevaa selvitystyötä jatketaan osana osaamiskeskusverkoston vuonna 2001 tapahtuvaa suunnittelutyötä.

Näiden palvelujen turvaamiseksi esitetään myöhemmin, tarpeen täsmennyttyä, varattavaksi erillinen, osaamiskeskusten neuvottelukunnan sopiman työnjaon pohjalta yksittäisille osaamiskeskuksille osoitettava määräraha, jonka turvin puuttuvien erityispalvelujen saatavuutta voidaan turvata. Tämän rahan myöntämisperusteet on järjestöjen tuottamien valtakunnallisten palvelujen osalta sovitettava yhteen RAY-rahoituksen kanssa. Myös mahdollisuudesta suunnata RAY-rahoitusta nykyistä laajemmin valtakunnallisten palvelujen pysyväisluonteisempaan kehittämiseen tulee käynnistää neuvottelut.